

ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

EDITIONES
UNIVERSITATIS CATHOLICAE UCRAINORUM
S. CLEMENTIS PPAE

*Праці філософічно-філологічного факультету
Том VIII Vol.*

ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА

Із староеспанської мови переклав
Проф. д-р БОГДАН І. ЛОНЧИНА

CANTAR DE MIO CID

Traducido al ucranio por
Prof. Dr. BOHDAN I. LONCHYNA

РИМ - 1972 - ROMAЕ

ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

EDITIONES
UNIVERSITATIS CATHOLICAE UCRAINORUM
S. CLEMENTIS PPAE

*Праці філософсько-філологічного факультету
Том VIII Vol.*

ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА

Із староеспанської мови переклав
Проф. д-р БОГДАН І. ЛОНЧИНА

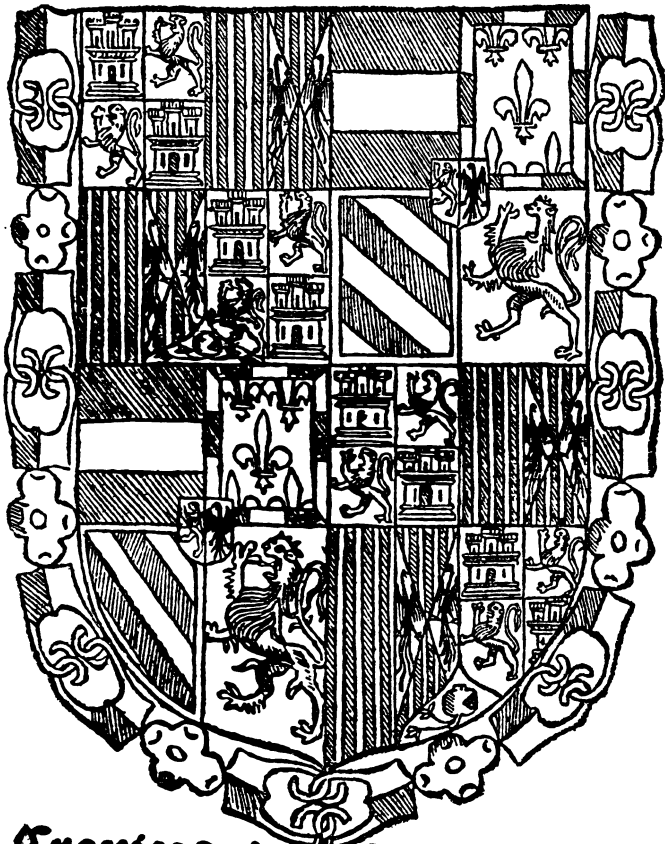
CANTAR DE MIO CID

Traducido al ucranio por
Prof. Dr. BOHDAN I. LONCHYNA

РИМ - 1972 - ROMAЕ

Frontica del famoso cauallero Sid Ruydies campeador. . .

Титульна сторінка «Хроніки славного лицаря Сіда Руй Дівса Кампеадора», яна вийшла в місті Бургос у 1512 р.

ВСТУП

І. ЖИТТЯ ІСТОРИЧНОГО СІДА

Середньовічна Європа, така багата на героїчні події й незвичайні воянні походи, залишила нам частину своєї духовости й ідеалів в епічних поемах. « Пісня про Нібелюнгів » у Німеччині, « Пісня про Ролянда » у Франції, « Слово о полку Ігореві » в Україні та « Пісня про мого Сіда » в Іспанії — це славні епічні поеми, справжні перлини в культурній скарбниці цих країн. Вони дуже відмінні одна від одної. Ми, наприклад, нічого не знаємо про Зіґґріда; можемо лише додумуватися, що це була історична постать. Про Ролянда знаємо тільки те, що він дійсно існував, але історія не записала жадних його діл. Зате князь Ігор і Сід — це знані історичні постаті, а невідомі автори поем про них описують справжні події з їх життя, хоч кожний з них робить це з іншою метою і вживає інших мистецьких засобів.

Ті, що займаються іспанською літературою, знають про Сіда із староспанської поеми, написаної в XII або XIII ст. Згідно з цією поемою та іншими, пізнішими, Сід був « зразком щедрости й шляхетности », « лицарем несплямленим і безстрашним, борцем за волю й віру, пострахом для всіх маврів, національним героєм ».¹ Як же ж виглядав він у дійсності? Чи був він такий « твердий, гордий і захланний, як сучасні йому християнські князі »?¹ Поки спробуємо відповісти на це питання, треба насамперед ствердити, що він став осередком уваги й надхнення для багатьох поетів. Ще за його життя катальонський поет прославив його в своїй латинській poemі « Кармен Кампідокторіс », а після його смерти постала « Пісня про мого Сіда ». В пізніших часах він став героєм багатьох іспанських і чужих поетичних творів — французьких, італійських, англійських, шведських, данських, німецьких. Та чим ближче до нас, тим більше затирався правдивий образ Сіда, а верх брали вудумані події, легенди, що не мають нічого спільного з історичним Сідом.

---

¹ M. ROMERA NAVARRO, *Historia de la literatura española* (Boston 1949), с. 13-14.

Одна така легенда ввійшла в основу чудової трагедії французького письменника П'єра Корнея (1636), а фільм про нього, накручений у 1950-тих роках — це ціла суматоха історичних і легендарних елементів.

Історики, що студіювали життя Сіда, подивлялися його або засуджували. Деякі, напр. еспанський єзуїт Маздев, заперечували його існування. Інші, як Дозі, пробували зовсім обезцінити його і не хотіли «бачити в ньому нічого іншого, як кровожерного дикуна, жорстокого воїна, невірною й нельюбляго, наємця без батьківщини, що продає свій меч тому, хто більше заплатить».² Історичний Сід був зовсім інакший. Є досить арабських, латинських і еспанських текстів та авторитетних документів (на деяких є його підпис), що дозволяють відтворити портрет правдивого Сіда. Постараюся показати його, взявши за основу студії визначного еспанського вченого, Рамона Менендеса Підаля, який м.ін. каже: «Нераз виходить, що дійсний образ Сіда є для поета куди цікавіший, ніж легендарний».³

Щоб краще зрозуміти Сіда та його епоху, треба насамперед зрозуміти історичне тло, на якому він діяв. В 711 році мусулмани напали на Іспанію, зайняли майже цілий Іберійський півострів, знищивши візиготську християнську державу, і залишилися в Іспанії близько вісім століть; вони створили тут могутню імперію, що оформилася початково як незалежний емірат (756 р.), опісля як каліфат у Кордові. В 718 році еспанські християни, що жили в північній, гірській частині країни, Астурія, незайнятій ворогом, розпочали визвольну боротьбу проти наїзника, відбираючи від нього поволі територію за територією. Ця боротьба тривала до 1492 р., коли вони здобули останню мавританську твердиню, Гранаду. Цілу ту епоху називають в еспанській історії «реконкіста», зн. відвоювання. Це часи воєн і мирного співжиття між завойованими і завойовниками.

Сід жив у другій половині XI ст., за панування королів Фернанда I (1032-65), Санча II (1065-72) і Альфонса VI (1072-1109). Це століття дуже важне для Іспанії в історії реконкісти. Політична перевага каліфату в Кордові скінчилася після останніх перемог Альмансора над християнами і сплюндрування християнської території. По його смерті (1002 р.) «арабська монархія розпалась, а на її місце постав цілий ряд незалежних державок, королівств, з яких найважливіші це Севілья, Гранада, Альмерія, Бадахос, Валенсія і Сарагоса».⁴ Ці держави називаються «тайфас», а територію під мусулманською окупацією завойовники називали «Ан-

---

² L. BERTRAND, *The history of Spain* (London 1952).

³ R. MENÉNDEZ PIDAL, *La España del Cid* (Madrid 1956), с. 594.

⁴ L. BERTRAND, *op. cit.*, с. 99.

далюс ». Нові короліки втратили воєнний запал, перестали бути релігійними фанатиками, займалися поезією, жили в розкошах. Християнські володарі користали з їхньої слабости й нападали на їх території; за якийсь час усі мавританські королі стали їхніми васаліями й погодилися платити величезні данини, щоб тільки жити в мирі. Оця « система данин » була єдиною можливою формою реконквісти в першій половині XI ст., бо еспанці не мали досить людей, щоб сколонізувати мавританські території. Одначе в другій половині того століття християнські володарі Леону, Наварри, Кастилії, Араґону і Барсельони почали займати мусульманські території та включати їх до своїх посілостей, кожний з них у своїй сфері впливів. Кастилія стає тоді головним завойовником; починається її політична перевага на цілому півострові. Найважливіші успіхи реконквісти в тому часі це здобуття Толеда Альфонсом VI (1085) і Валенсії Сідом (1094). Здавалося, що реконквіста скоро закінчиться. Одначе після перших успіхів король Альфонсо не вмів дати собі ради з дальшими політичними подіями, зокрема, коли на поміч мусульманам прийшли з Африки фанатичні альморавіди. В такій ситуації християнам « треба було людини дуже сильного характеру, людини з оригінальним і напrawdę вищим способом думання, людини з новими ідеями, яка була б здібна думати римськими й європейськими категоріями. Таку людину Еспанія майже знайшла в особі Родріґа де Бівар, названого Сідом Переможцем, що його вона опісля мала зробити своїм національним героєм ».⁵ Історія його життя справді незвичайна.

Молодість Сіда (1043?-1072). Він народився біля 1043 року в селі Бівар у Кастилії, 9 км. на північ від міста Бургос, як син Дієґа Ляїнеса. При хрищенні одержав ім'я Родріґо, до якого « додано, згідно з тодішнім звичаєм прізвище Діяс або Дієс, значить син Дієґа, і територіяльний шляхетський титул від родинної посілости; отже, його повне ім'я звучало: Родріґо (Руй) Діяс де Бівар ».⁶ Він належав до дуже заслуженого роду, хоч не до вельмож, т.зв. рікосомбрес (*ricosombres*); був звичайним лицарем, інфансон-ом (*infanzón*). Нам нічого не відомо про його дитинство; все те, що розказують пізніші хроніки й поеми про його молодість, це звичайна вигадка. Батько Родріґа помер біля 1058 р. і його виховував інфант Дон Санчо, найстарший син короля Фернанда I. Тоді був такий звичай, що королі й вельможі виховували в своїх домах молодих шляхтичів, пасували їх на лицарів і женили. Це були їхні вихованці

---

⁵ L. BERTRAND, *op. cit.*, с. 110.

⁶ H. BUTLER CLARKE, *The Cid Campeador* (New York-London 1897), с. 28.

(criados). Родріґо напевно ходив тоді до палатної школи, де вивчав лицарські обов'язки, право, граматику. Дон Санчо пасував його на лицаря під час простої, військової церемонії; складні церемоніяли пасування на лицаря в той час ще не існували.

Перша битва, в якій Родріґо брав участь, це битва біля містечка Ґравс, на північний схід від Сараґоси, в 1063 р.; тоді Дон Санчо переміг Раміра I Араґонського. Перший знаний підпис Родріґа (як і підписи його майбутніх особистих ворогів Ґарсії Ордонеса і Альвара Діаса) знаходимо на документі даровизни монастиреві в Арлянса (28 жовтня 1065).⁷

Король Фернандо помер у грудні 1065, розділивши своє королівство між трьох синів: його улюбленець, Альфонсо, одержав Леон і мавританське королівство Толеда як сферу впливів і джерело данин; найстарший, Санчо, одержав Кастилію і мавританське королівство Сараґоси; наймолодший Ґарсія — Ґалісію та мавританські королівства Севільї й Бадахосу. Від тепер Кастилія почала вибиватися на перше місце в еспанській політиці, а Сід почав грати важну роль на дворі Санча II. Король іменував його своїм прапороносцем і шефом армії (*alférez*); він виконував цей уряд аж до смерти Санча, а тим самим проводив багатьома військовими походами короля. В 1066 р. настало непорозуміння між Кастилією та Наваррою за кілька граничних замків. Його вирішено при допомозі т.зв. судового двобою, якого метою було показати, хто в праві. Родріґо виграв цей двобій, як чемпіон свого короля, і дуже вславився цією перемогою. Від тоді називали його «кампеадор», зн. переможець у боях, і ця назва, в латинській формі «кампідоктор», стала його офіційним титулом, що його він уживав у різних документах. Васалі кликали його словами «мій Сід», зн. «мій пан», але цієї назви ніколи не вживали офіційно за його життя. Щойно «Пісня» прийняла цей вислів, а за нею різні еспанські хроніки. Від тоді Родріґо став знаним у літературі й історії як Сід.

У наступних роках Родріґо брав участь у всіх війнах Санча, але ми дуже мало знаємо про нього. Він далі займав високе становище на королівському дворі, про що свідчать його підписи на різних документах. В той час Санчо й Альфонсо усунули з престолу свого молодшого брата та поділили між собою його територію. Незабаром після того посварилися між собою і погодилися вирішити битвою, хто з них буде володарем обидвох королівств. Ця битва відбулася в січні 1072 р. на рівнині Ґольпехера, над рікою Карріон, на території могутньої шляхетської

---

⁷ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, Cartulario cidiano, с. 827.

родини Бені Гомес,⁸ що опісля відіграла важну ролю в житті Сіда. Кастилійці виграли битву і Альфонсо попав у полон. Родріго був головним героєм цієї битви, а тим самим причиною упадку Альфонса та Бені Гомесів. Дон Санчо коронувався урочисто в Леоні; це був початок гегемонії Кастилії на Іберійському півострові. Альфонсо, звільнений з полону, поїхав до Толеда, якого мавританський король був його приятелем і васалем.

Леонська шляхта, зокрема рід Бені Гомесів, не признали Санча своїм королем. Центром їх спротиву стала твердиня Самора, що належала до сестри обидвох королів, інфанти Урраки. Восени 1072 р. король почав облягати Самору. Обложені вислали потаємно одного шляхтича до табору Дон Санча, і той підступно замордував короля. Облога скінчилася, а кастилійці оскаржили не тільки інфанту Урраку, але й Альфонса, в убивстві їхнього брата. Було ясно, що вони не признають Альфонса своїм королем, поки він не очистить себе від цього оскарження при допомозі присяги, як цього вимагали тодішні правні звичаї. Та ніхто не важився поставити Альфонсові такої вимоги. Це зробив Сід: він не поцілував короля в руку, зн. відмовився тим самим стати його васалем, і заявив, чому це робить. Альфонсо обіцяв скласти прилюдно відповідну присягу разом із своїми 12 васалами. Ця церемонія відбулася в церкві св. Гадеї в Бургос при кінці 1072 р. Альфонсо поклав руки на св. Євангелію, що лежала на престолі, а Родріго казав йому присягнути, що він не брав участі в убивстві свого брата. Король і його 12 васалів відповіли: « Так, присягаємо ». Тоді Родріго виголосив таку правну формулу: « Якщо ви кривоприсягаєте, хай Господь допустить, щоб вас убив зрадник з-поміж ваших васалів, такий, яким був Бельїд Адольфо супроти короля Дон Санча ». Альфонсо і 12 лицарів відповіли: « Амінь ». Згідно з законом, Родріго виголосив цю формулу три рази, і три рази вони відповідали, при чому Альфонсо зблід.⁹ Щойно після того Родріго поцілував короля в руку, а цей прийняв його за свого васала. Новий король Леону і Кастилії недолюблював Сіда за поразку на полях Гольпехери і за ту присягу, але він був зарозумний, щоб продовжувати конфлікт з кастилійцями.

Васаль Альфонса VI (1072-81). З документів видно, що становище Родріга на королівському дворі тепер зовсім змінилося. За короля Санча

---

⁸ Бені Гомес означає «діти Гомеса». Мусулмани називали так нащадків Гомеса Діаса, прапроносія Фернан Гонсалса в 932 р.

⁹ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 198.

був він між першими, що — як свідки — підписували різні документи, тепер між останніми. Впродовж дев'ятох років був він мало діяльний. Все таки Альфонсо VI мав деяку пошану до Сіда і навіть одружив його із своєю кузиною, Хіменою Діяс. Цим подружжям він, мабуть, хотів теж погодити кастилійську шляхту з леонською. Інший доказ пошани короля це те, що він іменував Родріґа багато разів суддею (хоч королі призначували здебільшого графів на судові розправи), бо цей був добрим знавцем кастилійського і леонського права. Але король ніколи не користав з його військового досвіду ні таланту. Щонайбільше вислав його, як свого амбасадора, збирати данину від мавританських королів.

В 1079 р. Альфонсо VI, що в тому часі почав вживати титулу цісаря цілої Іспанії (*imperator totius Hispaniae*), вислав Родріґа до короля Севільї, Мотаміда, по данину. В тому самому часі в Іранаді перебував граф Гарсія Ордонес (колишній прапороносець Альфонса VI та його довірений) і приготавляв з місцевим мавританським королем війну проти Севільї. Сід уважав своїм обов'язком стати в обороні васалю Альфонса, тому зібрав військо, перемиг напасників і взяв у полон графа Гарсію разом з його лицарями. По трьох днях випустив їх з полону, але залишив собі їх шатра й іншу вовнну добич. Ця перемога стала славною в цілій Іспанії. Сіда прийняли в Севільї тріюмфально, і Мотамід заплатив повну данину Альфонсові. Знаємо з «Пісні», що вороги Сіда оскаржили його перед цісарем, нібито він задержав собі частину данини. Вони не мали на це жадного доказу, одначе король, якому не подобалося пониження графа Гарсії Сідом, почав відчувати супроти Родріґа деяку відразу та заздрість і чекав на нагоду, щоб його позбутися.

В 1081 р. цісар пішов походом проти Толеда. Родріґо, через хворобу, не міг взяти участі в цій війні. За якийсь час маври напали на кастилійську твердиню Гормас. Родріґо зібрав військо та погнався за ними, аж на територію Толеда, розгромив їх і вернувся до Кастилії з великою добичкою й 7,000 полонених. Цей його новий успіх викликав обурення в заздрісних шляхтичів і вони знову оскаржили Сіда перед цісарем. Тим разом твердили, що Сід тому напав на маврів, щоб їх спонукати до постання і щоб вони напали на цісаря та його лицарів, які були тоді в іншій частині цього мавританського королівства, і вбили їх. Тепер цісар послухав обвинувачів і наказав Сідові покинути його територію (літо 1081 р.). З хвилиною вигнання, його відношення як васалю до свого пана правно кінчалось. Треба додати, що обидві сторони могли зірвати цей зв'язок: васаль міг зрезигнувати з залежності від свого суверена і залишити його; і король мав право позбавити васалю свої «любови», чи пак ласки, навіть без жадної причини. Вигнання було звичайною карою на вельможів та інфансонів, і нормально воно не було пов'язане

з конфіскацією майна. Якщо вигнаний лицар мав своїх васалів, їх обов'язком було піти з ними на вигнання і допомогти йому « заробити на хліб ». У Сіда було багато васалів, і з ними він покинув Кастилію. Згідно з законом, він мав навіть право воювати проти свого короля і спустошити його територію. Та Сід ніколи цього не робив. « З Альфонсом, моїм паном, я б не хотів воювати », ¹⁰ каже він у « Пісні », що починається якраз його виїздом на вигнання.

Перше вигнання (1081-86). Щоб могли « заробити на хліб », лицарі-вигнанці йшли здебільшого на службу до мавританських королів. Це зробив і сам Альфонсо, коли, після програної в 1071 р., виїхав до Толеда. Однак Сід вирушив насамперед до Барсельони, де володіли два брати: Рамон II і Беренгер II. Чому він це зробив, не важко догадатися. Увага цісаря була звернена на південь і захід, а не на схід. Сід не бажав входити в конфлікт з Альфонсом VI і тому взяв до уваги східню Іспанію, як можливий терен своїй військовій діяльності, і сподівався, що володарі Барсельони скористають з його послуг. Та вони прийняли його неприязно, і він залишив Барсельону. Не залишалось ніщо інше, як піти до маврів. І він поїхав до Сарагоси, де король Моктадір Бен Гуд « радо скористав з нагоди і прийняв на свою службу одного з найвизначніших сучасних полководців ». ¹¹ Король помер у жовтні 1081, поділивши королівство між своїх двох синів: старший, Мутамін, одержав Сарагосу, а молодший, Альгаїб, решту території. Сід залишився в нового короля Сарагоси, який мав до нього таке велике довір'я, що передав у його руки всі державні справи і в усьому слухав його поради.

Для протидії Родрігові, Альгаїб заключив союз з християнськими володарями Санчом Раміресом з Арагону і графом Беренгером з Барсельони. Коли Сід і Мутамін відбудували замок в Альменарі (б. 20 км. від Леріди), занепокоєний Альгаїб покликав на поміч своїх союзників, і їх величезна армія почала облягати цю твердиню. Довідавшись про це, Сід порадив Мутамінові не входити в конфлікт з такою великою армією, а заплатити своєму братові та його союзникам більшу суму грошей. Мутамін погодився, і Сід вислав посланців до Альгаїба й Беренгера з тією грошевою пропозицією. Вони її відкинули. « Їхня самовпевненість була скоро покарана, бо Сід завжди показувався найгрізнішим тоді, коли виглядало, що він найбільше себе непевний ». ¹² Прийшло до битви

---

¹⁰ « Пісня про мого Сіда », рядок 538.

¹¹ H. BUTLER CLARKE, *op. cit.*, с. 131.

¹² *Ibid.*, с. 134.

і Сід розгромив своїх ворогів. Граф Беренгер та багато його лицарів дісталися в полон, з якого Сід випустив їх за п'ять днів. Це сталося десь у 1082 р. Сід вернувся до Сарагоси в тріумфі. « Мутамін, каже латинська хроніка, прославлював Родріґа впродовж свого життя, поставив його понад своїх синів і на чолі свого королівства і цілої своєї землі, так що здавалося, що він є паном над його територіями; він теж збагатив його величезними дарами і безчисленними дарунками в золоті й сріблі ». ¹³ Чи це означає, що Сід « вів життя наемника, готового піднести свою зброю як на мавра так і на християнина », як пише Кларк? ¹⁴ Зовсім ні! Служба Сіда не мала ніколи продажного характеру, а була радше виявом « інтервенції кастилійського характеру » в мавританських справах. ¹⁵ Сід вибрав таку форму реконквісти й прославлення Кастилії, яка була тоді можлива. Він не став найманцем мавританського короля, але, навпаки, його кастилійським протектором.

У 1083 р. Сід старався відзискати ласку цісаря, але без успіху. В 1084 р. король Альгаїб заключив знову союз з Санчом Раміресом з Араґону, щоб знищити Сіда, який руйнував його землі. Обидва королі зібрали військо, напали на невеликі сили Сіда, але, після завзятої боротьби, цей їх зовсім розбив. Сід пігнався за ними, здобув їх багатий табір та взяв у полон біля 2,000 людей. Він зараз випустив на волю всіх, за винятком 16 найвизначніших лицарів. Коли він вернувся до Сарагоси, його стрінули перед містом з найбільшими почестями сам Мутамін, його сини, мавританські достойники і велика товпа народу. Була це незвичайна форма привітання. Нова перемога Сіда здобула великий відгук не лише на території Сарагоси, але й у інших частинах Іспанії. Мусулманський історик Бен Бассам вважає її за один з найбільших його подвигів.

Сід залишився в Сарагосі і по смерті Мутаміна (1085), за панування його наслідника Мостаїна II. Не знати, що він робив в роках 1085-86. Мабуть, був недіяльний. Це були роки великої політичної й мілітарної активності Альфонса VI. Його найбільшим успіхом було здобуття Толеда (25 травня 1085), якого володар Алькадір виїхав до Валенсії і, на запрошення сенату, став її королем. Цісар Альфонсо був на вершці слави, бо всі мавританські королі, за винятком Севільї, признавали його владу. Він міг справедливо називати себе « цісарем двох релігій » у своїх арабських листах та « цісарем всієї Іспанії » в латинських. В та-

---

¹³ CLARKE, *op. cit.*, с. 134.

¹⁴ *Ibid.*, с. 114.

¹⁵ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 290.

кій ситуації не було місця для мілітарної діяльності Сіда, і виглядало, що він попаде в повне забуття. Одначе щораз то більші утиски мавританських короліків з боку цісаря принесли Еспанії нову небезпеку: наїзд фанатичних альморавідів з Африки. Тоді Сід показав знову свої величезні військові й політичні здібності.

Васаль Альфонса вдруге (1086-89). Доведені до розпуки економічною політикою Альфонса VI, південні мавритани рішили покликати на поміч альморавідів, що завоювали велику частину Африки, строго держалися законів магометанської віри та були готові до «святої війни» в Еспанії. Це було трудне рішення для мавританських короліків, які одночасно погорджували своїми дикими братами з Африки і боялися їх. Еспанські магометани вживали різних приємностей (вино, музика, наука), не держалися строгих законів ісламу, а в альморавідів добачували варварів, що з союзників легко могли перемінитися в завойовників. При кінці червня 1086 р. появився на Іберійському півострові з великою армією 70-літній провідник альморавідів Юсуф Бен Тешуфін, склавши перед тим присягу андалуським королікам, що не позбавить їх їхньої території. Цісар Альфонсо зібрав армію і вирушив проти Юсуфа. Дивним дивом він не запросив Сіда до цього походу. Прийшло до битви під Саграхас біля Бадахосу (жовтень 1086); перемогли альморавіди. Раненому Альфонсові вдалося втекти з 500 воїнами, всі інші загинули. З незначних причин Юсуф не використав цієї перемоги і вернувся до Марокка, залишаючи 3,000 своїх кіннотчиків королеві Мотамідові. Наслідком цієї перемоги деякі мавританські королі перестали боятися Альфонса і перестали платити йому данину.

Незабаром після поразки під Саграхас, мабуть у грудні 1086 або в січні 1087, прийшло до порозуміння між цісарем і Сідом, можливо, що з уваги на спільну небезпеку. Це сталося в Толедо, і «Пісня» описує їх зустріч над рікою Тахом. Родріго клякнув перед цісарем і встав аж тоді, коли цей висловив йому своє прощення. Тоді Родріго поцілував короля в руку на знак, що знову стає його васалем. Не знати, за чиєю ініціативою дійшло до цієї зустрічі. «Пісня», що спрощує історію Сіда, пише, що це сталося після упадку Валенсії і не згадує нічого про друге вигнання Сіда. Одначе є доказаним, що ця зустріч мала місце довго перед упадком Валенсії. Цісар показав тоді дуже наглядно свою пошану до Сіда, подарувавши йому два замки, три села та інші земельні посілости, і той вернувся до Кастилії.

Не відомо, що робив Сід в 1087 та на початку 1088 р. Правдоподібно, приготовлявся з цісарем до війни проти альморавідів. В другій половині 1088 р. Сід перебував у Сарагосі і, мабуть, досліджував, з до-

ручення цісаря, можливості завоювання східних територій. Західня частина Іберійського півострова — Севілья і Бадахос — була під охороною кінноти Юсуфа. Східні королівства (Леріда, Альваррасін, Альпуенте, Валенсія, Денія, Мурсія, Альмерія) не мали жадної охорони проти християн, а до того жили в незгоді одні з одними. В той час починається приязнь Сіда з королем Валенсії, Алькадіром, на територію якого заіхали його сусіди: Альгаїб, король Леріди, і Мостаїн, король Сарагоси. Простудіювавши докладно складну ситуацію на сході, Сід з'ясував усе цісареві і на початку 1089 р. одержав від нього документ, на основі якого Сід діставав на власність для себе і своїх нащадків усі землі й замки, що їх здобуде від маврів. Цей привілей, підписаний Альфонсом VI, становить правну основу для Сідових завоювань на сході Іспанії.

Під час перебування Сіда в Кастилії, граф Беренгер з Барсельони почав облягати Валенсію. На запрошення короля Алькадіра Сід зібрав військо і в травні 1089 вирушив в напрямі на Валенсію. По дорозі примусив короля Альваррасіна платити данину цісареві, яку він перестав був давати від битви під Саграхас. Почувши, що Сід зближається, граф Беренгер вернувся до Барсельони, бо не хотів входити з ним у конфлікт. Алькадір з Валенсії прийняв відразу протекторат Сіда та погодився платити йому данину під умовою, що цей буде боронити його перед ворогом. Як протектор Валенсії, Сід мав жити на її передмісті — Алькудії. Тепер пішов він ще війною на королівство Альпуенте (на північний захід від Валенсії) і примусив мавританського короля платити йому данину. Таким способом три східні мавританські королівства підлягали тепер Кастилії і були під безпосереднім протекторатом Сіда.

Не зважаючи на ці успіхи, нові труднощі виникли в житті Сіда. В червні 1089 альморавіди знову висадилися в південній Іспанії під проводом Юсуфа та почали облягати християнську твердиню Аledo. Цісар рішив вирушити на допомогу обложеним і доручив Сідові приєднатися до нього. Хоч Сідові було не вигідно покидати якраз тепер східну Іспанію, він все таки послухав і вирушив на допомогу. Та Альфонсо змінив плян, вибрав іншу дорогу і Родріго не стрінув його на означеному місці. Юсуф, тим часом, відступив від Аледа, а Альфонсо, вивнувавши твердиню в зброю й харчі, вернувся до Толеда. Таким способом, без жадної власної вини, Сід попав у новий конфлікт з цісарем. Вороги переконали Альфонса, що Сід доцільно не стрінув його, і що він тим самим зрадник. Цісар мав право прогнати свого васаля з таких причин: а) тому що не любив його, б) за злочин, в) за зраду. Кілька років тому Альфонсо застосував першу причину, тепер — останню. Послухавши фальшивих оскаржень, він вдруге післав Сіда на вигнання та сконфіскував йому всі його земельні посілости й замки, які він дав йому

два роки тому. Навіть « його дідизну, цебто землі, що припали йому від предків і були бережені законом проти конфіскації, забрано йому разом з домашнім устаткуванням та скарбом ». ¹⁶ Його дружину, Хімену, і трое малих дітей заарештовано.

Оскарження було дуже поважне, тому Сід уважав своїм першим обов'язком очиститися від закидів зради; це він зробив згідно з тодішнім законом. Перш усього він післав до короля одного із своїх найвірніших лицарів та прохав дозволу виправдатися при допомозі т.зв. судового двобою. Цісар не хотів навіть вислухати лицаря, але дозволив Хімені й дітям переїхати до Сіда. Тоді Родріго рішив скласти присягу, що він невинний. Він був експертом права і знав, що воно дозволяло лицареві регабілітуватися при допомозі присяги, якщо він, без власної вини, не міг прибути на час до королівської армії в час воєнного походу. Сід склав аж чотири різні формули присяги, в якій вияснив, чому він, без власної вини, не стрінув короля, заявив свою вірність йому і покликався на Божу справедливість. Ці формули вказують на те, наскільки був він ознайомлений з правними справами і як болюче було для нього це оскарження. Королі XI ст. мали дуже деспотичну владу, і Альфонсо не прийняв виправдання Сіда ні у формі двобою ні у формі присяги. Однак таке виправдання, складене в відповідній формі, не тратило за тодішніми звичаями своєї вартості ні важності, тому й Сід не втратив своєї лицарської честі. Це друге вигнання Сіда сталося десь у грудні 1089, після трьох років його вірної та успішної служби цісареві.

Друге вигнання (1089-92). Родріго опинився тепер у дуже небезпечному положенні. Його військова сила дуже зменшилася, бо після випадку в Аледом багато лицарів покинуло його із страху перед гнівом цісаря. Володарі Араґону, Барсельони, Сараґоси й Леріди були наставлені до нього вороже, а навіть Алькадір з Валенсії перестав платити данину. Його політична й військова акція на сході Іспанії провалилася, а до того він знав, що йому треба ще буде боротися з альморавідами. Юсуф, щоправда, вернувся до Африки, але залишив у південній Іспанії велику армію під командуванням Могаммада Бен Тешуфіна. Сід мусів розпочинати все наново. Почав війну проти Альгаїба, короля Леріди й Денії, і так спустошив його землі, що той вкінці попросив в нього миру. Сід погодився і тоді вирушив на Валенсію. Коли ж Алькадір почув про його замирення з володарем, що зазіхав на Валенсію, зараз же відновив з ним приязнь та прийняв наново його протекторат. Губернатори довколишніх мавританських твердинь теж прийшли

---

¹⁶ CLARKE, *op. cit.*, с. 186.

до нього з дарами й даниною. Так то все вернулося знову до попереднього стану.

Король Альгаїб намагався зорганізувати нову коаліцію проти Сіда разом з графом Барсельони Беренгером та королем Сараґоси Мостаїном. Цей останній за якийсь час відступив від коаліції. Сід, що мав тільки невелику збройну силу, взявся на хитрощі: він примусив своїх ворогів розділити сили і в жажливій битві під Теваром розторочив їх. Беренгер і 5,000 його лицарів дісталися до неволі. Це було на весні 1090 р. Сід звільнив графа за викупом (це був один із найважливіших складників середньовічних воєн), але випустив усіх інших без викупу, здобувши тим їх щире вдячність. Перемога під Теваром принесла Сідові нову славу між маврами й християнами. Вона мала ще один важний наслідок: граф Барсельони запропонував Сідові пакт приязні, і вони стрінулися в Дароці, восени 1090, щоб його обговорити. На основі заключеного договору граф зрештував із своїх претенсій до території Альгаїба та передав її під протекторат Сіда. Ці події зробили Сіда беззастережним паном мусульманського сходу. Він знову дав доказ своїх надзвичайних військових і політичних здібностей, бо сам, без допомоги цісаря, підкорив собі маврів у цій частині Іспанії. Та небезпека ще не минула. Конфлікт з альморавідами наближався. Вони ще перебували в Андалус і мали своїх прихильників між маврами, що жили в східній Іспанії. Щоб їм протиставитись успішно, Сід старався бути дуже справедливим супроти підкорених та не вимагав від них завеликої данини.

Навесну 1091 королева Констанца старалася погодити Сіда із своїм чоловіком, але з того ніщо не вийшло. Латинська історія Сіда, т.зв. *Historia Roderici* з XII ст., постійно оскаржує Альфонса VI в завістї. Це можливе, як і можливим є припущення, що цісар, невдоволений фактом, що сила й територія Сіда постійно зростали, хотів відкликати хартію, яку надав йому в 1089 р. Фактом є, що Альфонсо втратив всякі впливи в південній Іспанії. Цілий Андалус, за винятком Бадахосу, був під владою альморавідів. Вони здобули твердиню Аледо і готувалися до святої війни проти Сіда. Родріґо знав, що йде до зудару, тому й фортифікував свою територію, м.ін. відбудував замок Пенья Кадіелья (Бенікадель), що боронив доступу до Валенсії від півдня. На початку 1092 підписав мировий договір з королем Мостаїном із Сараґоси та заключив договір приязні і взаємної допомоги з Санчом Раміресом з Араґону.

В тому самому році цісар Альфонсо хотів відібрати Валенсію від Сіда, але його експедиція не вдалася. Обурений цим, Сід не пішов війною на короля, але рішив покарати королівських дорадників. Він наїхав на територію Гарсії Ордонеса навесну 1092 і сплюндрував її, не стрі-

нувши жадного поважного опору від переляканих ворогів. Ця подія зробила таке велике враження на цісаря, що він написав листа до Сіда, простив йому, признав свою вину та звернув йому всі посілості в Кастилії, які він сконфіскував в 1089 р. Таким чином, вліті 1092 р. закінчилося друге вигнання Сіда. До жовтня він перебував ще в Сарагосі й винищував прихильників Юсуфа при повній піддержці короля Мостаїна. Тепер, несподівано, його покликали до Валенсії, з якої він виїхав 9 місяців тому.

Облога Валенсії (1092-94). Валенсією управляв Бен Альфарай, везір короля Алькадіра та уповноважений Сіда для збирання податків. Коли Бен Аїша, син Юсуфа, здобув Мурсію й Аledo, у Валенсії заворушилась проальморавідська партія, яку очолював Яфар Бен Єггаф, доживотній кадї, цeбто суддя міста. Він приобіцяв віддати місто альморавідам, якщо Бен Аїша пришле допомогу. Цей вислав до Валенсії 40 кіннотчиків під проводом губернатора Альсіри, і це вистарчало. Бен Єггаф організував повстання, заарештував везіра та наказав вбити короля Алькадіра, привласнивши собі його скарб, в яким, між іншими клейнодами, був і славний нашійник Собейди, жінки султана Гарун Ар-Рашида. Він став головою сенату, що управляв містом у час безкоролів'я. Бен Єггаф мав амбіцію стати королем. Своєю гордовитою поведінкою він зразив собі всіх тих, що допомагали в революції, зокрема альморавідського губернатора. Через те показався зовсім нездатним на становище, яке займав.

Сід, що прибув під Валенсію при кінці жовтня 1092 р., написав листа до Бен Єггафа, в якому оскаржив його в убивстві короля Алькадіра та заявив, що вважає його і його прихильників зрадниками і що не відступить від міста, поки не пометиться за смерть свого приятеля. Проголосивши війну, він почав приготовляти облогу Валенсії.

В місті були три політичні партії. До одної, званої «мудехар», належали прихильники вбитого короля; ця партія відносилася прихильно до християн. Проальморавідську партію очолювала родина Бені Уейб, що суперничала з родиною Бені Єггафа; до неї пристав альморавідський губернатор, якого Бен Єггаф відсунув від усяких впливів в адміністрації міста. Третьою партією керував Бен Єггаф, що дбав тільки про свою власну славу і свої особисті інтереси.

Після 8 місяців облоги Сід здобув твердиню Ювалья та наблизився до міста. А підкоривши собі два передмістя — Більянуеву й Алькудію, — він опинився перед самими мурами Валенсії. Її оборонці втратили надію на перемогу і рішили піддатися. На вимогу Сіда альморавіди покинули місто; воно стало знову залежним від нього, як за часів Алькадіра. У договорі про здачу Валенсія зобов'язалася платити ту саму да-

нину, що передтим, і вирівняти залежності від часу революції. Передмістя Алькудія належало безпосередньо до Сіда. В ньому постала торговиця, де еспанські воїни продавали свою здобич і таким чином причинилися до його фінансового росту.

Кілька місяців пізніше наспіла вістка до Валенсії, що альморавіди знову прибули з Африки до південної Іспанії та розпочали похід на північ. Проальморавідська партія заворушилась, Бен Бггаф мусів уступити із свого становища, а його суперник, Абуль Гасан Бен Уейб, перебрав владу як голова сенату. Він замкнув брами міста перед Сідом і тим самим зламав договір про здачу. Сід отаборився на південь від міста (на передмісті Райоса) і ждав на альморавідів, доручивши передтим знищити сусідні мости та залити водою цілу рівнину довкола міста. В листопаді альморавіди наблизилися до міста, одначе через сильні дощі, що спричинили повінь, та через страх перед Сідом завернули на південь, залишаючи Валенсію власній долі. Почалася друга облога міста.

У Валенсії, з уваги на повну бльокаду, ціни на харчі сильно підскочили. Зате сусідні маври, головно в Алькудії, жили в достатках. Сід рядив там дуже справедливо і судив їх за магометанським законом. У Валенсії почалось негодування, і Бен Бггаф вернувся до влади та почав продовжувати свою політику визиску й особистих користей. При кінці квітня 1094 р. в місті настав такий голод, що бідаки почали їсти людські трупи. Голодні виходили з міста, коли тільки відкрито браму. Сід не був з цього вдоволений. В переконанні, що місто навмисно позбувається отих «зайвих ротів» (*bocas inútiles*), щоб продовжувати оборону, він видав проклямацію з загрозою, що спалить усіх тих, які покинуть місто. Коли це не допомгло і голодні далі втікали з міста, він доручив одного дня спалити 17 маврів на очах мешканців Валенсії, як пересторогу для них.

У травні 1094 р. Валенсія підписала договір про капітуляцію. У ньому Сід погодився навіть на те, щоб обложені вислали послів до короля Сарагоси і до альморавідів прохати допомоги. Коли вона не прийшла в реченці 15 днів, місто піддалося. Дня 15 червня армія Сіда ввійшла до Валенсії, після 19 місяців облоги, та зайняла мури й оборонні вежі. Наступного дня відбувся урочистий в'їзд Сіда до Валенсії. У найвищій вежі він прийняв незвичайно ввічливо головних представників міста, які прийшли поцілувати його в руку на знак залежності. Сід залишив Бен Бггафа, як кадї міста, взявши передтим від нього присягу, що він не має скарбу вбитого короля Алькадіра. Якщо б цей скарб знайшли в його посіданні, Сід обіцяв покарати його як царевбивця.

Кілька днів пізніше Сід скликав зібрання найвизначніших мешканців Валенсії і виголосив до них промову, в якій пояснив, як він буде

рядити містом. Він дозволив маврам перебрати назад їхні посілости; наказав збирати податки не більше десятини, як дозволено кораном; заявив, що буде їх судити два рази в тиждень; обіцяв їм справедливість і пошану. За те зажадав цілковитої вірності. Детайлі цієї промови можна знайти в писаннях арабського історика Бен Алькама. Ця заява Сіда має велике історичне значення, бо вона стала для майбутніх еспанських реконкістадорів зразком як управляти завойованою територією.

Від тепер Сід жив у королівських палатах у Більянуева і, правдоподібно, спровадив свою дружину Хімену та трое дітей — Дієга, Марію і Крістіну. «Пісня» описує їхню подорож до Валенсії.¹⁷

Сід володарем Валенсії. Перемоги над альморавідами (1094-98). Вістка про упадок Валенсії наповнила смутком еспанських магометан та схвилювала Юсуфа. На початку 1094 р. альморавіди опанували вже цілий Андалус, здобувши Бадахос і вбивши його короля; поза їх впливами залишилася тільки східня Іспанія. У серпні 1094 р. альморавідська армія (4,000 кінноти і багато піхоти) висадила в Іспанії і, злучившись з андалуським військом, вирушила на північ; вона отаборилася на захід від Валенсії на рівнині Куарте. Сід післав по допомогу до Альфонса VI і Педра I Арагонського (з яким відновив договір про взаємну допомогу, що його мав із батьком Педра). Після 10-денної облоги Сід несподівано заатакував альморавідів з двох боків, викликав серед них паніку й переляк та цілком розгромив їх ще поки наспіла допомога. Велике число альморавідів попало в полон, а й здобич була велика. П'яту частину здобичі вислав Сід цісареві, що якраз вибрався йому на допомогу. Вістка про цю блискучу перемогу розійшлася відразу між християнами Іспанії і викликала серед них справжнє захоплення. Описує її докладно і «Пісня».¹⁸

Здобувши на деякий час спокій, Сід вирішив прослідити справу вбивства короля Алькадіра і покарати винних. Найбільше підозрілою особою був Бен Єггаф. Та, щоб його засудити, треба було мати доказ — славний нашійник Собейди й інші клейноди із скарбу Алькадіра. Сід зажадав, щоб маври заарештували Бен Єггафа й видали його йому. Це вони виконали в лютім 1095 р. Тому що в зв'язку з цим арештуванням вибухли в Валенсії заворушення, Сід домігся в маврів згоди на те, що він житиме від тепер в алькасарі, зн. головній башті міста. Зайнявши її, він став тим самим абсолютним володарем Валенсії. Бен Єггаф, якого піддали тортурам, признався до злочину. Сід сконфіскував його майно

¹⁷ «Пісня», р. 1396 і наст.

¹⁸ «Пісня», р. 1711 і наст.

та скарб Алькадіра і розділив їх між своїх лицарів як воєнну здобич. Бен Еггафа засуджено за царевбивство і, згідно з тодішнім законом, спалено живцем у травні 1095 р. Все таки Сід простив синові засудженого, не зважаючи на факт, що ціла родина зрадника відповідала за його вчинок.¹⁹

В липні вибухли в Валенсії нові заворушення, і Сід мусів знову опановувати її силою. Щоб покарати повстанців, він прогнав їх з міста й доручив жити в Алькуді. На їх місце спровадив християн. У 1096 р. він перебрав Головний Мечет і перемінив його в церкву. Як абсолютний володар Валенсії він все таки признавав над собою владу Альфонса VI і завжди вважав себе його васалем.

Після першої здачі Валенсії Сід був дуже доброзичливий супроти маврів. Він навіть не мешкав у місті; бажав, щоб маври й християни співжили в згоді. Коли ж альморавіди впровадили расовий та релігійний елемент у війну і Валенсія збунтувалася, він впровадив нові обмеження: зайняв алькасар та інші оборонні вежі, прогнав багато мусулман з міста, перебрав Головний Мечет, почав бити власні монети. Але залишив маврам інші привілеї: їхні посілості, закони, звичаї, свободне виконання релігійних практик; він зрікся правосуддя над ними і залишив його місцевому кадї; податки були обмежені до висоти одної десятичини, як це дозволяв коран. В усьому тому наслідували його реконкістадори XII ст.

На початку 1097 р. прийшла вістка про новий наїзд альморавідів. Сід післав до Педра I Арагонського, і обидва вони подалися з армією на південь. Біля Байрэн, на побережжі Середземного моря, стрінули вони величезну ворожу армію і флоту. Християни почали вагатися, але їх відвагу скріпив « героїзм їхнього провідника, що їздив між боввими лініями, додавав відваги своїм людям, закликав, щоб не боялися великої кількості ворогів, яких — він впевняв — Бог видасть їм у руки ».²⁰ В січні 1097 р. сталося нове чудо. Сід і король зарядили атаку і розбили вщент альморавідів, взявши велику здобич.

У серпні 1097 р. альморавіди перемогли війська цісаря Альфонса під містечком Консуегра, на південь від Толеда. Там загинув син Сіда, Дієго якого батько вислав з відділом лицарів на поміч цісареві. Коли ще й інший відділ Сідової армії потерпів поразку під Альсірою, Сід розпо-

---

¹⁹ Згідно із збірником законів т.зв. Фуеро де Куенка, особа, засуджена за царевбивство, мала бути спалена разом із цілою ріднею (R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 518).

²⁰ CLARKE, *op. cit.*, с. 332.

чав нову воєнну акцію. Він зайняв Альменару, але дозволив її мешканцям залишити місто без жадного викупу; в місті доручив збудувати церкву в честь П.Д. Марії. Після того вибрався проти Мурвієдра, дуже важкої твердині на північ від Валенсії. Мешканці замку просили в нього тимчасового перемир'я, щоб могли післати по поміч до магометанських володарів. Сід погодився завісити зброю на 30 днів, опісля на додаткових 12 днів. Коли і цей реченець минув, а маври просили його заждати ще до Зелених Свят, цебто до 16 травня 1098, Сід заявив: «Згода, я не ввійду до вашого замку ні в день Зіслання Св. Духа; додаю вам ще 40 днів, аж до празника св. Івана, та цей реченець має бути на те, щоб ви не тільки передали мені твердиню, але й опустили місто: в тому часі, беріть своїх жінок і дітей і всі свої достатки та ідіть у мирі з усім своїм добром, куди лише бажаєте; так само маєте мені опорожнити замок, куди я, за Божою ласкою, ввійду в день св. Івана».²¹ Маври прийняли ці незвичайно лагідні умовини з вдячністю. Коли не дочекалися допомоги, Сід зайняв Мурвієдро в означений день. На одній з площ відправлено Службу Божу. Сід видав доручення збудувати церкву в честь св. Івана. Та деякі маври, хитруючи, залишилися в замку, але вислали передтим свої мастки до альморавідів. Коли Сід довідався про це, доручив їм зробити відповідну реституцію. Вони не були в силі цього виконати, тому їх позбавлено того, що мали, й відіслано в кайданах до Валенсії. Кларк, що був наставлений вороже до Сіда і скритикував цей акт, все таки стверджує: «Треба взяти до уваги важке положення Сіда, як провідника невеликого військового відділу серед численного й ворожого населення. Прогнання мешканців було єдиним способом, що забезпечував посідання Мурвієдра. А посідання Мурвієдра було для Сіда справою життя або смерті».²² Коли Сід став паном цієї твердині, він тим самим запевнив безпеку своїй Валенсії.

У 1098 р. Сід відновив єпископський осідок у Валенсії. Великий Мечет став катедрою, присвяченою П.Д. Марії. На документі даровизни для катедри є оригінальний підпис Сіда та власноручно написане ним речення в латинській мові: «Я, Родріго, разом з мовою дружиною, потверджую те, що повище написано».²³

Про дочок Сіда «Пісня» каже, що вони вийшли заміж за карріонських інфантів і що ці їх опісля залишили на поталу в Корпес. Нема жадного історичного доказу на те, що воно так було. З другого ж боку важко

---

²¹ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 543.

²² CLARKE, *op. cit.*, с. 339-40.

²³ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 869.

Ego mi de nco fi mul cu co iuge

mea afirmo oc quod superius scriptum est

Оригінальний підпис Сіда на латинському документі з 1098 р., яким він вивіновує катедру в Валенсії. Сід-Родріго написав власноручно: «Ego Ruderico simul cu(m) co(n)iuge mea afirmo oc quod superius scriptum est».

припускати, щоб поет видумав просто таку подію й очорнив один з найбільше знаних еспанських родів. Р. Менендес Підаль підозрівав, що це був тільки проєкт подружжя, може якийсь намагання цісаря погодити Сіда з його ворогами.²⁴ Історичним фактом є, що старша дочка Сіда, Крістіна, вийшла заміж за Раміра, інфанта Наварри; його молодша дочка, Марія, одружилася з графом Рамоном Беренгером III з Барсельони.

Смерть Сіда (1099). Важке воєнне життя, рани, одержані в боях, одна поважна хвороба, прикrostі, спричинені цісарем і зависними ворогами — все те скоротило життя Сідові, і він помер передчасно в Валенсії в неділю, 10 липня 1099 р., маючи приблизно 56 років. Це була велика втрата для всіх християн. Французька хроніка, написана монахом з Пуату в 1099 році, каже, що «його смерть викликала найглибший біль у християнському світі».²⁵

Дружина Сіда, Хімена, володіла у Валенсії ще три роки. В 1101 році альморавіди облягали місто 7 місяців, але відступили, коли на допомогу обложеним прийшов цісар Альфонсо. Не маючи змоги знайти нікого, хто міг би вдержати це важне місто, він наказав його спалити, і в травні 1102 р. всі християни покинули Валенсію. Хімена забрала з собою скарб Алькадіра та інші багатства, здобуті від маврів. Більшість їх перейшла в посідання цісаря, а нашійник Собейди і меч Сіда переховували в скарбниці кастилійських королів. Тіло Сіда перевезли до Кастилії: Хімена поховала його в монастирі св. Петра в Кардені. Вона, мабуть, залишилася в цім монастирі і померла там деє після 1113 р.

²⁴ *Ibidem*, с. 563.

²⁵ *Ibid.*, с. 578.

Валенсія залишилася під пануванням мусулманів аж до XIII ст.

Заключення. Життя Родріґа де Бівар-Сіда справді подивугідне. Із звичайного шляхтича-інфансона він став удільним володарем. Не диво, що він займає визначне місце в історії Іспанії та що поети увіковічили його в своїх творах.

Був це муж великої особистої відваги, сильної волі, послідовний у своїх плянах. Був добрим і свідомим християнином ціле своє життя та добродієм церков і монастирів. Був знаменитим полководцем і стратегом, що виграв кожну битву, в якій брав участь, хоч ворожі сили були завжди багатобільші. Як державний муж перевищав усіх своїх еспанських сучасників: мав «ум здібний передбачувати події та схоплювати великі задуми, оформлювати порядок і єдність та організувати на тривких основах».²⁶ Велика шкода, що цісар Альфонсо VI не використав його військових здібностей і розуму для добра цілої Іспанії.

Не можна заперечити, що Сід був твердою людиною, яка часом уживала й жорстоких засобів супроти ворогів. Деякі «упереджені історики, що завжди знаходять зло в еспанця й християнина, але зменшують усі мусулманські жорстокості, оскаржують Сіда в облуді й нелюдності».²⁷ Та треба пам'ятати, що в оточенні, в якому він жив, він мусів бути твердим. До того ж він поступав згідно з прийнятими звичаями своєї епохи. Правда теж, що він пожадав багатств, та треба знати, що в тих часах війни вели не на те, щоб здобути природні багатства, але щоб здобути дорогоцінності, дістати викуп, завоювати здобич. Сід робив те саме, але він був і милосердним супроти переможених, даючи цим доказ своєї людяности. Рамон Менендес Підаль схоплює проблему дуже влучно, коли каже: «Не міг бути святим той, хто вів важке життя воєн і завоювань; не міг бути людиною без чести і без ідеалів той, якого сучасні йому історики й поети вважали за героя, і якого смерть, за словами одної французької хроніки, нанесла глибокий біль християнству».²⁸

Найважливіша прикмета Сіда, це його вірність Альфонсові VI. Не вважаючи на всі несправедливі акти цісаря супроти нього (два вигнання, ув'язнення рідні, конфіскація маєтків), він ніколи не воював проти свого володаря, хоч мав на те право, згідно з тодішнім законом; навпаки, він постійно старався відшукати його ласку й довір'я. Його вірність і відданість суверенові треба подивляти зокрема сьогодні, коли люди

---

²⁶ BERTRAND, *op. cit.*, с. 110.

²⁷ *Ibid.*, с. 116.

²⁸ R. MENÉNDEZ PIDAL, *op. cit.*, с. 45.

часто забувають про ці чесноти і їх заступають невірністю, а то й зрадою. Був Сід теж твердо вірний християнським та еспанським традиціям: хоч жив довгі роки між маврами, не побісурменився, не зденаціоналізувався, не покинув ні свого народу, ні свої віри, а, навпаки, любив їх, шанував і боровся за них аж до смерти. Тому ясно, чому навіть вороги подивлялися його. Один із них, його сучасник, мавр Бен Басам, написав у 1109 році: «Ця людина, бич свої епохи, була — через постійну і ясновидючу енергію, через мужню твердість свого характеру і через свою героїчну відвагу — чудом посеред великих Господніх чудес».²⁹

---

²⁹ *Ibid.*, с. 604.

II. ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА

Дата постання, автор, рукопис. Перший збережений архитвір еспанської літератури, це епічна поема « Пісня про мого Сіда ». Вона постала около 1140 року, як це доказує еспаніст Рамон Менендес Підаль у своїм виданні поеми,³⁰ хоч деякі інші учені припускають, що вона написана щойно на початку XIII ст.³¹ Хто автор поеми, не відомо. Певним є, що ним була не духовна, але світська людина, що походила з околиць містечка Медінаселі, в північно-східній частині сьогоднішньої провінції Стара Кастилія. На це вказують його подрібні описи терену біля таких місцевостей як Сан Естеван, Кастехон, Люсон, Калятауд, Берлянга і Медінаселі, кудю переїздили герої поеми. Автор не описує докладно інших шляхів ні місцевостей, хоч вони важніші для історичного Сіда і хоч він згадує про них. Він присвячує мало уваги великим подвигам Сіда, а за центральну точку поеми бере епізод про подружжя дочок Сіда і його трагічні наслідки; а це тільки місцева традиція із Сан Естеван, історично неправдива. Отже, можна сказати, що « Пісня » має характер льокальний: поет знав про нього з місцевих передань, але не знав його в цілій його історичній величі.

Оригіналу поеми нема. Її переписували, згідно з тодішнім звичаєм, не раз і не два, і до нас дійшла одна копія з 1307 року, як це виказали досліди над її письмом. Її переписав ближче невідомий нам копіст Пер Аббат з якогось іншого рукопису. Через часте переписування поеми копія, що дійшла до нас, не віддає повністю оригіналу. Тому вчені простудіювали збережену копію і старалися встановити, як приблизно виглядав сам оригінал. Збережена копія рукопису це книга ін кварто, що має 74 пергаменові листки та дві обгортки; бракує в ній початку і двох листків у середині.

Копію Пер Аббата видав уперше друком Томас Антоніо Санчес у

---

³⁰ R. MENÉNDEZ PIDAL, *Cantar de mio Cid* (Madrid 1944-46), с. 19.

³¹ B. GICOVATE, *La fecha de la composición del Poema de mio Cid*, Hispania, vol. XXXIX, No. 4.

1779 р.;³² першим ученим, що працював над реконструкцією оригінального тексту поеми, був Андрес Бельйо; він приготував критичне видання тексту з багатьома поправками ще в роках 1823-34, однак, воно появилось друком аж у 1881 р. в Чіле.³³ Одночасно й інші європейські учені займалися критичним опрацюванням тексту поеми;³⁴ деякі видали її друком.³⁵

Найцінніше й найбільш майстерне видання «Пісні» зладив Рамон Менендес Пидаль.³⁶ У палеографічному виданні він передрукував рукопис так, як Пер Аббат переписав його, відкидаючи поправки чи додатки тих, що мали цю копію в своїх руках і поправляли її рукою. У критичному виданні він старався виправити копію Пер Аббата, щоб якнайбільше наблизити її до оригіналу. Щодо затраченого початку поеми учені висловлювали про це різні думки: одні твердили, що тут бракує тільки один рядок, інші, що цілий том, в якому невідомий поет мав би розказувати про життя Сіда. Р.М. Пидаль є тієї думки, що в манускрипті Пер Аббата бракує лише перший листок, цебто яких 50 рядків, у яких поет обговорює тільки причини вигнання Сіда. Ясно, що сьогодні не можна з певністю встановити, як саме починалася «Пісня».

При реконструкції оригінального тексту поеми вчені простудіювали ті місця староєспанських хронік,³⁷ що відносяться до Сіда, бо тодішні хронікарі користувалися різними копіями «Пісні» і просто передавали прозою, а часом, може, й дослівно переписували з неї деякі місця. Дуже важними для студій над «Піснею» є Перша Загальна Хроніка і Хроніка Двадцятьох Королів. Ця остання дає на початку ті самі подробиці про Сіда, що Перша Загальна Хроніка; але пізніше, передаючи прозою «Пісню» (від 1094 рядка поеми до кінця), різняться вже від неї. Автори хронік не послуговувалися копією Пер Аббата. Автор Першої З.Х. користувався пізнішою копією, а автор Хроніки 20 Королів, мабуть, давнішою.

---

³² TOMÁS ANTONIO SÁNCHEZ, *Colección de Poetas Castellanas anteriores al siglo XV*, I.

³³ *Obras completas de Don Andrés Bello*, vol. II, Poema del Cid (Santiago de Chile, 1881).

³⁴ D. Hinard 1857, M. Milá y Fontanals 1874, K. Vollmoeller 1879, Baist 1880, J. Cornu 1881, A. Restori 1887, E. Lindforss 1895.

³⁵ F. Janer (Madrid 1864), K. Vollmoeller (Halle 1879), E. Lindforss (Lund 1895), Archer M. Huntington (New York 1897-1903).

³⁶ RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL, *Cantar de mio Cid*, Texto, gramática y vocabulario, Madrid, Vol. I - 1944, vol. II - 1945, vol. III - 1946.

³⁷ Перша Загальна Хроніка з 1289 р., Друга Загальна Хроніка з 1344 р., Хроніка Кастилії, Хроніка Сіда з кінця XIV ст., Третя Загальна Хроніка (вид. 1541 р.).

Щоб заступити чимсь початок поеми і впровадити читача в суть справи, Р.М. Пидаль подає на початку критичного видання «Пісні» ту частину Хроніки 20 Королів, яка з'ясовує причини вигнання Сіда. Я роблю це саме в перекладі «Пісні» на українську мову.

Будова вірша. Версифікація «Пісні» дуже неправильна, тому годі сказати, на яких ритмічних засадах вона побудована. Деякі вчені припускають, що це наслідування латинських гексаметрів і пентаметрів, інші — французьких александринів чи других віршів. Аналізуючи будову вірша поеми, знайдемо в ній рядки з різною кількістю складів, від 10 до 20. Найбільше є рядків з 14 складами, найменше з 20. В загальному кожний рядок має свого рода цезуру, і найчастіше знаходимо рядки з таким поділом складів: 7 + 7, 6 + 7 і 7 + 8. Не є певне, чи і як відмічували тоді при рецитації поділ рядка на дві частини. З уваги на таку неясну ритмічну будову поеми, можна висловити здогад, що основою версифікації «Пісні» є аметрика: як деякі інші залишки епічної кастилійської поезії, так і ця поема, мабуть, не знала рівної міри вірша.³⁸

Немає в «Пісні» і рими. Є зате т.зв. асонанс, цебто тотожність самого тільки наголошеного (а часто ще й наступного ненаголошеного) голосного звуку в останньому слові кожного рядка, без жадної тотожності приголосних звуків. Це гейби недосконала рима (*cort - Campeador - yo - onor - besó - galardón*). У «Пісні» маємо різні асонанси. Певна кількість рядків з тим самим асонансом творить асонантичну групу. Кількість рядків у цих асонантичних групах дуже різна: деякі групи мають тільки кілька рядків з тим самим асонансом, інші — кількадесятків рядків. Всіх асонантичних груп у поемі є 152. Найчастіші такі асонанси: ó (також ó - e, ou): *sabor - albores - Campeador - Criador - pro* (30 груп, разом 1453 рядки); á (часом á - e, á - i, á - ie): *fazen - cavalgar - van - solaz* (39 груп, разом 884 рядки); á - o: *catando - canados - mantos - mudados* (30 груп, разом 675 рядків); á - a: *Minaya - espada - compana* (29 груп, разом 542 рядки). Рідші асонанси такі: í - a (8 груп, разом 61 рядок), í - o (6 груп, разом 44 рядки), i (2 групи, разом 18 рядків). Є й виняткові асонанси: é - a (3 групи, разом 11 рядків), é - o (2 групи, разом 11 рядків), ó - a (2 групи, разом 8 рядків), ó - o (1 група, 5 рядків).

Асонанс був від самого початку основною прикметою староеспанської поезії. Вживання його спиралося на деяких правильних законах. Асонанси «Пісні» сильно потерпіли через недокладне переписування її оригіналу різними копістами; все таки філологи потрапили випра-

---

³⁸ R. MENÉNDEZ PIDAL, *Cantar*, с. 76 і наст.

вити текст копії Пер Аббата і прийти до висновку, що автор оригіналу придержувався деяких правил, коли змінював асонанс. Нова асонантична група починається найчастіше після того, як поет зачитував слова якоїсь дієвої особи; часом навпаки — вона починається наведенням слів якоїсь особи: тоді поет не каже, хто саме говорить, але згадує про неї при кінці попередньої асонантичної групи. Коли поет подає ім'я того, хто говорить, то цей рядок теж звичайно починає нову групу. Деколи зміна асонансу вказує на різні особи, що розмовляють діалогом, то знову вона наступає в середині прямої мови, якщо змінюється особа, до якої промовець звертається. Асонанс може змінитися і тоді, коли промовець змінює тон, чи коли є якийсь перехід в оповіданні.

Часом маємо до діла з т.зв. « пов'язаними групами », коли останній рядок однієї асонантичної групи повторюється в першому рядку нової групи; часом знову ж з т.зв. « близнючими групами », коли поет повторює вже сказане, але з іншим асонансом, з метою викликати деяке враження в читача чи слухача.³⁹

З цього перегляду видно, що асонанс « Пісні » дуже різноманітний та що її автор є великим майстром технічних елементів поетичної мови.

Переклади « Пісні ». Перекласти літературні архивори з однієї мови на інші, це обов'язок інтелектуальних кругів кожного народу, бо це одна з важних передумов культурного обміну між народами і запліднення ума новими ідеями чи цінностями. До перлин світової літератури, гідної того, щоб її показати іншим, належить безперечно і « Пісня про мого Сіда ». Її переклали на мови німецьку, французьку, шведську, англійську, італійську, португальську.⁴⁰

Багато років тому почав я перекладати на українську мову староспанський текст поеми, так як його видрукував Р. Менендес Підаль у своєму критичному виданні, і закінчив його в лютому 1959 р., виправляючи ще текст до літа 1961 р. Я не поет, тож не маю жадних претенсій до поетичної вартости українського перекладу. Мені йшло про те, щоб зладити дослівний переклад « Пісні » і таким чином зробити його доступним українській людині, що зацікавлена літературою. Я свідомий того, що в моєму перекладі не можна буде побачити повністю тієї краси, яку ця поема посідає. Але може колись знайдеться поет, що захоче переспі-

---

³⁹ *Ibid.*, с. 103 і наст.

⁴⁰ O.L. Wolff, *Das Gedicht vom Cid* (Jena 1850), Damas Hinard, *Poème du Cid* (Paris 1858), C.G. Estlander, *Poema del Cid* (Helsingfors 1863), Archer M. Huntington, *Poem of the Cid* (New York 1897), G. Bertoni, *Il Cantare del Cid* (Bari 1912), D. Coltelli, *La gesta del Cid* (Lanciano 1927), A. Lopes Vieira, *O Poema do Cid* (Lisboa 1927).

вати її чарівними словами нашої рідної мови; хай цей переклад послужить йому в цім ділі. Ця поема, її краса й ідеї, варті того, щоб ними ближче зацікавитися.

Поема не має оригінальної назви, тому видавці називають її часто « поемою про Сіда ». Р. Менéndес Підаль назвав її *Cantar de mio Cid*, тому і я, в перекладі, вжив тієї самої назви: « Пісня про мого Сіда », вважаючи, що вона найправильніша і найкраще передає духа поеми. Слово « сід » є арабського походження; воно означає « пан ». Це почесний титул, що його мали різні християнські лицарі, які жили між маврами, або мали васалів-мусулман. Вислів « мій сід » мабуть передає арабську форму *sidi*, в якій присвійний займенниковий прикметник іде після іменника; він спирається теж і на кастилійському звичаї додавати присвійний займенниковий прикметник до титулу « донья », зн. « пані ». Титулу « мій Сід » вживали, звертаючись до Родріґа, не тільки маври й християни, але навіть його вороги. Цього титулу вживали і васалі Сіда, і він вкінці прийнявся як назва Родріґа.

Імена осіб чи географічні назви передаю в перекладі згідно з їх ново-іспанським звучанням і правописом. Транскрибуючи їх на українську мову, я старався зберегти найвірніше їх вимову і передати їх тими звуками нашої мови, що найближчі іспанській вимові.

За перегляд перекладу та мовні й інші завваги складаю сердечну подяку проф. Степанові Чорнівві, а за перегляд цього вступу та мовні завваги — щира подяка проф. Іванові Боднарукові.

Богдан І. Лончина

III. ІМЕНА І НАЗВИ З НАГОЛОСАМИ

Абу-бекер *	Ансур Гонсалес
Абун Гасан	Арагон
Авенгальвон	Арвухуельо
Аledo	Ареса
Алюкат	Арлянса
Алядраф	Арлянсон
Аляма	Астуріяс
Альвар Альварес	Атека
Альваро Діяс	Атінса
Альваро Сальвадорес	Бавірка
Альгаіб	Бадахос
Альваррасін	Бадоррей
Алькаля	Байрен
Альканіс	Бальтасар
Алькаррія	Бальядолід
алькасар	Барсельона
Алькосева	Бельід Адольфо
Алькосер	Бен Альфарай
Алькувілья	Бен Аіша
Алькудія	Бен Уейб
Альменара	Бені Гомес
Альмерія	Беренгер
альморавіди	Берлянга
Альмудафар	Бівар
Альмутаміс	Бідас
Альпуенте	Більянуева
Альсіра	Бірвон
Андалус	Брончалес
Ангіта	Бувірка

---

* Якщо наголос паде на початковий голосний звук, він тут окремо не зазначений. Так само не зазначений наголос над „e”.

Бўкар	Куърте
Бўргос	Кульера
Бурријана	Леон
Валенсија	Лерида
Гарун Ар-Рашид	Люсон
Галиндо Гарсиа	Ля Кальсада Де Кинеа
Галисија	Льонхинос
Гальве	Льопе Санчес
Гарсиа Ордонес	Маль Анда
Гаспар	Мартин (ричка)
Гольпехера	Мартин Антолинес
Гомес Пеляес	Мартин Муньо
Гонсальо Ансурес	Медина (сели)
Гормас	Мельчор
Граве	Миная Альвар Фанс
Гранада	Могаммад Бен Тешуфин
Гухера	Моктадир
Граньон	Моліна
Дарока	Монреаль
Денија	Монсон
Дјас, Діве	Монтальван
Диего Гонсалес	Монтемайор
Диего Ляінес	Монтес Клярос
Диего Перес	Мостаин
Диего Тельес	Мотамид
Дуэро	Муньо Густіос
Енрике	Мурвиедро
Еспинасо Де Кан	Мурсія
Иньиго Хименес	Мутамин
Исидоро	Навапальос
Ита	Наварра
Кавра	Онда
Калятаюд	Охарра
Каналь Де Селья	Педро Бермудес
Карденья	Пенья Кадивля (Беникадель)
Каррион	Пер Аббат
Кастехон Де Енарес	Ракель
Коляда	Райоса
Консуэгра	Рамиро
Кордова	Рамон Менендес Пидаль
Корпес	Риодамор

Руй Діяс (Дісс)
Саагун
Самора
Саграхас
Сан Естéван
Сан Пéдро Де Кардéнья
Сан Сальвадор
Сан Сервáндо
Сáнта Марія Де Альваррасín
Сантіяго
Сáнчо Рамірес
Сарагóса
Севілья
Севóлья (Пуір)
Сегóрве
Сéлья (Сéльда)
Сетіна
Сієрра Де Мієдес
Совéйда
Сокодовéр
Суріта
тайфас
Тамін
Тарán

Тахо
Тéвар
Террér
Теруэль
Тисóн
Толéдо
Тóрре Де Дóнья Уррака
Увіерна
Уéса
Фáріс
Фéлес (Фéлікс) Муньóс
Фернán(до) Ѓонсáлес
Фігеруэля
Фортун Сáнчес
Фрóйля Діяс
Хальóн
Хáтіва
Херóнімо
Хільóка
Хіме́на Діяс
Ху́кар
Юва́лья
Юсуф Бен Тешуфін
Яфар Бен Єггаф

IV. ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІЯЛИ

- R. MENÉNDEZ PIDAL, *Cantar de mio Cid*, Texto, gramática y vocabulario, 3 vol. Madrid, 1944-46.
- JIMENA MENÉNDEZ PIDAL, *El Poema del Cid*, Clásicos Ebro, 1947.
- ARCHER M. HUNTINGTON, *Poem of the Cid*, Hispanic Society of America, 1942.
- ALFONSO REYES, *Poema del Cid*, Texto y traducción, Buenos Aires, 1937.
- H. BUTLER CLARKE, *The Cid Campeador and the Waning of the Crescent in the West*, New York-London, 1897.
- R. MENÉNDEZ PIDAL, *La España del Cid*, 2 vol. Madrid, 1956.
- M. ROMERA NAVARRO, *Historia de la Literatura Española*, Boston, 1949.
- LOUIS BERTRAND, *The History of Spain*, London, 1952.
- BERNARDO GICOVATE, *La fecha de composición del « Poema de mio Cid »*, Hispania, vol. XXXIX, No. 4, 1956.

ПЕРЕКЛАД І ПОЯСНЕННЯ

ПЕРША ПІСНЯ — ВИГНАННЯ СІДА

Король Дон Альфонсо¹ післав Руй Діаса, мого Сіда по данину, що її королі Кордови й Севільї мали здавати йому кожного року. Альмутаміс, король Севільї, і Альмудафар, король Гранади, були великими ворогами в тому часі й смертельно ненавиділи один одного. А були тоді в Альмудафара, короля Гранади, такі вельможі, що помагали йому: граф Дон Гарсія Ордонес і Фортун Санчес, зять короля Дон Гарсії з Наварри, і Лйопе Санчес, його брат та Дон Дієго Перес, один із найкращих лицарів у Кастилії; кожний із цих вельмож помагав із своїм військом Альмудафарові; і пішли вони походом на Альмутаміса, короля Севільї.

Коли Руй Діас Сід довідався, що вони вирушили на короля Севільї, який був васалем і ленником короля Дон Альфонса, його пана, вважав це за лихо і дуже зажурився; вислав до всіх листи від себе з проханням, щоб вони залишили думку вирушати походом на короля Севільї, чи нищити його землю, з уваги на зобов'язання, яке мали супроти короля Дон Альфонса, бо якщо хотіли вчинити щось інше, хай знають, що не може бути, щоб король Дон Альфонсо не допоміг своєму васалеві, бож той був його ленником. Король Гранади й вельможі зовсім злегковажили листи від Сіда та всі дуже відважно пішли війною і знищили королеві Севільї всю землю, аж по замок у Каврі.

Коли Руй Діас це побачив, зібрав стільки війська, скільки лиш міг з-поміж християн та маврів і пішов війною проти короля Гранади, щоб прогнати його з землі короля Севільї. А коли король Гранади й вельможі, що були з ним, довідалися, що він іде з таким наміром, післали йому повідомлення, що не залишать землі задля нього. Коли Руй Діас Сід почув про це, вирішив, що не було б добре, якщо він їх не заатакував, пішов на них і боровся з ними на полі битви; а бій їхній тривав від третьої години до полудня; згинуло там багато маврів і хри-

---

¹ У збереженій копії «Пісні» бракує першого листка. Щоб впровадити читача в поему, Р. Менендес Пидаль розпочинає своє критичне видання поеми війнятком із староспанської «Хроніки Двадцять Королів», вважаючи, що він покривається приблизно із втраченим початком поеми. Цією частиною хроніки розпочинаю і я переклад «Пісні».

стиян з табору короля Гранади, але переміг їх Сід та примусив утікати з поля битви. У цьому бою взяв Сід у полон графа Дон Гарсію Ордонеса і вирвав йому кусень бороди, і Льопе Санчеса, і Дієга Переса, і багато інших лицарів та стільки всякого іншого народу, що й не міг їх почислити; держав їх Сід у полоні три дні, а згодом звільнив їх усіх. Коли він узяв їх у полон, приказав своїм воїнам забрати добро й багатство, що залишилося в таборі; опісля повернувся Сід з усім своїм військом та всіма своїми багатствами до Альмутаміса, короля Севільї та дав йому й усім його маврам усе те, що вони розпізнали як їхнє, а навіть з іншого стільки, скільки хотіли взяти. Від того часу маври і християни називали цього Руй Дієса з Бівару Сідом Кампеадором — це значить переможцем.

Тоді Альмутаміс дав йому багато гарних дарунків і данину, по яку він приїхав; згодом вони потвердили мирний договір, який існував між королем Дон Альфонсом і цим Альмутамісом; Сід вернувся з усією даниною до короля Дон Альфонса, свого пана. Король прийняв його дуже ввічливо, був дуже задоволений з нього, дуже був радий з усього того, що він там зробив. Через це численні лицарі заздрили йому, старалися пошкодити та оклеветали його перед королем.

Коли Сід прибув до короля Дон Альфонса, король мав уже зібране велике військо, щоб піти війною на землю маврів... І Сід хотів піти з ним, але захворів дуже важко й не міг піти; тоді король залишив його на сторожі свої землі. Король Дон Альфонсо перейшов через територію маврів, знищив їм багато земель та завдав багато шкоди. Коли король перебував в Андалусії і робив те, що хотів, великі військові сили маврів зібралися по другій стороні та вступили на його землю й обложили замок Гормас; билися дуже завзято і завдали багато лиха цілій землі. Саме тоді Сід уже видужував і коли почув, що маври виправляють в околиці Сан Естевану, зібрав стільки людей, скільки міг і пішов на землю маврів; набіг і знищив усю околицю Толеда й узяв до неволі сім тисяч маврів і мавританок. Згодом вернувся до Кастилії серед багатства й почестей та з великою здобиччю.

Коли про це довідався король Дон Альфонсо, дуже його заболіло серце; коли вельможі, що перебували з ним, побачили це, та ще й тому, що дуже заздрили Сідові, наговорили на нього королеві багато злого і дуже очорнили його перед ним, кажучи: « Пана, Руй Дієс Сід зламав мир, що його ви заключили й потвердили з маврами; він зробив це хіба лиш на те, щоб вони вас і нас убили ». Тому що король був дуже лютий і розгніваний на нього, зараз повірив їм, бо недолюбливав його через присягу, що її він узяв був від нього в місті Бургос щодо причини смерти короля Дон Санча, його брата, як це вже було сказано; і зараз вислав

Сідові листа з дорученням, щоб він покинув територію його королівства. Після того як Сід прочитав листа, то хоч і він цим дуже зажурився, не хотів нічого робити в цій справі, бо мав тільки реченець дев'ять днів, щоб залишити територію королівства.

I 1a

Післав він по своїх родичів і васалів, і сказав їм, як то король наказав йому забратися з його землі, та що дав йому тільки реченець дев'ятьох днів, і що він бажає знати, хто з них хоче іти з ним, а хто хоче залишитися.

« І вам, що підете зо мною, хай Бог це винагородить,²
а від тих, що тут залишитися бажали б, хочу відійти

[як приятель ».

Тоді забрав слово Альвар Фанес, стриччий брат його:

« з вами підемо, Сіде, почerez пустирі й оселі,
бо ніколи вас не опустим, як довго ми живі й здорові,
з вами поділимо мули й коні,
і гроші, й тканини,
завжди служити вам будем, як вірні друзі й васалі ».

Тоді всі погодилися з тим, що Дон Альваро сказав;
дуже був вдячний мій Сід за все, що там говорили...
З Бівару вирушив Сід мій, подаючись на Бургос,
так то він залишає палати свої без пана й пустою.

1 З очей йому сльози рясні текли,³

він повертав головою і дивився на них.⁴

Побачив відкриті портали та без колодок хвіртки,
порожні, без шуб шкіряних і пелерин, вішаки,⁵

---

^{1a} Римськими цифрами відділені поодинокі асонантичні групи «Пісні». Кожна група має в оригіналі той самий асонанс, зн. кожний рядок у групі кінчається тим самим наголосним голосним звуком.

² Тепер іде дванадцять рядків, що взяті з пізнішої перерібки поеми, а які збереглися в старих хроніках. Вони мабуть безпосередньо попереджували текст, збережений в манускрипті Пер Аббата.

³ Тут починається збережена копія «Пісні», яку переписав Пер Аббат у 1307 р. Поодинокі рядки понумеровані для кращого перегляду. Виправляючи копію і стараючись наблизити її до втраченого оригіналу, Р. Менендес Пидаль попереставляв деякі рядки (це зазначено відповідним числом), інші поділив на два рядки (такий рядок зазначений числом і буквою «б»); рядки, що повтарялися, вважав за доцільне усунути з критичного видання.

⁴ Сід виїздить на вигнання і в останнє дивиться на свій замок.

⁵ Шуба — одяг із шкіри горностає, крілика або ягняти, який носили лицарі й дами. Під шубу вбирали вони туніку, а на шубу пелерину.

- 5 без соколів і яструбів опіrenих сідала.⁶
Сід мій зітхнув, бо мав він дуже велику журу.
Добре і помірковано дуже Сід мій сказав:
« Подяка Тобі, Господи Отче, що вси на висоті!
Мені це затіяли вороги лихіі мої ».

II

- 10 Тоді починають мчати гальопом, тоді вуздечки попускають.
При виїзді з Бівару мали вони ворону з-права,
а в Бургос вступаючи, її мали з-ліва.⁷
Здвигнув раменами мій Сід, похитав головою:
« А гей, Альвар Фанесе, з рідної нас прогнали землі!
146 Та в шані великій повернемось ми у Кастилію ».

III

- 15 Мій Сід Руй Діяс в'їхав у Бургос.
В його товаристві — шістдесят прапорців;⁸
166 щоб бачить його, виглядають жінки й чоловіки,
у вікнах стають міщани й міщанки
з очима в сльозах, такий біль вони мали великий.
Устами своїми всі однодушно казали:
20 « Боже, що за добрий васаль, якби він мав доброго пана »!⁹

IV

- Вони б запросити раді його, та ніхто не посмів:
король Дон Альфонсо такий мав великий гнів.
Попереднього дня до Бургосу лист від нього наспів
із попередженням строгим і запечатаний сильно:
25 щоб мому Сідові Руй Діясові ніхто приміщення не дав,
а той, що дасть його йому, хай певно знає,

---

⁶ Звичай послуговуватися ловецькими птахами при полюванні був дуже поширений в середньовіччі. Лицар держав птаха на передній частині рамени. В палаті держали його на сідалах. Опірений — це птах, що змінив піря; тоді він був дуже цінний.

⁷ Ворона, що летить з-права на-ліво, це добрий знак, а з-ліва на-право-злий. Цей римський забобон був дуже розповсюднений в середньовіччі.

⁸ Це прапорець, що прикрашає кінець списа. Цього слова вживає автор часто в значенні «лицаря».

⁹ Вони знають Сіда, мають для нього велику пошану і розуміють добре, що, проганяючи його, король поступив дуже несправедливо.

- що втратить він своє майно, а то і очі на своїм обличчі,
і окрім цього тіло й душу.
- Великий біль християнські люди відчували;
30 ховаються від мого Сіда, бо не важаться й слова сказати йому.
Переможець подався до приміщення свого;¹⁰
як тільки прибув до дверей, побачив, що добре замкнута їх,
через страх перед королем Альфонсом, бо вирішено так було:
якщо він їх не розіб'є, їх ні-за-що йому не відчинять.
- 35 Сідові люди міцним гукають голосом,
ті, що в середині, їм відповісти не хотіли.
Почвалав мій Сід, до дверей прибув,
ногу із стремена вийняв, нею вдарив об них;
не відчиняються двері, бо добре замкнені були.
- 40 Дев'ятирічне дівча йому показалось на-вічі:
« О, Переможцю, в щасливу годину ви до пояса меч припняли! ¹¹
Король заборонив; лист від нього учора наспів
із строгим попередженням і запечатаний сильно.
Ні-за-що ми б не важились вам відчинити ані вас прийняти;
45 інакше ми втратили б майно і доми,
та очі, що на обличчі.
Не скористаєте, Сіде, нічого з нещастя людей;
та хай вам Творець допоможе всім серцем ласкавим, святим ».
Сказало це дівча й вернулось до дому свого.
- 50 Сід добре це бачить, що ласки не матиме він в короля.
Від дверей відійшовши, через Бургос помчався,
прибув до церкви Пресвятої Марії та миттю злізає з коня;¹²
упав навколішки, сердечно молився.
Молитву відмовивши, зараз від'їхав;
- 55 браму минув він і через Арлянсон переїхав.¹³
Біля Бургосу, тієї місцевости, на шутровім полі отаборився,
шатро він розбив, як тільки зліз із коня.
Мій Сід Руй Діяс, що в годину щасливу припняв до пояса меч,

---

¹⁰ Есп. «Кампеадор.» Походження і точне значення цього епітету Сіда непевне. Це слово мабуть означало «борець», «переможець».

¹¹ Епітет Сіда, що часто приходиться у «Пісні». Це натяк на ритуал, коли юнак ставав лицарем і діставав меч. Це вважали за хвилину нового народження, початком нового, лицарського життя. Подібний, синонімічний епітет Сіда, це вислів: «ви народилися в щасливу годину».

¹² Катедра П.Д. Марії в Бургос (півн. Іспанія).

¹³ Ріна, що перепливав через Бургос.

на полі шутровім розбиває табір, коли ніхто в хату його
[не приймає;
60 товариство славне його довкруги!
Так то мій Сід табір розбив, неначе б у горах він був.
Заборонили йому в місті Бургос купувати
усі ті речі, що з м'яса;
йому б не важились продати харчів ні за одного динара.

V

65 Мартін Антолінес, з Бургосу, муж досконалий,¹⁴
моєму Сідові і тим, що з ним, хліб і вино постачає,
не купує нічого, бо все це у себе він має;
усяких харчів подостатком він їм доставив.
Задоволений був мій Сід, Переможець досконалий
696 та інші всі, що є на його службі військовій.
70 Слово забрав Мартін Антолінес, послухайте, що він сказав:
« О, Переможцю, в щасливу ви народились годину!
Цієї ночі спімо та виїжджаймо вранці,
бо впаде обвинувачення на мене за те, що вам я прислугу зробив,
у гнів короля Альфонса я попаду.
75 Якщо я з вами живий і здоровий втечу,
то король скоріш чи пізніше за приятеля схоче мати мене;
а як не схоче, я зовсім не дбаю про те, що залишаю ».

VI

Слово забрав мій Сід, той, що в годину щасливу припняв
[до пояса меч:
« Мартіне Антолінесе, ви — спис хоробрий! ¹⁵
80 Якщо я буду жити, я вам подвою платню.
Я видав золото і срібло все,
ви добре бачите, що нічого з собою я не везу,
потрібно його то було б всьому товариству моєму;
його по-неволі я роздобуду, по-волі ж я б нічого не мав.
85 За порадою вашою дві скрині приготувати хочу;
піском їх наповнім, бо будуть переважкі,
прикриємо їх гадамеською шкірою і добре заб'ємо.¹⁶

¹⁴ Вірний васаль Сіда.

¹⁵ Значить « лицар ».

¹⁶ Шкіра прикрашена рельєфними фігурами. Її назва походить від міста Гадамес на Сагарі, в Триполітанії.

VII

Шкіри гадамеські ясночервоनावі хай будуть, цвяхи гарно
[золочені.]

- До Ракеля й Бідаса підіть ви своро мені:¹⁷
90 ” коли мені купно в Бургосі заборонили і я у неласку попав
[короля,
не можу ж я везти з собою майна, бо дуже важке є воно,
йому я в заставу його дам за те, що справедливе буде ”;
хай уночі його візьмуть, щоб християни не бачили цього.
Творець мені свідком з усіма своїми святими,
95 інакше не можу і роблю я це по-неволі ».¹⁸

VIII

Не баривсь Мартін Антолінес,
за Ракелем і Бідасом питав що-хвилини.¹⁹
Через Бургос переїхав, до замку діставсь,²⁰
за Ракелем і Бідасом питав що-хвилини.

IX

- 100 Ракель і Бідас були оба разом,
своє числили майно, те, що були заробили.
Прибув Мартін Антолінес, тямуща людина:
« Де ви, Ракеле й Бідасе, дорогії друзі мої?
Я б говорити довірочно з вами обома бажав ».
105 Вони не баряться, на бік всі три відійшли.
« Ракеле й Бідасе, оба ви руки подайте мені,²¹
що не зрадите ні християнам ні маврам мене;
зроблю назавжди вас багатими, щоб не були ви ніколи в потребі.
По данину Переможець поїхав в дорогу,
110 дістав добра він чимало й високовартісного дуже,
для себе з нього задержав те все, що вартість мало якусь,²²

---

¹⁷ Це два жиди, мешканці Бургосу. У наступних рядках Сід каже, що саме Мартін Антолінес має переказати обом жидам.

¹⁸ Обставини примушують Сіда піти на хитрощі, хоч йому це не до вподоби. Він кличе Бога на свідка, що не має іншого виходу та що має добру волю віддати жидам цю « позичку ».

¹⁹ Рядок 97 непотрібний, це повторення рядка 99.

²⁰ Жидівські гетта були звичайно біля замку.

²¹ Зн. « обіцяйте мені ».

²² Щоб жиди не сумнівалися його словам, Мартін Антолінес зручно використує тут очернення, що його несправедливо кинули на Сіда зависні дворяни.

- тому й до того прийшло, за що обвинувачений був.
 Дві скрині повні він має чистого золота,
 Не даром, бачите, король розгніваний на нього.
- 115 Він земельні залишив посілости та хати і палати.
 Цих він забрати з собою не може, бож викрили б миттю його;²³
 їх залишить у ваших руках Переможець,
 ви ж позичте грошей йому стільки, скільки буде справедливо.
 Ці скрині заберіть і їх у вашім посіданні залишіть;
- 120 урочистою присягою оба обіцяйте,
 що через цілий цей рік не заглянете в них ».
 Нараджуватись почали Ракець і Бідас:
 « Завжди нам треба щось заробити.
 Ми знаємо добре: він дещо придбав,
- 125 коли на землю маврів вступив, велике майно він здобув;
 не спить той спокійно, хто майно у монетах везе.
 Візьмімо ж ці скрині ми оба,
 у місці, що його не відкриють, сховаймо.
 Скажіть нам в імені Сіда, чим він вдовольниться,
- 130 та процент який за цілий цей рік нам дасть »?
 Відповів Мартін Антолінес, тямуща людина:
 « Стільки захоче мій Сід, справедливо що буде;
 від вас він жадатиме мало, щоб тільки в безпечному місці
 [майно залишилось.
- До нього люди в потребі приходять з усюдів,
 він шістсот марок потребує ».²⁴
- 135 Сказав Ракець і Бідас: « Радо йому ми дамо їх ».
 « Добре ви бачите, що ніч заходить, а Сідові спішно,
 треба, щоб ви марок нам дали ».
 Сказали Ракець і Бідас: « Ніхто так угоди не робить,
- 140 а тільки перше бере, а згодом дає ».
 Сказав Мартін Антолінес: « Я згідний із цим.
 До світлого оба Переможця прийдіть,
 і ми допоможемо вам, бо справедливо так є,
 принести скрині, й у вашім посіданні залишимо їх,
- 145 так щоб про це не довідались маври ні християни ».
 Сказав Ракець і Бідас: « На це пристаємо.
 Коли принесете ви скрині, беріть марок шістсот ».

²³ « Цих » відноситься до слова « скрині ».

²⁴ Есп. « марко », це вага пів фунта золота або срібла.

- Від'їхав Мартін Антолінес швидко,
а з ним Ракель і Бідас, по-волі їй охоче.
- 150 Не їде на міст він, а через воду,
щоб не відкрила його з Бургосу ні живая душа.
Ось вам вони в наметі світлого Переможця;
як тільки ввійшли, Сіда в руки поцілували.
Мій Сід усміхнувся, став до них говорити:
- 155 « Ну, Дон Ракеле й Бідасе, ви забули мене!
Тепер на вигнання я їду, бо в короля я неласку попав.
Здається мені, дістанете ви дещо з мого добра;
як довго будете жити, в потребі не будете ».
Ракель і Бідас поцілували мого Сіда в руки.
- 160 Приготовив угоду Мартін Антолінес,
що в запоруку за скрині марок йому шістсот дадуть,
і аж до року кінця їх зберігатимуть добре;
бо так це вони обіцяли їй на це присягали йому,
що якби їх перед тим перевірили, то віроломниками стануть вони,
- 165 мій Сід ні зломаного шеляга не дасть їм як процент.
Сказав Мартін Антолінес: « Скрині скоро ладуйте.
Беріть їх, Ракеле й Бідасе, у посіданні вашим лишіть їх;
я піду з вами, щоб принести марки,
бо Сід мій вирушати мусить, заки ще півень запіє ».
- 170 При ладуванні скринь ви б в них побачили велику радість.²⁵
Не могли їх піднести вони, хоч кремезні були.
Радіють багатством Ракель і Бідас,
бо до кінця вони свого життя багаті обидва були.

X

- У руку поцілував Ракель мого Сіда:
- 175 « О, Переможцю, в щасливу годину ви до пояса меч припняли!
З Кастилії вирушаєте на народи чужі.
Така то ваша добра доля, великі є ваші прибутки;
ясночервонувату славному мавританську шубу,
Сіде, цілую вашу руку — прошу, щоб я дістав її в дарунку ».
- 180 « Згода, — Сід сказав, — хай дар цей зараз буде ваш.
І або вам її я відтіля принесу, або її від скринь ви відрахуйте ».
(Скрині забрали Ракель і Бідас,

---

²⁵ Поет чи рецитатор поеми звертається прямо до слухачів. Таке пряме звернення (« почувте », « знайте ») приходиться у поемі дуже часто.

з ними Мартін Антолінес у Бургос приїхав.
До свого приміщення з усією обережністю прибувають);²⁶
по середині світлиці килим розіслали,
на ньому ніжно-ткане простирало сніжно-біле.
Негаймо скинули срібних марок вони триста,
185 почислив їх Дон Мартін, узяв без ваги;²⁷
других три сотні в золоті дали йому.
П'ять зброєносців має Дон Мартін, усіх навантажив.²⁸
Коли він робив це, почуєте, що говорив:
« О Дон Ракеле й Бідасе, скрині вже в ваших руках,
190 я, що це вам роздобув, добре собі заслужив на дарунок ».

XI

Разом Ракель і Бідас на бік відійшли:
« Даймо дарунок гарний йому, бо ж він нам придбав це.
Мартіне Антолінесе, бургів'янине світлий,
ви цього варті, нагороду вам дати хочемо гарну,
195 штани щоб пошили собі, і шубу пишну, і пелерину чудову.
Тридцять марок даємо вам в дарі;
заслужили це ви, і це справедливо.
Ви поручителем будете того, до чого домовилися ми ».²⁹
Подякував гарно за це Дон Мартін і марки прийняв;
200 з приміщення вийти хотів він і попрощався з обома.
Залишив він Бургос і переїхав Арлянсон,
прибув у намет до того, що народився в щасливу годину.
З раменами відкритими прийняв його Сід:
« Ви тут, Мартіне Антолінесе, васалю мій вірний!
205 Коби то день прийшов, щоб ви від мене щось дістали »!
« Приходжу, Переможцю, із добрими вістками;
ви марок шістсот, а тридцять я здобув.

---

²⁶ В дужках подаю слова чи рядки, що їх нема в манускрипті « Пісні », але які Р.М. Підаль впроваджує в своє критичне видання на основі різних хронік (що часто прозифікували цілі поеми, а часом і передавали їх дослівно), стараючись наблизити якнайбільше текст копії Пер Аббата до втраченого оригіналу.

²⁷ Мартін Антолінес висловлює довіря до жидів тим, що не важить монет. Тоді не було одного стандарту щодо величини монет, тому можна було ошукати когось, даючи йому монети з меншою вагою.

²⁸ Молодий шляхтич, що служить у лицаря і готується до лицарського звання.

²⁹ У документах XII і XIII ст. була звичайно клявзуля, на основі якої той, що переводив договір, зобов'язувався теж і ручити за його виконання.

- Скласти намет накажіть і скоро відходьмо,
щоб півень нам заспівав в Сан Педро Де Карденя;³⁰
210 вашу дружину, розумну шляхтянку, відвідаєм.
Не будемо довго баритись і королівство покинем;
це справа є пильна, реченець бо кінчається».³¹

XII

- Коли він слова ці сказав — склали намет.
Від'їжджають мій Сід і загін його швидко.
215 Повернув він коня на храм Пресвятої Марії,
правицю підніс він свою і хреститься:
« Вдячний за все я, Боже, Тобі, що володієш землею і небом;
Твоїми ласками допомагай мені Преславна Пресвята Маріє!
Вже покидаю Кастилію, король бо на мене сердитий;
220 не знаю, чи там ще я повернусь за свого життя.
Хай захищає мене Ваша ласка, Преславна, в часі мого вигнання,
та вдень і вночі допомагає мені й сприяє!
Якщо Ви це зробите і доля щаслива буде моя,
для вітваря вашого дарунки я пожертвую гарні й багаті;
225 до цього я зобов'язуюсь і скажу там відспівати Служб Божих
[тисячу]».

XIII

- Попрощався сердечно і щиро бездоганний цей лицар.
Віжки попускають вони і починають мчати гальпопом.
Сказав Мартін Антолінес (бургов'янин той вірний):
2286 « Дружину свою ще побачу я радо,
подам їм пораду, що мають робити.
230 Мені це байдуже, якщо позбавить король мене спадщини.
Я буду з вами ще до світанку».

XIV

- Вернувся у Бургос Дон Мартін, а Сід мій
у напр'ямі Сан Педро Де Карденя так скоро помчав, як лиш міг,
із тими лицарями, що служать йому, як пристало.
235 Безупинно півні співають і небо палає на сході,

---

³⁰ Манастир св. Петра в Кардені, біля Бургосу, де перехувувалася жінка Сіда, Хімена.

³¹ Реченець 9 днів, в якому Сід мав покинути територію короля.

коли Переможець шляхетний прибув до Сан Педро;
Божий слуга, ігумен Дон Санчо,³²
утреню відправляв, як світало.

- 240 Була там Донья Хімена з п'ятьма шляхетними дуеньями,³³
молячись до святого Петра і до Творця:
« Ти, що всім управляєш, захисти Переможця, Сіда мого ».

XV

- Застукали в браму вони, вістка про них рознеслась;
Боже, який був веселий ігумен Дон Санчо!
Із світлом-свічками надвір мерщій вийшли,
245 вітали з найбільшою радістю того, що народився в щасливу
[годину.
« Богові дяка хай буде за це, мій Сіде, — сказав ігумен
[Дон Санчо; —
тому що бачу вас тут, моїм гостем ви будьте ».
Промовив Сід (той, що в годину щасливу родився):
248б « Спасибі, отче ігумене, і я з вас вдоволений дуже;
іду я для себе й васалів моїх приготую;
250 тому що вітчизну я покидаю, даю вам марок п'ятдесят,
як час якийсь житиму ще, подвою вам їх.
Манастиреві не хочу зробити ні за шеляга шкоди;
ось тут марок сто для Донї Хімени даю вам;
займіться ви нею й дочками і дуеньями її цього року.
255 Доні маленькі дві залишаю і будьте ви добрі для них;³⁴
тут поручаю їх вашій опіці, Дон Санчо, ігумене;
ними й дружиною мою піклуйтеся у всьому.
Якщо вийдуть ці гроші або вам щось забракне,
добре їх забезпечте, таке вам поручаю;
260 за кожную марку, видану вами, манастиреві дам я чотири ».
Ігумен дав радо на це свою згоду.
Аж ось Донья Хімена з своїми дочками там прибував;
дуенї дві — кожна одну несе (у своїх раменах).
Перед Переможцем Донья Хімена на оба коліна упала.

---

³² Постаць неісторична. « Дон » це титул уживаний в еспанській мові перед чоловічим іменем власним, а перед жіночим — « донья ».

³³ Дуенья — служниця.

³⁴ Сід мав сина Дієга і дві дочки, Крістіну і Марію. Автор « Пісні » не згадує зовсім про сина, а дочкам дає імена: Ельвіра і Соль.

- 265 З очей текли їй сльози, у руки його цілувати хотіла:
« Милости прошу, мій Переможцю, в щасливу ви народились
[годину!
З батьківщини ви прогнані через наклепників поганих.

XVI

- Милости прошу, о Сіде, бородо предосконала!
Ось перед вами і я й ваші дочки,
2696 діти вони, маленькі віком,
270 і ці дуеньї мої, що мені помагають.
Бачу я добре, що ви до від'їзду готові,
і з вами в житті розлучитися мусим.
Пораду нам дайте, на милість Марії святої »!
Прекраснобородий простягнув свої руки,³⁵
275 дочки свої на рамена узяв,
до серця тулив їх, бо дуже їх любив.
З очей течуть йому сльози, він важко зітхає;
« О Донья Хімено, брава моя дружино,
люблю я вас щиро, як душу свою.
280 Вже бачите, що мусим у житті розлучитись,
я відійду, а ви залишайтесь.
Бог хай дозволить і свята Марія,
2826 щоб ці дочки мої ще я замуж видав власними руками,
щоб доля хоч трохи дала днів життя нам,
і вам, дружино чесна, щоб я послужив ще »!

XVII

- 285 Шляхетному Переможцеві прийняття велике готують.
Голосно дзвони в Сан Педро гудуть.
По Кастилії вістку голосять,
як то мій Сід Переможець з рідної землі виїздить;
одні хати залишають, а спадщину інші.³⁶
290 Дня того на Арлянсонському мості
сто п'ятнадцять лицарів зібралось;
усі за моїм Сідом Переможцем питають;
Мартін Антолінес до них приєднався.

---

³⁵ Прекраснобородий, це епітет Сіда.

³⁶ Обов'язком васалів було йти із своїм паном навіть на вигнання. Одначе ті, що не були васалами вигнанця, втрачали свої маєтки, якщо пішли з ним на вигнання.

В Сан Педро вони виїжджають, де той, що народився
[в щасливу годину, перебуває.

XVIII

- 295 Коли довідався про це мій Сід, той, що родом з Бівару,
що росте його товариство, через яке він матиме більше пошани,
поспішно на коня сідає, назустріч їм виїжджає;
(як тільки їх побачив), почав усміхатись;
- 2986 всі до нього прибувають, його в руку цілують.³⁷
Мій Сід з охотою великсю промовив:
- 300 « Я прошу Бога й нашого Духовного Отця,
щоб вам, що ради мене лишаєте і спадщину й хати,
заки помру, я міг добро якесь вчинити:
те все, що тратите, я міг віддати вам подвійно ».
- 305 Радів мій Сід, що зросли його загони,
раділи й інші всі мужі, що були разом з ним.
Шість днів реченця проминуло,
три залишаються, і — знайте — не більше.
Король наказав за моїм Сідом стежити,
якби після реченця цього він дався на території своїй схопити,
- 310 за золото ні срібло не міг би він врятуватись.
День скінчився; мала наставати ніч,
він приказав всіх лицарів своїх скликати:
« Слухайте, мужі, ви не журіться,
везу я з собою мало майна, та вам хочу вашу частку я дати.
- 315 Вважайте, що маєте зробити:
досвіта, коли півні заспівають,
не баріться, сідлати коней накажіть;
до Сан Педро на утрєню шляхетний ігумен покличе,
нам Службу Божу Пресвятої Тройці відправить;³⁸
- 320 по Богослужбі починаємо чвалати,
бо реченець кінчається, далеко маєм їхати ».
Виконують усі, що мій Сід наказав.
Минає ніч, надходить світанок;
півні запіяли вдруге, коней сідлать починають.
- 325 Поспішно на утрєню дзвонять;

---

³⁷ На знак, що стають його васаліями. Це була обов'язкова церемонія, коли хтось ставав чимось васалем.

³⁸ Служба Божа в честь Пресвятої Тройці була дуже поширена в середньовіччі.

- мій Сід і дружина його до церкви ідуть.
На коліна перед віттарем упала Донья Хімена,
прохає Творця, якнайкраще знає,
щоб мого Сіда Переможця від лиха Бог захоронив.
- 330 « О Господи Преславний, Отче, що вси на небі,
сотворив Ти небо і землю, і море третього дня;
Ти сотворив зорі і місяць, і сонце, щоб гріло;
Ти став чоловіком у лоні Матері Марії святої,
у Вифлеємі Ти народився згідно з волею Твоюю;
- 335 пастирі Тебе славили, прийшли Тобі хвалу віддати,
три королі арабські прийшли Тебе почитати,
Мельчор, Ёаспар і Бальтасар,
золото, кадило й миро принесли Тобі радо у дарі;
Йону Ти спас, коли він в море упав,
- 340 Ти спас Даниїла, що був у львиній ямі страшній,
у Римі Ти спас святого Севастіяна,
Ти спас від злочинно-ложного свідоцтва святую Сузанну;
по землі Ти ходив тридцять і два роки, Господи Духовний,
роблячи чуда, про це ми мусимо згадати:
- 345 вино Ти зробив з води, а з каменя хліб,
воскресив Ти Лазаря, бо така була Твоя воля;
Ти дав себе жидам схопити; на місці, яке горою Кальварією
[називають,
- Тебе розп'яли на хресті, на Голгофті;
з Тобою розбійників двох, з обох боків по одному,
- 350 один є в раю, та другий туди не ввійшов;
на хресті будучи, Ти чудо дуже велике вчинив:
Льонхінос був сліпцем, що ніколи не бачив,
він списом пробив Тобі бік, і кров з нього вийшла,
по держаку сплила вниз, й руки змочила йому,
- 355 він їх угору підніс, до свого лица притулив,
очі відкрив, і глянув навкруг,
в Тебе повірив тоді, і від погибелі він врятувався;
із мертвих воскрес Ти у гробі,
до аду зійшов, з волею згідно Твоюю;
- 360 Ти його двері розбив і святих забрав отців.
Королів Ти король і всього світу батько,
Тебе я почитаю і з серця всього вірю в Тебе,
і Петра я святого молю, щоб молитись мені допоміг
за Переможця, Сіда мого, щоб Бог від лиха його схоронив.
- 365 Коли розстаємось сьогодні, дай, щоб ще ми зійшлись у житті ».

Молитву відмовили, Служба Божа скінчилась,
 вийшли із церкви, вже хочуть сідати на коней.
 Пішов і обняв Сід Донью Хімену,
 а Сіда в руку вона йде і цілує,
 370 з очей течуть сльози, не знає, що зробить з собою.
 А він з дівчаток не зводить очей:
 « Богові й Духовному Отцеві я вас поручаю,
 тепер ми розлучаємось, Бог зна, коли ще зійдемося знову ».

Пливуть з очей його сльози, ніколи такого не бачили ви,
 375 як ніготь від тіла, так розлучаються вони із собою.
 На коней сідають мій Сід і васалі його,
 повертає він головою, на всіх він дивиться.
 Дуже бадьоро промовив Міная Альвар Фанес:³⁹
 « Сіде, відвага де ваша ? в годину щасливу з матері ви народились ;
 380 збираймося у нашу дорогу, дозвілля це залишім.
 Ще всі ці страждання переміняться в радість ;
 Бог, що душу нам дав, дасть нам і захист ».

Пригадують знову ігуменові Дон Санчові,
 щоб Донью Хіменою й дочками, яких вона має, зайнявся,
 385 і всіма дуеньями, що перебувають із ними ;
 хай добре знає ігумен, що гарну за це нагороду дістане.
 Ще повернувся Дон Санчо, а Альвар Фанес промовив :
 « Ігумене, якщо побачите людей, які приходять,
 [щоб прилучитися до нас,
 скажіть їм, щоб узяли наш слід і почали ним йти,
 390 бо доженуть нас на пустирі, або в оселі якійсь ».

Попустили вони поводи, їхати починають ;
 зближається термін, щоб залишить королівство.
 До Еспінасо Де Кан мій Сід на нічліг прибув;⁴⁰
 395 до нього пристає тієї ночі багато воїнів з усіх сторін.
 394 Наступного ранку починає він їхати,
 396 вірний Переможець рідну землю покидає,
 іде на-ліво від Сан Естевана, великого міста,⁴¹

³⁹ Міная Альвар Фанес був радше небожем, ніж стрісчним братом Сіда. У « Пісні » він товаришить своєму дядькові в часі його вигнання. Насправді він або взагалі не був з ним на вигнанні, або був дуже коротко. Він визначився як знаменитий воїн на службі Альфонса.

⁴⁰ Місцевість сьогодні незнана.

⁴¹ Сьогодні Сан Естеван де Ѓормас, місцевість над рікою Дуеро. Рядок 398 іде, згідно з сенсом, щойно після р. 415.

399 через Алькувілью переїхав, а там Кастилії уже кінець;⁴²
400 минув гостинець Кінеайський,⁴³
Дуеро, близько Навапальос, убрід перейшов,⁴⁴
у Фігеруелі на ніч мій Сід отаборивсь.⁴⁰
Постійно пристають до нього воїни з усіх сторін.

XIX

Положився мій Сід, як темна запала вже ніч,
405 солодкий сон на нього найшов, дуже він твердо заснув.
(У сні) йому ангел з'явився Гавриїл:
« Воюйте, Сіде, Переможцю шляхетний,
бо ніколи ще муж не бився в пригожій хвилині такій,
як довго будете жити, здійснитися будуть щасливо починання
[ваші усі ».
410 Збудився мій Сід, і перехрестився.

XX

Він знак хреста на обличчі зробив, і Богові себе поручив,
щасливий був дуже сном, який приснився йому.
На другий день вранці починають їхати верхи;
день це останній, знайте, в реченці, ні одного немає вже більше.
415 В гірському пасмі Медес отаборилися на ніч,⁴⁵
398 направо вони від твердині (Атієнса), що мають маври її.⁴⁶

XXI

416 Був день ще, сонце ще не зайшло,
зробити перегляд війська свого доручив Переможець мій Сід:
піхоти не вчисляючи та інших вояків кремезних, що там приявні,
він триста списів начислив, а всі вони прапорці посідають.

XXII

420 « Дайте раненько ячменю коням, хай Творець вас спасе!
Хто їсти схоче, хай це зробить; хто ні, хай сідає на коня.
Через пасмо гірське поїдем, що дике та стрімке,

---

⁴² Алькувілья Дель Маркес, місцевина в провінції Сорія.

⁴³ Ля Кальсада Де Кінеа, це ще римський гостинець.

⁴⁴ Містечко над рікою Дуеро.

⁴⁵ Сієрра Де Мієдес, між провінціями Гвадалахара і Сорія.

⁴⁶ Атієнса, в сьогоденній провінції Гвадалахара.

сьогодні територію Альфонса короля покинути ввечорі зможем.
І хто б нас шукав опісля, знайти нас зможе ».

- 425 Переїжджають гірський хребет вночі; світанок прийшов,
в'їжджають зі схилу в долину.
По середині пречудного схилу
отаборитися мій Сід наказав, і дати ячменю.
Сказав він усім, що їхати б нічю хотів;
- 430 вірні васалі пристають на це радо,
наказ свого пана вповні виконать мусять.
Заки запала ніч, починають їхати верхи;
це робить Сід тому, щоб його ніхто не вистежив.
Їхали нічю; жадного не дають відпочинку собі.
- 435 У місці, що його Кастехон називають, недалеко Енарес,⁴⁷
мій Сід у засідку засів із тими, що їх з собою веде.

XXIII

Цілую ніч (мій Сід) у засідці лежить,
як їм порадив Альвар Фанс Мінаї:

« О Сіде, в годину щасливу ви до пояса меч припняли!

- 440 Ви та воїнів сотня з загону нашого цього,
по тім, як Кастехон у засідку заманимо,
(як задня сторожа лишайтесь;⁴⁸
мені ж дві сотні дайте, щоб в аванґард я пішов;
при Божій допомозі та вашій добрій волі дістанемо
[велику здобич ».
- Переможець промовив: « Добре, Мінає, ви сказали);
ви з двісті воїнами йдіть в аванґард;
хай Альвар Альварес і Альвар Сальвадорес там ідуть,⁴⁹
- 4436 і спис відважний, Ґаліндо Ґарсія,⁵⁰
хай товаришать лицарі добрі Мінаї.
- 445 Сміливо наскок ви робіть, щоб через страх нічого не лишили.
Від Іти в долину через Ґвадаляхару⁵¹

---

⁴⁷ Сьогодні Кастехон Де Енарес, над річкою Енарес.

⁴⁸ Після 441-го рядка щось пропущено в манускрипті Пер Аббата. Видавець виповнює цю прогалину з власної фантазії, бо жадна хроніка не згадує, що саме радив Мінаї.

⁴⁹ Альвар Альварес це небіж і васаль Сіда. Альвар Сальвадорес — васаль Сіда.

⁵⁰ Постать незнана історії.

⁵¹ Іта — твердиня на північ від містечка Ґвадаляхара.

- 4466 аж до Алькаля загін хай передній дійде,⁵²
і добре хай здобич усю забере,
щоб ради страху мавританського нічого він не лишив.
Тут я залишусь із сотнею у задній сторожі,
4450 візьму я Кастехон, де знаменитий захист будемо мати.
Якби якась небезпека грозила вам в авангарді,
дайте знати мені до сторожі задньої швидко;
ціла Еспанія заговорить про цю допомогу».
Тих назначили, що підуть в переднім загоні,
4455 і тих, що з Сідом моїм залишаться в задній сторожі.
Світає вже й ранок приходить,
сходить чудове сонце, Боже, як гарно зринає воно!
У Кастехоні всі повставали,
відчиняються брами, назовні виходять,
4460 щоб доглядати поля та луги всі свої.
Вийшли усі; брами відкриті
і обмаль людей, що в Кастехоні лишилися;
ті люди назовні, всі по усядах-усіх розійшлися.
Переможець із засідки вийшов,
4466 на Кастехон налетів.
4465 Взяли мавританок і маврів, як здобич воєнну,
і всю ту худобу, що паслась довкруги.
Мій Сід Дон Родріго до брами подався;
ті, що боронять її, побачивши напад раптовий,
страху набрались і утекли.
4470 Мій Сід Руй Діяс ввійшов через брами,
меч голий в руці він держить,
маврів п'ятнадцять убив з тих, що дігнав їх;
здобув він Кастехон і золото й срібло.
Лицарі його прибувають з воєнним майном,
4475 Сідові моєму лишають його, про нього зовсім не дбають вони.
Ось вам тих двісті і трьох у переднім загоні,⁵³
без страху роблять наліт, (територію всю грабували);
4476 аж до Алькаля Мінаї прапор дійшов;⁵⁴
звідтіля вертаються з воєнною здобиччю,
угору Енаресом і через Гвадаляхару.

---

⁵² Алькаля — містечко.

⁵³ Ті, що згадані в рядку 442-443.

⁵⁴ Мінаї має свій власний прапор.

- 480 Привозять здобич дуже велику,
велику кількість овець і коров,
4816 силу одиння й багатства другого.
Гордо пишасться прапор Мінаї;
на задню сторожу напасти не сміє ніхто.
З добром цей загін повертається;
485 ось вони в Кастехоні, де Переможець перебував.
Залишив він замок у повній безпеці, сів верхи Переможець,
назустріч їм виїхав з своєю дружиною,
раменами відкритими вітає Мінаю:
« Ви це, Альвар Фансе, спиесє відважний!
490 Де б не післав я вас, завжди числити можу на вас.
Хай це і те зберуть разом, (і з усієї добичі)⁵⁵
п'яту даю вам частину, як її ви, Мінає, захочете ».

XXIV

- « Щире спасибі за це вам, Перемождю мій світлий.
З тієї п'ятої частки, яку мені ви признали,
495 Кастилійський Альфонсо був би вдоволений.
Зрікаюся з неї і вас з обов'язку звільняю.
Всевишньому Богові я обіцяю:
як довго на коні гарнім буде добре мені,
воюючи з маврами в бою,
500 як довго списом орудувать буду і кластиму руку на меч,
обливаючись кров'ю від ліктя в долину,
перед Руй Діясом, світлим борцем, обіцяю,
від вас я не візьму ні гроша марного.
Якщо через мене здобудете щось — частку свою я візьму;
505 тим часом у посідання ваше усе хай іде ».

XXV

- Воєнну цю здобич докупи зібрали.
Подумав мій Сід, той, що в годину щасливу
[(припняв до пояса меч),
про короля Альфонса, що його загопи могли би прибути,
що міг би він лиха нанести йому з усіма своїми військами.
510 Він наказав добро це все розділити,
розділювачам сказав дати кожному за посвідкою його частку.

---

⁵⁵ Те добро, що його здобув Сід, і те, що його привозить Мінає.

- Лицарі його мають прибуток гарний,
кожному з них припадає сто срібних марок,
а піхотинцям — справедлива того половина;
515 ціла п'ята частина моему Сідові залишилась.
Тут він не може продати її, ні дати в дарунку;
вести не хотів він з собою жінок полонених ні чоловіків.
З мешканцями Кастехону поговорив він, та післав до Іти
[й Івадаляхари,
за скільки б вони цю п'яту частину купили,
520 без уваги на те, що б дали, все ж великий таки заробіток мали б.
Маври її оцінили в три тисячі срібних марок.
Вдоволений був мій Сід з пропозиції цієї.
На третій день неодмінно вони їх йому заплатили.
Вирішив Сід мій з усім товариством військовим своїм,
525 що ніяк залишатись їм у цім замку,⁵⁶
задержати він міг би його, та води там не мали б.
Маври у мирі, бо договір здачі написаний,⁵⁷
міг би погнатись за ними Альфонсо король з усім своїм військом.
« Слухайте, панове-товариство і Мінає! Залишити Кастехон
[я хочу.

XXVI

- 530 Того, що скажу вам, не вважайте за лихо:
у Кастехоні ми залишитись не можем;
є близько Альфонсо король і прийде він нас шукати.
Та й зруйнувати не хочу я замку;
сто маврів і сто мавританок звільнити там хочу,⁵⁸
535 тому що здобув від них я його, хай не говорять злого нічого
[про мене.
Всі ви вдоволені й покривдженого немає нікого між вами.
Завтра вранці сідаємо на коней,
з Альфонсом, паном моїм, воювати я б не хотів ».
Те, що Сід розказав, подобалось іншим усім.
540 Із замку, що здобули його, багаті всі виїжджають;
маври та мавританки його благословляють.

---

⁵⁶ Рядки 525-538 це мішанина непрямої і прямої мови, що приходить часто в « Пісні » та в інших середньовічних авторів (пор. р. 628-35, 1189-92, 1240-42, 1819-20).

⁵⁷ Договір з королем Альфонсом; він боровив маврів, що були його підданими, навіть перед християнами. Тому й Сід боїться короля.

⁵⁸ З воєнного полону.

- Ідуть Енаресом угору із поспіхом найбільшим,
Алькаррію минають і вперед вони ідуть,⁵⁹
переїжджають попри печери Ангіти,
545 переїхали через ріку, на Таранську вступили рівнину,
через ці землі в долину як тільки можуть так поспішають.
Поміж Арісою й Сетіною мій Сід намет розклав.
Він здобич велику здобув на землі, якою іде;
які у них наміри, маври не знають.
- 550 Наступного дня вирушив мій Сід, що родом з Бівару,
і переїхав через Аляму, в долину Оським іде яром,
минув Буверку й Атеку, що дещо подалі,
і біля Алькосеру отаборився мій Сід,⁶⁰
на круглім горбі, великім та добрім до оборони;
555 близько пливе Хальон, від води не можуть його відтяти.
Мій Сід Дон Родріго наміряє здобути Алькосер.

XXVII

- Міцно отаборившись, цілий займає він холм,
одна частина людей на горі, а інші над річкою.
Переможець шляхетний, що в годину щасливу припняв
[до пояса меч,
560 довкруги горба, близенько ріки,
усім своїм лицарям викопать рів наказав,
щоб ні вдень ні вночі їх ніхто не заскочив зненацька,
щоб знали, що там мого Сіда проживання є місце.

XXVIII

- Розносились вісті по цілій тій території,
565 що Переможець, Мій Сід там розташувався,
християн покинув, до маврів прийшов;
в сусідстві його не смів ніхто управляти поля.
Радіє мій Сід із усіма васалями своїми;
Алькосерський замок уже платить данину.

XXIX

- 570 Мешканці Алькосеру моему Сідові данину вже платять,
і ті з Атеки теж, і ті з Терреру міста;

---

⁵⁹ Алькаррія, а далі Ангіта, Аріса, Сетіна, Аляма Де Арагон, Ля Ос, Буверка, Атека, Террер, Калятауд — це все села й містечка над річкою Хальон.

⁶⁰ Мавританський замок над Хальоном, сьогодні незнаний.

- а мешканці Калятаюду, знайте, горювали.
Тижнів цілих п'ятнадцять там мій Сід перебув.
Коли побачив мій Сід, що Алькосер йому не піддався,
575 хитрість придумав одну, і з цим він не зволікав:
один залишає розбитий намет, а інші він позивав,
пішов з піднесеним прапором Хальоном вдолину,
з людьми убраними у панцирі та з припоясаними мечами,⁶¹
він муж тямущий, у засідку їх заманити схотів.
- 580 Побачили це мешканці Алькосеру, Боже, як зраділи вони!
«Забракло Сідові мому ячменю й хліба.
Один намет залишив, інші з трудом з собою бере.
Так Сід мій відходить, гейби після розгрому він утікав;
нападьмо на нього і матимем здобич велику,
585 заки ще мешканці (міста) Терреру схоплять його,
5856 (бо якщо вони схоплять його), не дадуть нам нічого;
данину, яку він одержав, віддасть нам подвійно її».
З предивним поспіхом вийшли вони з Алькосеру.
Як побачив їх Сід мій назовні, утікав, неначеб боявся розгрому.
Вдолину Хальоном пішов він, (іде) без жадного порядку
[зі своїми.
- 590 Мешканці Алькосеру кажуть: «Здобич від нас утікає!»
Дорослі й діти вийшли з замку назовні,
серед бажання здобичі про ніщо не думають інше,
залишають відкриті брами, що їх ніхто не береже.
Шляхетний Переможець голову обернув,
595 побачив, що між ними й замком дуже великий простір;
наказав обернути прапор, швидко вони пришпорили коней.
«До наступу, лицарі!, без жадного страху;
здобич є наша із ласки Творця!»
Ударили на них по середині рівнини.
- 600 Боже, яка цього ранку радість велика!
Мій Сід і Альвар Фанес помчали вперед;
коней добрих мають, знайте, ці до-вподоби їдуть їм;
між них і замок тоді вони дістались.
Васалі Сіда мого їх били без милосердя,
605 в короткому часі вбивають триста маврів.
Гукають сильно ті, що в засідці,

---

⁶¹ Це шкіряний панцир, довгий по коліна, з отворами з переду і заду, щоб можна було сідати на коня.

минають тих, що напереді, на замок повернули,
з витягненими мечами перед брамою спинились.
Скоро прибули воїни його, бо завершена є перемога.
610 Через цю хитрість, знайте, здобув мій Сід Алькосер.

XXX

Прибув Педро Бермудес, що прапор держить у руці,⁶²
повісив його на найвищому місці.
Промовив мій Сід Руй Діяс, той, що в щасливу народився годину:
« Подяка Небесному Богові й усім Його святим,
615 тепер поліпшимо житла господарям і коням.

XXXI

Мене ви послухайте, Альвар Фанесе і лицарі всі!
У замкові цьому здобули майно ми велике;
мертві лежать маври, живих бачу мало.
Маврів і мавританок не зможем продати,
620 як зітнем їм голови, не зискаєм нічого;
до середини приймим їх, бо ми тут панами;
у їхніх хатах примістимось, а вони нам будуть слугами ».

XXXII

Мій Сід зі здобиччю цією в Алькосері перебував;
по намет наказав післати, що його там був залишив.
625 Горюють дуже мешканці Атеки, а й ті в Террері не радіють,
і ті з Калятаюду, (знайте, біль відчувають).
До короля Валенсії вони повідомлення посилають,
що той, якого називають моїм Сідом Руй Діясом з Бівару,
« понав у гнів короля Альфонса, і той його прогнав із свого
[королівства,
630 прийшов й отаборився над Алькосером, у доброму місці
[до оборони,
у засідку їх заманив, і замок їхній здобув;
якщо не дасиш допомоги, Атеку й Террер утратиш,
утратиш Калятауд, що безпеки не може оминати,
цілий Хальону берег пропаде,
635 так само й Хільоки околиця, що є по другому боці ».⁶³

---

⁶² Педро або Пери Бермудес, небіж Сіда.

⁶³ Хільока, це доплив Хальону.

Коли король Тамін це почув, у серці біль він великий відчув:⁶⁴
« Трьох королів мавританських я бачу тут біля себе,
не зволікайте, двох вас хай йде туди,
три тисячі маврів з собою візьміть узброєних до боротьби;⁶⁵
640 з мешканцями прикордонної смуги, що допоможуть вам,
схопите мені його живим і перед мене сюди приведіть;
тому що на землю мою він вступив, змушений буде

[відшкодування дати мені ».

Три тисячі маврів на коней сідає, і чвалом рушають,
під ніч у Сеґорве прибули й отаборились.⁶⁶
645 Починають їхати верхи дня наступного вранці,
під ніч у Селью прибули й отаборились.
Прикордонної смуги мешканців починають шукати;
не вагаються ці, з усіх прибувають сторін.
Виїхали із Сельї, яку називають Селья Де Каналь,
650 день цілий їхали і не дають собі жадного відпочинку,
ночі тієї прибули в Калятаюд на нічліг.
По цій тій території вістку голосять;
пребагато народу зібралось
під проводом цих двох королів, що Фаріс і Ґальве зовуться:⁶⁷
655 відважного Сіда мого в Алькосері ідуть облягати.

XXXIII

Вони там намети розбили й отаборились,
їх сили ростуть, бо людей дуже багато.
Стежі передні, що маври їх виставляють,
окутані в зброю нічю ходять і вдень;
660 численні є стежі передні, військо велике в таборі.
Тоді вони воду воїнам Сіда мого відтинають.
Дружина Сіда мого до бою вийти хотіла,
той, що в годину щасливу родився, строго їм це заборонив.
Повних три тижні в облозі держали його.

---

⁶⁴ Неісторичне ім'я. Автор « Пісні » не орієнтується добре в історії еспанських маврів.

⁶⁵ Це різні частини зброї до оборони і до наступу, напр. шкіряний панцир, капуза (капюшон), шолом, дерев'яний щит, шкіряний щит, меч, спис.

⁶⁶ Сеґорве, а далі Селья або Сельда — це малі місцевості.

⁶⁷ Неісторичні імена.

- 665 По тижнях трьох, четвертий якраз починався,
нараду мій Сід влаштував з лицарями своїми:
« Воду нам відтяли, і вийшов нам хліб,
якби ми вночі відійти хотіли, вони нам на це не дозволять;
їх сили військові великі, щоб битися з ними;
- 670 скажіть мені, лицарі, що нам робити ».
Перший промовив Міная, лицар із всіх знаменитий:
« З шляхетної Кастилії сюди ми прийшли,
як воювати не будемо з маврами, хліба нам не дадуть.
Шістсот нас добрих душ, а може й більше трохи;
- 675 в імені Бога Творця, хай не буде інакше:
завтра уранці ідім на них в наступ ».
Сказав Переможець: « До вподоби мені ви промовили;
честь вам, Мінає, треба було сподіватись цього від вас ».
Маврів усіх і мавританок наказує прогнати з замку,
- 680 щоб не довідався ніхто про його тасмницю.
День цілий і цілу ніч вони приготування роблять.
На другий день вранці, саме сонце сходило,
мій Сід узброївся і всі його воїни;
Сід мій промовив, ви зараз почувете це:
- 685 « Виходьмо всі з замку, ніхто тут хай не лишається,
крім двох піхотинців, брами щоб пильнувати;
згинемо в бою на полі, вони у замок увійдуть,
якщо ж у борні переможем, зростем у багатстві.
А ви мій прапор візьміть, Перо Бермудес;
- 690 ви дуже хоробрі і вірно його збережете;
та не чвалайте ви з ним, поки вам цього не прикажу ».
Сіда той в руку поцілував, прапор у руки бере.
Відчинили брами вони, із замку виїжджають;
побачили це стежі маврів передні, вертаються до табору війська.
- 695 Трівоба між маврами! до зброї майнули;
від звуку літаврів земля розступиться, здавалось;⁶⁸
ось гляньте на маврів, як зброяться і в лави швидко стають.
По їхньому боці є дві головні корогви,
а менших прерізних прапорців, не в силі ніхто їх счислити.⁶⁹

⁶⁸ Мавританські війська вживали барабанів в часі військових дій. Їх звук робив величезне враження на християн.

⁶⁹ Це прапорці, що належать до людей з прикордонної смуги.

- 700 Лави узбровні маврів вже вирушають вперед,
щоб Сіда мого й вояків його в полон узяти.
« Дружинники, стійте спокійно на місці цього,
з рядів хай ніхто не виходить, аж поки не прикажу ».
Видержать Перо Бермудес не зміг,
- 705 прапор держить у руці, пришпорив коня:
« Хай вам допоможе Творець, Переможцю вірний, мій Сіде!
Я завезу ваш прапор у лаву найбільшу;
ви, що обов'язки маєте, гляну, як йому допоможете ». ⁷⁰
« Ні, на милість Бога-Творця », сказав Переможець.
- 710 « Бути інакше не може », Перо Бермудес сказав.
Коня він пришпорив й помчався у лаву найбільшу.
Маври дорогу йому заступають, щоб прапор здобути,
сильних ударів йому завдають, та не можуть зброї пробити його.
Сказав Переможець: « Дайте йому допомогу, на милість
[Бога-Творця] »!

XXXV

- 715 Перед грудьми щити застібають вони,
з прапорцями списи опускають,
над кульбаками лиця схилили,
сміливо дуже наступом на них пішли.
Голосом сильним гукає той, що в годину родився щасливу:
- 720 « На них наступайте, борці, на милість (Творця)!
Я є Руй Діяс, Переможець, Сід із Бівару »!
Усі наступують на лаву, де Перо Бермудес.
Іх триста списів, мають усі прапорці; ⁷¹
з них кожний за кожним ударом маврів вбивав;
- 725 завертаючи, стільки само (трупів) лишають. ⁷²

XXXVI

Побачили б ви скільки списів підносять і опускають,
щит шкіряний не один побачили б ви проколений, прошитий,
не один панцир пробитий (і) роздертий,
скільки то білих прапорців червоніє від крові,

---

⁷⁰ Зн. обов'язки васалю супроти фєвдального пана.

⁷¹ Спис з прапорцем вартував два рази стільки, що без нього. У битві прапорець входив у тіло раненого й виходив червоний від крові (гл. р. 729).

⁷² Пробившись через ворожі лави, лицарі завертають і знову атакують ззаду.

- 730 скільки то гарних коней без свого пана іде.
Магомета маври взивають, а Сантіяґа християни.⁷³
Впало (на полі битви) в короткому часі
7326 мавританців вже тисяча триста.

XXXVII

- Як славно б'ється в сідлі позолоченім
мій Сід Руй Діяс, борець знаменитий;
735 Міная Альвар Фанес, що Сурітою управляв,
Бургов'янин бравий, Мартін Антолінес,
Муньо Густіос, що його вихованком був,
Мартін Муньос, той, що в Монте Майор управляв,⁷⁴
Альвар Альварес і Альвар Сальвадорес,
740 Галіндо Гарсія, шляхетний лицар з Араґону,
Фелес Муньос, Переможця племінник!
Потім всі інші, що тільки там є,
помагають прапорові й моему Сідові Переможцеві.

XXXVIII

- Убили коня Мінаї Альвар Фанесові,
745 з допомогою мчать християнські загони йому.
Спис зламався йому, схопив він рукою меча,
хоч сам на ногах він, ударів сильних завдає.
Його побачив мій Сід, Руй Діяс Кастилієць,
під'їхав до альґвасіля одного, що доброго мав коня,⁷⁵
750 мечем завдав йому сильний такий удар рамям своїм правим,
що в поясі його перетяв, упав цей додолу.
Пішов і дав коня Мінаї Альвар Фанесові:
« Сідайте, Мінає, в сідло, ви є моя права рука.
Сьогодні від вас буду мати велику підмогу;
755 тверді є маври, ще нам не сходять з поля бою,
(нам треба знов піти до наступу на них) ».
Почвалав Міная, з мечем у руці,

---

⁷³ Сантіяґо, зн. св. Яків, це воєнний оклик еспанських християн. Звичай по-слуговуватися цим окликом походить від того, що св. Яків мав появитися еспанцям в одній битві.

⁷⁴ Монте Майор це місцевість у Португалії.

⁷⁵ Альґвасіль, це судовий урядовець на королівському дворі, що мав право арештувати й судити людей.

посеред військових цих сил, борючися відважно,
вбиває він тих, що їх доганяє.

- 760 Мій Сід Руй Діяс, той, що в годину щасливу родився,
королеві Фарісові завдав три удари;
два не трапляють у нього, один же ж його досягнув,
спливає в долину по панцирі кров;
віжки він завернув, щоб з поля бою втікати.
Цей удар розгромив їх військо.

XXXIX

- 765 Мартін Антолінес маврові Гальве удару завдав,
з шолому карбункули йому повилітали,⁷⁶
пробив він його шолом, дійшов аж до тіла;
той, знаєте, не важився й довше чекати.
Король переможений Фаріс і Гальве;
770 такий то день славний на християн,
бо на всі боки маври втікають!
Лицарі Сіда мого за ними женуться і б'ють,
до Терреру дістався Фаріс король,
а Гальве там не прийняли;
775 в Калятауд поспішно втікає.
У слід за ним гнався мій Сід Переможець,
аж до Калятаюду тривала погоня.

XL

- Добре кінь ходить Мінаї Альвар Фанса,
маврів убив він тридцять чотири;
780 меч гострий у нього, скривавлене рамя,
в долину спливає по ліктеві кров.⁷⁷
Каже Міная: «Тепер я вдоволений,
бо до Кастилії добра вістка піде,
що Сід мій Руй Діяс (виграв) бій головний».
785 Маврів убитих стільки лежить, що залишилось мало в живих,
в часі бо погоні втрат завдали їм без сумніву багато.
Вертаються воїни того, що народився в щасливу годину.
Іхав мій Сід на своїм гарнім коні,

---

⁷⁶ Шоломи були часто прикрашені дорогоцінними каменями.

⁷⁷ Коли Міная підносить меч вгору, ворожа кров стікає по його мечі, а опісля по його рамені.

- з поморщеним чепцем, Боже! яка борода в нього гарна!⁷⁸
- 790 на плечах з капузою, мечем у руці.
Побачив він своїх людей, що збираються:
« Подяка Богові Всевишньому
за таку виграну битву ».
- Воїни Сіда мого табір цей ограбили
- 795 із зброї, щитів і численного іншого добра;
коли прибули, мавританських
- 796б коней знайшли п'ятсот десять.
Розходиться радість велика між християнами,
більше ніж п'ятнадцять їх не загинуло.
Золото й срібло зносять вони і ліку не знають йому;
- 800 збагатились усі християни
- 800б тією здобиччю, (яку там знайшли).
Маврів до замку свого вони завернули,⁷⁹
мій Сід приказав, щоб і їм щось дали.
Велику радість мій Сід переживає з усіма васаліями своїми.
Передав гроші в розподіл і добра великі;
- 805 як п'ята частина Сідові припадає сто коней.
Боже, як щедро він нагородив усіх васалів своїх,
і піхотинців і вершників усіх!
Добре усім заряджує той, що в щасливу родився годину,
усі задоволені тіі, що з ним.
- 810 « Мінає, послухайте, ви є мою правую рукою!
З багатства того, що дав нам Творець,
що вам завгодно, рукою своєю беріть.
Післати вас хочу в Кастилію з вістю
про битву, що виграли ми;
- 815 королеві Альфонсові, що ласки своєї позбавив мене,
тридцять коней у дарунку бажаю післати,
усіх із сідлами й вуздечками добрими дуже,
і кожний з мечем, що з кульбаки звисає ».
Сказав Міная Альвар Фанес: « Я радо це зроблю ».

---

⁷⁸ Лицар вбирив на волосся полотняний чепець, а на нього капузу (капюшон), що була злучена з панцирем і закривала йому голову й шию, залишаючи лиш отвори на очі; на капузу йшов шолом. Коли лицар завдав противникові удару мечем у голову, меч переходив по черзі через шолом, капузу, чепець, волосся і доходив до тіла (гл. р. 3651-55).

⁷⁹ Тих маврів, яких передтим прогнали з замку.

ХЛІ

- 820 « Ось тут вам золото й (чистеє) срібло,
повний чобіт його, наповнений вщерть;⁸⁰
у церкві Марії святої у Бургос замовите Божих тисячу Служб;
те, що залишиться, дочкам і дружині дайте моїй,
щоб молились за мене і ночами й днями;
825 як житиму, будуть вони дамами багатими ».

ХЛІІ

- Міная Альвар Фансє радіє з цього;
8266 чоловіків призначили, що мали з ним йти.
Настала вже ніч, тож коням ячменю дали,
мій Сід Руй Діяс нараду з своїми почав;

ХЛІІІ

- « В шляхетну Кастилію шлях держите, Мінає?
830 Приятелям нашим сказати можете сміло:
Нам Бог допоміг і ми виграли битву.
При повороті назад, якщо знайдете нас тут — гаразд;
як ні, то шукайте нас там, де таборуєм, вам скажуть.
Списами й мечами ми мусим на життя заробляти,
835 бо ж не зможемо жити на цій неродючій землі
(і думаю я, що звідсіль забратись ми будемо змушені) ».

ХЛІV

- Вже все готове, уранці Міная від'їхав,
а Переможець з своєю дружиною (там залишився).
Ця неродюча земля незвичайно ворожа.
Кожного дня за Сідом моїм стежили
840 маври із прикордону і чужі якісь люди.
Прийшов до здоров'я король той Фаріс, з ним нараду робили
[вони.
Мешканці Атеки й містечка Терреру,
і з Калянтаюду, що з них найславніше,
разом вони все оцінили і виклали на письмі:
845 продав він ім Алькосер за три тисячі срібних марок.

---

⁸⁰ Тут мова про високе взуття, що хоронило ногу від зимна, дощу чи болота в часі подорожі, ловів або воєнного походу; часом було воно дуже пишне. Тут слухать воно на те, щоб везти гроші.

XLV

Мій Сід Руй Діяс продав Алькосер;
як щедро нагородив він васалів своїх!
Лицарів і піхотинців багатирями зробив,
між усіма мужами його не знайшли б ви одного бідаки.
850 Хто служить панові доброму, завжди у достатках живе.

XLVI

Як Сід мій рішив залишити замок,
мавританки і маври сумувати почали:
« Від'їжджавш, мій Сіде? хай наші молитви по перед тебе йдуть!
Ми залишаємось, пане, вдоволені з тебе ».
855 Як Сід мій, що родом з Бівару, Алькосер опустив,
плакати маври і мавританки почали.
Піднісши свій прапор угору, Переможець відходить,⁸¹
Хальоном пішов удолину, він почвалав уперед,
коли з Хальону він виїздив, побачив корисний лет птиць.
860 Раділи мешканці Терреру, а більше ще тіі з Калятаюду,
мешканці Алькосеру горювали, бо він багато ім добра вчинив.
Гальопом помчав мій Сід, уперед поїхав,
задержався на однім горбі, що є над Монреалем;⁸²
високий це горб, чудовий, великий;
865 нападу він, знайте, не боїться з ніякого боку.
Підкорив він спершу собі Дароку,
потім Моліну, що з другого боку,
і третє місто — Теруель, що спереду було;
тримав під владою своєю і Селью Дель Каналь.

XLVII

870 Хай мій Сід Руй Діяс ласку має у Бога!
Поїхав у Кастилію Альвар Фанс Міная,
коней тридцять передав королеві;
побачив їх король, гарно всіхнувся:
« Хто їх прислав мені? Хай Бог допомага вам Мінає »!
875 « Мій Сід Руй Діяс, що в годину щасливу припняв до пояса меч.
(Потім, як в гнів він ваш попав, він хитрістю Алькосер здобув;

⁸¹ Піднесений прапор, це знак виїзду для війська.

⁸² Місцевість над Хільокою, сьогодні Монреаль Дель Кампо.

до короля Валенсії вістка наспіла про це,
цей наказав там його облягти, воду йому відтяти,
Сід мій вийшов із замку, боровся на полі),
двох королів переміг мавританських у цьому бою,
пане, здобич воєнна його величезна.

Достойний королю, цей дар він вам шле;
стопи ваші цілує й обіі руки, просить,

880 щоб ви змилосердилися над ним, хай вам допоможе Творець ».

Сказав король: « Дуже це вчасно,
щоб вигнанця, що ласки не має пана свого,
знову прийняти під свій покров по тижнях трьох.

885 Та я цей дарунок приймаю, бо належав він маврам;
і все ж я радію, що Сід мій здобич такую воєнну здобув.

При тому, Мінає, вам я прощаю,
володіння земельні ваші назад вам звертаю,⁸³
свобідно ідіть і приходьте, вас ласкою я відтепер наділяю своєю;
та що ж до Сіда мого Переможця, нічого вам не кажу.

XLVIII

890 Крім цього, (Альвар Фанесе), сказати вам хочу:
з цілого мого королівства відважним і сміливим лицарям тим,
що Сідові моєму бажали б допомогти,
вільну я руку даю і їхні земельні посілости їм залишаю ».

Поцілував його в руки Міная Альвар Фанес:

895 « Подяка і вдячність вам, королю, як природному панові мому;
це робите тепер, щось інше в майбутньому зробите;
(з Богом від'їдем, бо так доручаєте ».

« Залишіть це, Мінає. — король заявив, —
по Кастилії ідьте, хай вам порушатись дозволять свобідно,
без жадного страху ідіть та шукайте Сіда мого ».

XLIX

Сказати вам хочу про того, що в годину щасливу припняв

[до пояса меч:

---

⁸³ Лицар, що діставав землеволодіння від короля, складав йому присягу вірності і управляв одержаною територією, судив, збирав податки. В заміну за це він мав обов'язок висилати своїх васалів у королівську воєнну службу три місяці на рік та оплачувати їх в той час. Землеволодіння було дідичне і його не можна було відібрати без важної причини чи без судового вироку; але таке траплялося, напр. у випадку Сіда (гл. р. 1934).

- 900 він отаборився на цьому горбі;
як довго належати буде він маврам чи християнам,
Горбом Мого Сіда будуть називати його на письмі.
Сплюндрував він багато околиць, будучи там,
(Долину) річки Мартін цілу собі підкорив.⁸⁴
- 905 До Сарагоси вісті про нього дійшли,
маврам воно не подобається; боліли дуже вони над тим.
Перебув там мій Сід п'ятнадцять тижнів цілих;
коли побачив цей неперевершений лицар, що Міная барився,
з усім своїм військом нічний відбув марш;
- 910 покинув він горб, усе залишив,
пішов Дон Родріго поза Теруель,
у гаю сосновім Теварськім Руй Діяс на нічліг отаборивсь;
усі тії землі він плюндрував,
Сарагосу собі підкорив.
- 915 Коли ж він цього доконав, після трьох тижнів
Міная з Кастилії прибув,
дві сотні із ним, а всі вони носять при поясі меч;
піхотинців не можна, знай, почислити.
Як побачив мій Сід, що з'являється Міная,
920 гальопом мчить на коні, щоб його обійняти,
в очі його цілував та уста.
Розказує все цей йому, ніщо перед ним не скрива.
Мило всміхнувсь Переможець:
«Богові подяка та ласкам Його святим;
925 як довго будете жити, все добре йтиме, Мінає, мені!»

L

Боже, яке все те військо веселе було,
бо прибув так Міная Альвар Фансє,
привіт від кузинів, братів їм передаючи
й товаришів, що їх залишили вони.

LI

- 930 Боже, який веселий Прекраснобородий,⁸⁵
що Альвар Фансє тисячу замовив Служб Божих,

---

⁸⁴ Це доплив ріки Ебро.

⁸⁵ Це епітет Сіда.

та що привіт він йому привів від жінки і дочок.
Боже, який був вдоволений Сід; як радість велику свою

[він виявляв!]

«О Альвар Фанесе, многі літа живіть!
(вартуєте більше ніж ми, яка це добрая вістка »!)

LII

935 Той не барився, в щасливу що народився годину,
(лицарів двісті узяв, тих, що вибрав він власноручно,
машеруючи з ними вночі, застукав він ворога нишком);
землі спустошить він Альканіські,⁸⁶
і довкруги усе плюндрує.
Третього дня повернувся туди, звідкіля вирушав.

LIII

По всій території вісті розходяться,
940 горюють мешканці Монсону й тії з Уеси;⁸⁷
вдоволені ж мешканці Сараґоси з того, що тільки данину
[складають,
від Сіда мого Руй Діаса вони бо кривди жадної не боялись.

LIV

З цією здобиччю вони повертаються в табір,
веселі всі, велику здобичу несуть із собою;
945 мій Сід був вдоволений, і дуже радів Альвар Фанс.
Всімхнувся Неперевершений й видержать цього не міг;⁸⁵
«О лицарі, скажу вам правду:
той, що завжди пробував на місці одному, своє він добро
[протратити може;
на коней сідаймо завтра уранці,
950 залишайте цей табір, підемо вперед ».
Тоді перенісся мій Сід в Алюкатський просмик;⁸⁸
на Уесу й Монтальван мій Сід звідтіля набігає;⁸⁹
той набіг забрав їм днів десять.

---

⁸⁶ Альканіс, це місто на території мусулманського королівства, якого столицею була Сараґоса.

⁸⁷ Монсон, це місцевина і замок біля села Уеса, в провінції Теруель.

⁸⁸ Алюкат — незнана місцевість. Може це Ольокав Дель Рей.

⁸⁹ Монтальван, це село в провінції Теруель.

По всіх усюдах рознеслися про це вістки,
955 що лиха їм стільки наносить вигнанець з Кастилії.

LV

По всіх усюдах розійшлися вістки;
до Барсельонського графа ця новина дійшла,⁹⁰
що Сід Руй Діяс налітав на всю його землю;
зажурився він дуже й вважав це собі за велику наругу.

LVI

960 Граф дуже бундючно й пихато сказав:
« Дуже мене мій Сід ображає, що родом з Бівару.
на самому моєму дворі він образив мене дуже:
небожа зранив мого й не направив зневаги цієї ніколи;
тепер набігає на землі, що під опікою мою;
965 не об'явив я війни ні дружби йому не зламав,
та вимагатиму від нього направи я кривди, коли він дратує мене». Великі у нього сили військові й поспішно збираються,
маврів маси великі і християн до нього пристають;
машерують на мого Сіда, Шляхетного з Бівару,
970 три дні і дві ночі вони їти почали,
в Теварськiм гаю сосновiм вони мого Сіда дiгнали;
приходять сміливо так неначе б узяти в неволю хотіли

[Його голіруч.

Мій Сід Дон Родріго велику здобичу везе,
з однієї сієрри в долину він сходить, прибув в долину одну.⁹¹
975 Про графа Дон Рамона дійшла до нього вістка;
коли її Сід мій почув, вислав послання туди:
« Графові ви передайте, щоб він не сердився,
не везу я нічого із його добра, хай залишить мене у спокою ». Граф відповів: « Це є неправда! »
980 За попереднє, за теперішнє, за все він мені заплатить;
дiзнається прогнаний, кого він чести збавити прийшов ». Повернувся посланець так скоро, як тільки умів.
Тоді розумів вже ясно мій Сід, що родом з Бівару,
що без битви не зможуть вони звідгіль відійти.

---

⁹⁰ Це Рамон Беренгер II Братовбивець, володар Барсельони, якому маври платили данину.

⁹¹ Сієрра, це гірське пасмо.

LVII

- 985 « О лицарі, лишайте здобичу в місці далекому;
 готуйтеся швидко і зброю на себе вложіть;⁹²
 граф Дон Рамон нам битву велику нав'яже,
 маси великі з собою він має маврів і християн,
 не обійдеться без битви ніяк.
- 990 Тому що за нами всеодно підуть вони, хай бій буде ось тут;
 стягніть ви коней і надівайте зброю.⁹³
 Сходять вони долину горбом, і всі одягнуті лиш у штани;⁹⁴
 непевні в них сідла і не підтягнені цопруги;
 на ґалісійських сідлах поїдемо ми, а чоботи в нас на штанах;⁹⁵
- 995 нас лицарів сотня, тіі загони ми мусимо перемогти.
 Заки ще з'ідуть на рівнину, їх атакуймо списами;
 за вашим кожним ударом сідла три опорожняються.
 Побачить Рамон Беренґер, за ким він погнався,
 щоб відобрати здобичу від мене, сьогодні в гай цей Теварський ».

LVIII

- 1000 Готові до боротьби були всі вони, коли мій Сід це сказав;
 за зброю вхопили і скочили в сідла.
 Побачили, як горбом долину сходили катальонські
[військові сили;
 близько уже рівнини, під горбом,
 мій Сід, що в годину щасливу родився, на них ударить звелів;
- 1005 здійснюють це його мужі приємно і радо;
 прапорцями й списами орудують зручно,
 ранять одних, а з коней інших скидають.
 Виграв цю битву отой, що в годину щасливу родився;
 узяв він графа в полон, Дон Рамона;
- 1010 здобув Коляду там, що тисячі більше вартує марок.⁹⁶

⁹² Зн. панцир.

⁹³ Зн. стягніть коневі пас, яким прикріплюється сідло. Така дія звичайно попереджувала битву.

⁹⁴ Катальонські вояки мають на собі лиш штани, а воїни Сіда мають ще й чоботи по штанах. Каталонія, це провінція в схід. Іспанії; її столиця — Барселюна.

⁹⁵ Катальонські сідла мали бути гірші від ґалісійських, бо не давали сильного опертя при ударі списом. Ґалісія, це провінція в півн.-західній Іспанії.

⁹⁶ Коляда це ім'я меча графа Барселюнського.

LIX

Там виграв він битву й прославив цим бороду свою,⁹⁷
взяв графа в полон, його у намет свій забрав;
довіреном своїм мужам наказав його берегти.
Він вийшов з намету,

- 1015 мужі його з усіх боків збірались;
Сід мій радів, бо велика є здобич.
Сідові мому, м'ясо печене смачне, Дон Родрігу, зготовили;
граф Дон Рамон не дбає про ніщо;
приносять і ставлять їду перед ним,
1020 не хоче він їсти її, усіх відштовхнув:
« Ні кусня не з'їм я за всі багатства в Іспанії цілій,
я тіло радше утрачу і душу залишу,
бо обідранці в битві такі мене побідили ».

LX

Послухайте, що Сід мій Руй Діяс сказав:

- 1025 « Їжте, графе, цей хліб і пийте це вино.
Як зробите те, що вам кажу, з неволі ви вийдете,
як ні, до кінця ваших днів не побачите ви землі християнської ».

LXI

« Дон Родріго, їжте й до відпочинку готуйтесь,
на смерть я буду чекати, і їсти нічого не хочу ».

- 1030 До третього дня аж не можуть його переконати;
розділяючи тую велику здобич воєнну,
вони не можуть спонукати його з'їсти ні дрібочки хліба.

LXII

Сказав мій Сід: « Їжте щонебудь, графе,

- 10336 бо як не будете їсти, людей християнських ви більш не побачите;
а як будете їсти, з чого я буду радий,
1035 вас, (графе), і двох шляхтичів
10356 з полону звільню і пущу на волю ».
Коли це граф почув, почав тоді радіти:
« Сіде, якщо ви зробите те, що сказали,
дивуватися цьому не перестану, як довго буду я жити ».
« Так їжте, графе, а коли вже пополуднуєте,
1040 вас і двох інших на волю я випущу.
Але з усього того, що втратили ви, а здобув я на полі бою,

---

⁹⁷ Слово борода вжите тут у значенні лицаря.

- знайте, не дам вам ні цента марного;
- 1044–5 бо його для тих я потребую, що ділять недолю зо мною.⁹⁸
Ми вдоволитися мусимо тим, що від вас чи інших здобудем;
так жити ми будем, як довго це Небесному Отцеві буде
[до-вподоби,
як мусить той робити, що в гніві короля та прогнаний
[із батьківщини ».
- Веселий є граф, на руки води попросив,⁹⁹
- 1050 приносять її перед нього та швидко йому подали.
Із лицарями, що Сід їх дав йому до товариства,
о Боже, як смачно граф заїдає!
Був той біля нього, що народився в щасливу годину:
« Якщо не з'їсте ви, графе, досить і я вдоволений не буду,
- 1055 тут ми перебувати будем, один із одним не розстанемось ».
Сказав тепер граф: « Охоче і радо ».
Полуднує поспішно він із цими двома лицарями;
вдоволений Сід мій, що на нього глядить,
бо порушав дуже швидко руками граф Дон Рамон.¹⁰⁰
- 1060 « Якщо ви згодні, мій Сіде, ми в дорогу готові;
накажіть нам дати звірят і від'їдемо скоро;
від дня, коли я графом став, так смачно я не полуднував,
і не забуду я приємности тієї ».
Трьох верхівців їм дають, осідланих препишно,
1065 і вбрання гарне — шуби шкіряні та пелерини.
Вїхав граф Дон Рамон між лицарів двох.
Аж до краю табору відпровадив їх Кастилієць:⁸⁵
« Відходите, графе, тепер як вільна людина,
за те я вам вдячний, що ви залишили мені.
- 1070 Якби охота прийшла вам і ви помститись хотіли б,
якби рішили мене ви шукати, попередьте (перше) мене;
- 1072–3 тоді або залишите мені щось з вашого добра, або щось
[з мого заберете ».
« Спокійні будьте, мій Сіде, ви зовсім від цього безпечні.
- 1075 Я довг заплатив вам за цілий цей рік;
іти вас шукати не прийде навіть на думку мені ».

---

⁹⁸ Видавець усунув рядок 1043, а два наступні злучив в один з уваги на непотрібні повторювання.

⁹⁹ Миття рук завжди попереджувало їду.

¹⁰⁰ Граф зголоднів і тому їв дуже скоро й захланно. Автор «Пісні» кепкує собі з нього, бо досі він ставився з повною погордою до кастилійців.

LXIII

Граф пришпорив коня і почав від'їжджати,
голову він обертає й назад оглядається;
він бо боявся, що Сід мій вчинку свого пожалів,
1080 та цього, ні за що в світі, не вдіяв би Неперевершений,
такого зрадливого вчинку він бо ніколи ще не зробив.
Від'їхав граф; вернувся той, що родом з Бівару,
до товариства свого приєднався він знову й радіти почав
з воєнної здобичі, яку дістали, чудову й велику;
1086 такі ж бо багаті воїни його, що і не знають багатства свого.

ДРУГА ПІСНЯ — ВЕСІЛЛЯ СІДОВИХ ДОЧОК

LXIV

- 1085 Тут починається слово про Сіда мого, що родом з Бівару.
1087 Отаборився мій Сід в Алюкатській просмику гірським,
він Сарагосу лишив і землі довкільні,
Уесу залишив та землі Монтальванські.
1090 У напрямі моря солоного він почав воювати;
сходить сонце із сходу, в той напрям він і подався.
Сід мій Херіку здобув і Онду й Альменару,
Бурріанські всі землі він підбив.

LXV

- Поміг йому Творець, Господь, що на небі.
1095 Крім цього зайняв він Мурвієдро;¹
добре побачив мій Сід, що Бог йому помагав.
Великий панує в Валенсії страх.

LXVI

- Журяться мешканці Валенсії, ім, знайте, це не до-вподоби;
порадились вони, що підуть його облягати.
1100 Ніччю вони помашерували, а рано-вранці
розбивають намети біля Мурвієдра.
Побачив це Сід мій, почав дивуватись:
11026 « Подяка Тобі, о Отче Духовний!
На їхній ми землі і робимо їм всякую шкоду,
їхнє п'ємо вино і їхній хліб їмо;
1105 як нас облягати приходять, мають право на це.
Без боротьби воно не скінчиться;
хай повідомлення йдуть до тих, що мають нам помагати,
до одних в Херіку, а в Алюкат до інших,

---

¹ Історична неточність. Сід зайняв твердиню Мурвієдро в 1098 р. Мурвієдро, Херіка, Онда, Альменара і Бурріана — це місцевості на північ від Валенсії.

- потім до тих, що в Онді і тих, що в Альменарі,
1110 і ті, що в Бурріяні, хай зараз сюди прибувають;
Зачнемо цей бій головний,
надіюсь на Бога, що все у нашу користь вийде ».
На третій день усі зібрались,
той, що в щасливу годину народився, почав говорити:
1115 « Послухайте, панове-товариство, хай вас Творець спасе!
Відколи правдивих християн ми покинули,²
— не було це нам до вподоби, порадити ж нічого на це
[не могли ми, —
дякувать Богу, наше збільшилось добро.
Валенсії мешканці нас облягли;
1120 якщо на землі цій ми хочем лишитись,
то треба їх добре провчити.

LXVII

- Хай ніч прсминає і ранок приходить,
готові будьте мені на конях і в зброї;
у наступ підемо на то їхнє військо.
1125 Вигнанці ми на землі чужій,
покажеться там, хто заслуговує на військову заплату ».

LXVIII

- Послухайте, що сказав Міная Альвар Фанс:
« Переможцю, робім ми те, що ви бажаєте.
Мені ви сто лицарів дайте, про більше не прошу;
1130 ви з рештою заатакуйте їх спереду.
На них ви ударите міцно, страху не буде там жадного,
я з другого боку нападу із сотнею своєю,
надію маю на Бога, наша буде перемога ».
Подобаються дуже Переможцеві ці його слова.
1135 Ранок настав і вони узброюватись починають,
кожен з них знає, що має робити.
На світанку мій Сід на них ударяє:
« В ім'я Творця й апостола Сантіяга,
бийте їх, лицарі, з запалом та охотою,
1140 бо я Руй Діяс, Сід мій, родом з Бівару »!

---

² У противенстві до новонавернених християн.

- І бачили б ви, як рветься тоді неедин шнур наметний,
киї як вискакують і з боків усіх стовпи там валяться.³
Маврів багато, перешикуватись тепер вони хочуть.
З другого боку на них Альвар Фанес напав;
1145 хоч їм це боляче, поступитись вони мусіли й розбіглись;
1151 повним гальопом ті понеслись, що втікати могли.
1147 Двох мавританських королів у цій гонитві вбили,
аж до Валенсії погоня тривала.
Велика є здобич воєнна, що Сід мій здобув;
1152 пограбували табір і відступати починають вони.
1153 Із здобиччю, що везуть, до Мурвієдра ввійшли;
1146 Великая радість несеться по цій місцевості.
1150 Вони здобули Севолью і все, що довкруги,⁴
1155 страху мають в Валенсії, та що робити не знають;
1154 всюди лунають, знайте, вісті про Сіда мого.

LXIX

- 1156 Всюди лунають про нього вісті, за море (йдуть);
радів же Сід і все військовоє його товариство,
що Бог йому допоміг та перемогу він цю здобув.
Ударні відділи вони післали і ніччю машерували,
1160 до Гухери прибувають і до Хативи,
і далі вділ до міста Дені;
землю маврів над морем він плюндрує.
Здобули й Пенью Кадіелью з виходами всіма і входами.⁵

LXX

- 1165 Коли ж мій Сід Переможець Пенью Кадіелью посів,
ще більш горюють в Хатіві й Гухері,
а біль Валенсії безмежний.

LXXI

На землі маврів, її здобуваючи й покоряючи,
удень сплячи, а машеруючи ночами,
міста здобуваючи, мій Сід провів три роки.

---

³ Шатро розбивали на стовпі, поставленому на землі прямою за допомогою шнурів: один кінець шнура був зачеплений на верху стовпа, а другий — прибитий киями до землі.

⁴ Севолья, це місцевість на північ від Валенсії; сьогодні вона називається Пуйг.

⁵ Гухера (сьогодні Кульєра), Хатіва, Денія і твердиня Пенья Кадіелья (сьогодні Бенікадель) лежать на південь від Валенсії.

- 1170 Тих із Валенсії провчили,
не сміють вони з міста вийти ні змірятися з ним;
він нищив їм городи і шкоди багато їм завдавав,
позбавляв їх хліба рік-річно мій Сід.
Сильно жаліються Валенсіяниці, та що робити, не знають,
- 1175 із жадного боку не діставали хліба;
і батько синові поради не дає, ні батькові син,
ні приятеля приятель потішить не може.
Погана це доля, панове, хліба не мати,
дивитись, як з голоду вмірають діти й жінки.
- 1180 Ясно вони своє зрозуміли горе, не вміють поради дати собі,
до короля Марокка мусіли післати;
цей із володарем Монтез Клярос завзяту провадив війну,⁶
не зарадив їм у нічому, ні з допомогою він не прибув.
Довідався Сід мій про це, з усього серця радіє;
- 1185 вийшов він з Мурвієдра маршем нічним,
досвіта мій Сід з'явився на землях Монреальських.
По Арагоні і по Наваррі проголосити він доручив,
у Кастилійську землю своїх післанців він післав:
Долі лихої позбутись хто хоче і до багатства дійти,
- 1190 хай прибуває до Сіда мого, що воювати бажає;
облягати він хоче Валенсію, щоб християнам віддати її:

LXXIII

« хто хоче йти зо мною облягати Валенсію,
— хай добровільно кожний прийде, ніхто не змушений
[до цього, —
три дні в Каналь Де Селья я буду чекати на нього ».

LXXIV

- 1195 Сказав таке мій Сід, (вірний Переможець).
До Мурвієдра вернувся, здобув бо ж собі він його.
Заклики ці розійшлися, знайте, по всіх-усюдах,
через бажання здобичі спізнитися ніхто не хоче,
великі маси добрих християн до нього пристають;
- 1200 багатство збільшається Сіда мого, що родом з Бівару;

⁶ Околиця на південь від гір Атлас в півн. Африці.

- як зібрані маси побачив, почав він радіти.
 Мій Сід, Дон Родріґо, не хотів зволікати,
 подався в Валенсію і її обступає,
 сильно її мій Сід облягає і жадного підступу там не вживав;
 1205 унеможливлює, щоб з міста вони виходили чи до нього входили.
 На сторони всієї розходяться вісті про нього;
 більше людей приходять до Сіда мого, знайте, ніж відходить
 [від нього.
- Він реченець дав Валенсії, щоб хтось прибути їм міг в допомогу.⁷
 Облягає він місто, знайте, дев'ять місяців повних,
 1210 А як десятий прийшов, мусіли вони йому його здати.
 Радість велика довкола розходиться,
 коли Валенсію здобув мій Сід і в місто ввійшов.
 Ті, що ходили пішком, кіннотчиками стали;
 золото й срібло — хто ж міг би счислити його?
- 1215 Всі ті стали багатими, що там були.
 Мій Сід, Дон Родріґо, п'яту частину дати собі доручив,
 добра грошового тридцять тисяч марок йому припадає,
 а іншого скільки добра, хто ж міг би счислити його?
 Веселий був Переможець і всі ті, що з ним,
 1220 коли корогва його головна повисла над алькасаром.⁸

LXXV

- Уже мій Сід спочивав із відділами всіма своїми;
 до короля Севільї вістка дійшла,
 що здобута Валенсія, що не боронять її;
 пішов він на них із тридцять тисячами вояків.
 1225 Біля городів відбулася битва,⁹
 розгромив їх Сід мій, Довгобородий.¹⁰
 Аж до Хатіви погоня тривала,
 коли почerez Хукар проходили, побачили б ви яке там
 [замішання,¹¹

⁷ Після довгої облоги Валенсії, Сід уділяє обложеним реченця, щоб вони могли післати по допомогу та переконались, що їм ніхто не може допомогти.

⁸ Алькасар, це найвища башта в твердині; в ній звичайно жив власник замку і на ній завішували його корогву.

⁹ Валенсіяньський Город, це просторий, наводнений терен б. Валенсії.

¹⁰ Епітет Сіда. Довга борода була ознакою болю. Коли король прогнав Сіда з Кастилії, він обіцяв собі, що не зголить бороди на знак суму.

¹¹ Ріка недалеко від Валенсії.

- як маври проти волі й бажання воду пили.
- 1230 (Севільї) король той втікає, три діставши удари.
Мій Сід повернувся з цією всією добиччю.
Здобич валенсіянська добра була, коли то місто здобули,
багато корисніша, знайте, ця перемога була:
самим же посполитим срібних марок по сто припало.
- 1235 Вже бачите, які то цей лицар успіхи мав.

LXXVI

- Радість велика між усіма християнами,
що з моїм Сідом Руй Діясом, тим, що в годину щасливу родився.
Росте тепер його борода і стає щораз довша;
(бо) ось що сказав був мій Сід устами своїми:
- 1240 «З любови до короля Альфонса, що з батьківщини мене прогнав»
ні ножиці її не діткнуться, ні волос один з неї стятий не буде,
щоб про це говорили і маври і християни.
Мій Сід Дон Родріго в Валенсії відпочиває,
з ним Міная Альвар Фанес, що від нього й на крок не відходить.
- 1245 Ті, що пішли на вигнання, багатства мають доволі,
ім (Переможець світлий) усім подарував у Валенсії
- 12466 хати й посілості, з чого вони задоволені;
вичливість Сіда мого тепер на собі вони відчували.
Ті, що пізніше прийшли, теж задоволені всі;
передбачає мій Сід, що з добром, яке вони здобули,
- 1250 якби вони могли відійти, це радо б зробили.
Ось що мій Сід наказав, Міная порадив йому це:
що кожного мужа, (що з ним здобув щонебудь),
- 12526 який відійде, з ним не прощавшися й не поцілувавши
[в руку його,¹²
якщо ім зловити вдасться його або дігнати,
добро йому відберуть і посадять на паль.
- 1255 Виконання цього всього зараз же ввійшло у життя;
радиться він з Міная Альвар Фанесом:
«Якщо ви згідні, Мінає, хочу я знати число
тих, що тут пробувають та зо мною щонебудь здобули;
списати їх мушу і хай усі почислені будуть,
- 1260 бо як хтось крадькома відійде або ж тут я його не знайду,

---

¹² Ніхто не міг покинути свого фєвдального пана й перестати вважатися його васалем, якщо не попрощався з ним і не поцілував його в руку.

він мусіти буде добро віддати своє для тих васалів моїх,
12616 що бережуть Валенсії і ходять на патрулі ».
На це Міная сказав: « Вірна це думка ».

LXXVII

Наказав їм прийти до залі нарад і всіх їх зібрати,
коли їх побачив, докладно счислити звелів:
1265 три тисячі шістсот мужів мав мій Сід, що родом з Бівару;
радіє серце його, усміхається він:
« Богові дяка, Міная, і Матері Марії Святій!
З меншим числом ми вийшли з міста Бівару.
Маєм багатство тепер, більше мати будем пізніше.
1270 Якщо, Міная, ви згідні і якщо це вам прикрости не заподів,
післати вас хочу в Кастилію, де посілості наші,
до короля Альфонса, мого природного пана;
з тіві здобичі мові, яку здобули ми тут,
дати сто коней я хочу йому, а ви йому їх завезіть;
1275 опісля від імени мого його поцілуйте в руку і сильно просіть
за жінку мою (Донью Хімену) і (рідних) дочок моїх,
якщо така його ласка, щоб дозволив мені їх забрати.
Пішлю я лицарів по них, а ви пам'ятайте послання:
по жінку Сіда мого й його дочок-дівчат
1280 ці так то підуть, що вони прибудуть із почестю великою
у землю чужу цю, яку ми зуміли здобути ».
Сказав Міная тоді: « Я радо дуже це зроблю ».
Починають зброю вбирати по цій розмові.
Сто чоловіків мій Сід дав Альвар Фансєві,
12846 щоб служили йому у часі дороги (і волю виконували його),
1285 і доручив він тисячу марок срібних до Сан Педро завести,
а (п'ятсот) ігуменові Дон Санчові дати.

LXXVIII

Серед таких то подій, коли всі раділи,
із сходу духовник прийшов;
єпископ Дон Херонімо на ім'я йому.¹³
1290 Він дуже учений і дуже второпний,

---

¹³ Дон Херонімо прибув із Франції, щоб перевести реформу кастилійської Церкви. Він став єпископом Валенсії, опісля Саламанки й Самори. Вислів, що він прийшов « із сходу » не має географічного значення, але неозначене: « з чужої землі ».

на коні й на ногах він був дуже сміливий.
Шукав він корисної нагоди у товаристві Сіда мого,
із маврами бажаючи стрінутись на полі бою:
бо якби він наситився вже боротьбою й завдаванням ударів
[своїми руками,

- 1295 ніколи не оплакували б його християни.
Коли це Сід мій почув, вдоволений тим він був дуже:
« Слухайте Мінає Альвар Фанесе, — на Того, що єсть
[на висоті, —
коли нам хоче Бог допомгти, подякуймо Йому за це гарненько:
на землях Валенсії єпископство хочу я оснувати,
1300 і дати його шляхетному цьому християнинові;
коли поїдете ви у Кастилію, добру ви вістку завезете ».

LXXIX

- Зрадів тим Альвар Фанес, що сказав Дон Родріго.
Оцього Дон Хероніма тоді єпископом вибирають;
дали йому наділ у Валенсії, де він в багатстві жить може.
1305 Боже, які щасливі були всі християнські люди,
що на землях Валенсії отець був єпископ!
Був веселий Міная, він попрощався й від'їхав.

LXXX

- Територія Валенсії в мирі перебував,
до Кастилії подався Міная Альвар Фанес.
1310 Задержки його та нічліги в дорозі я помину, вичисляти
[не хочу їх вам.
Питав він за Альфонсом, де міг би його знайти.
Король був поїхав у Саагун недовго передтим,¹⁴
повернувся вже в Карріон, там міг би його він знайти.
Радий був з цього Міная Альвар Фанес,
1315 із цим подарунком подався туди.

LXXXI

Із Служби Божої вийшов тоді Альфонсо король,
і ось Міная Альвар Фанес прибуває в час добрий;

---

¹⁴ Саагун, це місцевість у Леонським королівстві, в якій був славний відпустовий монастир. Король мав велику пошану до цього монастиря. — Карріон, це місто в Леонським королівстві.

перед народом усім він впав на коліна,
до стіп Альфонса короля припав із смутком великим,
1320 у руки поцілував його й промовив гарно дуже:

LXXXII

« Милости прошу, пане Альфонсо, на любов Творця!
Цілує вас у руки Сід мій, борець,
у ноги та руки, як дуже шляхетного пана,
й прохає, щоб ви над ним змилосердились, хай допоможе вам
[Творець!

1325 Прогнали ви його із батьківщини, він вашої ласки не має;
хоч він на чужині, йому йде добре:
він Херіку здобув, місцевість теж на ім'я Онда,
він захопив Альменару і Мурвієдро, що ще важніше,
Севолью теж узяв, опісля ж Кастехон,

1330 та Пенью Кадівелью, укріплений горб і скалистий;
крім цього Валенсії паном він є,
Переможець шляхетний властю своєю єпископа настановив,
і п'ять відбув він боїв головних та виграв усіх їх.¹⁵
Велика є здобич воєнна, яку йому дав Творець,

1335 ось доказ вам тут, я правду кажу вам:
сто коней міцних бігунів,
в сідла й вуздечки вони заосмотрені,
прохає вас, щоб їх ви прийняли;
він вашим васалем себе заявляє і вас уважає за пана свого ».

1340 Підніє руку правую король і перехрестився:
« Із здобичі такої надзвичайної, яку Переможець здобув,
— хай святий Ісідоро допоможе мені! — радіє серце моє,¹⁶
і ділами радію, що їх Переможець чинить;
приймаю тих коней, що він у дарунку їх мені шле ».

1345 Король хоч був задоволений, насуплений був дуже
[Гарсія Ордонес:
« Здається, що на землі мавританській нема ні живої людини,
коли собі до-вподоби Сід Переможець так діє »!
Король до графа сказав: « Перестаньте таке говорити,
бо як би воно не було, краще ніж ви, він мені служить ».

---

¹⁵ Помилка автора, бо поема згадує тільки про чотири головні бої, в яких Сід переміг королів Фаріса і Гальве (р. 784), графа Барсельони (р. 1008), оборонців Валенсії (р. 1111) і короля Севільї (р. 1225).

¹⁶ Єпископ Севільї в роках 599-636, до якого король мав велике набоженство.

- 1350 Промовив Міная тоді як на мужа пристало:
 «Ласки Сід у вас просить, якщо б це сподобалось вам,
 для жінки своєї Донї Хімени й обох своїх дочок:
 вони могли б виїхати з монастиря, де він залишив їх,
 і до шляхетного Переможця в Валенсію поїхати».
- 1355 Тоді сказав король: «із щирого серця годжуся на це;
 велю харчів їм дати, як довго їхати будуть через землю мою,
 та берегти їх від кривди, лиха й ганьби;
 коли до границі мого королівства ці дами доїдуть,
 ви й Переможець подбайте про те, як їм послужити».
- 1360 Послухайте мене, дружино і цілий мій дворе!
 Не хочу, щоб Переможець втрати зазнав будьякої;
 тим всім дружинникам, що паном своїм його уважають,¹⁷
 яких я позбавив дідивни, все я назад звертаю;
 хай зберігають свої володіння, де б тільки не був Переможець,
 забезпечую їхні особи від усякого лиха й шкоди,
 на те це роблю, щоб панові свому служили».
- 1365 Міная Альвар Фанс поцілував його в руки.
 Всміхнувся король, дуже гарно промовив:
 «Ті, що хотіли б у службу піти Переможця,
 хай будуть вільні від обов'язків супроти мене та в ласці
 [Творця відійдуть.
- Більше користи осягнемо тим, ніж дальшою ворожістю».
- Почали тоді говорити з собою Карріонські інфанти:¹⁸
 «Слава Сіда мого, Переможця, дуже зростає,
 якби ми одружились із його дочками, це вийшло б нам на користь».
- 1375 Та думки такої піддати ми б не посміли,
 мій Сід бо ж походить з Бівару, а ми з графів Карріонських».
- Про це не говорять нікому, і ця розмова скінчилась.
- Міная Альвар Фанс з королем попрощався шляхетним.
 «Вже, Мінає, відходите? ідіть у ласці Творця!
- 1380 Візьміть палатного старшину, гадаю, що він вам пригодиться;
 якщо візьмете дами з собою, хай заопікуються ними до
 [їхньої вподоби,

¹⁷ Прощення короля та зворот майна відноситься в першу чергу до тих 115 лицарів, що добровільно виїхали з Сідом на вигнання, не будучи його васаліями. Васалі Сіда мали обов'язок виїхати з ним і через це не втрачали своїх посілостей у Кастилії.

¹⁸ Інфанти, це син (дочка) вельможі. Від 13 ст. ця назва відноситься тільки до синів короля.

аж до Медіни хай їм все дають, що буде потрібне,¹⁹
опісля ж хай Переможець ними займеться ».
Попрощався Міная та з двору відходить.

LXXXIII

- 1385 Карріонські інфанти, (між собою порадившись),
1385б Міаяу Альвар Фансе супровожали:
« В усьому ви знамениті, таким ще й покажіться в тому:
поздоровіть від нас ви Сіда мого, що родом з Бівару,
йому ми прихильні, наскільки це лиш в нашій силі;
якщо Сід нам буде сприяти, нічого не втратить на цім ».
- 1390 Міаяу сказав: « Не справить для мене це труднощів ».
Від'їхав Міаяу, вертаються інфанти.
Подався він в Сан Педро, де дами перебувають,
така їх радість велика була, коли побачили, що він з'явився.
Зліз із коня Міаяу, до церкви св. Петра йде молитись,
- 1395 коли молитву скінчив, звернувся до дам:
« Кланяюсь вам, Донья Хімено, хай Бог береже вас від лиха,
так само й обох ваших дочок (інфант).
Мій Сід вас здоровить звідтіля, де він перебував;
у здоров'ї його я залишив і з багатством великим.
- 1400 Король вам ласкаво дозволив вільно зо мною відійти,
та взяти вас до Валенсії, що в нашім посіданні маєм.
Якби вас Сід у здоров'ї побачив та вільних від лиха,
увесь щасливий би був, жадної ж жури не мав би ».
Сказала Донья Хімена: « Хай це допустить Творець »!
- 1405 Міаяу Альвар Фансе відправив лицарів трьох,
до Сіда мого післав їх в Валенсію, де той перебував.
« Скажіть Переможцеві, — хай Бог від зла хоронить його, —
що жінці його та дочкам дозволив король вільно відійти зо мною,
і нам наказав він дати харчів, як довго їхати будем його землею.
- 1410 За днів п'ятнадцять, як Бог збереже нас від зла,
будемо там, і я і жінка й дочки його
і дуеньї шляхетні усі, що є з ними ».
Від'їхали лицарі ці, про все подбають вони,
в Сан Педро залишився Міаяу Альвар Фансе.
- 1415 І бачили б ви, як лицарі з усіх сторін приходять,

---

¹⁹ Медіна, це скорочена форма міста Медінаселі, що лежало на границі території короля Альфонса.

- до Сіда мого, що родом з Бівару, у Валенсію іти бажають.
Щоб вставився за ними, Альвар Фанеса вони просили;
Міная сказав: « Це радо зроблю я ».
- 1420 Лицарів шістдесят і п'ять до нього прилучилось,
а він із собою мав їх сто, яких привіз звідтіля;
щоб дами ці супровожати, добрий твориться почот.
Міная ігуменові дав марок п'ятсот,
скажу вам, що робить він із п'ятьма другими сотками:
- 1425 Міная, Доньї Хімені та дочкам її,
й іншим дуеньям, що служать їм пильно,
шляхетний Міная почав їм постачати
одежу найкращу, яку лиш міг у Бургосі знайти,
верхівців і мулів, щоб зле не виглядали вони.
Коли він ці дами вирядив уже,
- 1430 шляхетний Міная сідає на коня починає;
аж ось Ракель і Бідас до стіп йому падають:
« Милости, Мінає, лицарю знаменитий!
Сід зруйнував нас, знайте, якщо нам не допоможе;
ми б зиск подарували, щоб тільки віддав він нам капітал ».
- 1435 « Про це я з Сідом поговорю, якщо мені Бог дозволить
[дістатися туди.
За те, що зробили ви, вам нагорода буде велика ».²⁰
Сказав Ракель і Бідас: « Хай це допустить Творець!
Як ні, залишимо ми Бургос, підем його шукати ».
Вернувся в Сан Педро Міная Альвар Фанєс,
1440 мужів пристає до нього багато; він на коня сідати почав,
ігумен, прощаючись, біль відчував великий:
« Хай береже вас Творець, Міная Альвар Фанєс!
Поцілуйте ви Переможця в руки від мене,
просіть, щоб монастир цей не забув;
- 1445 піддержуючи постійно його,
Сід (Переможець) завжди зростати буде в шані ».
Міная відповів: « Я радо це зроблю ».
Тепер уже прощаються і їхать вони починають,
з ними палатний старшина, що піклуватись ними має;
- 1450 на королівській землі харчів їм багато дають.
З Сан Педро до Медіни за п'ять днів прибувають;
ось в Медінаселі вони, і дами, і Альвар Фанєс.

²⁰ Цією обіцянкою Мінаї автор дефінітивно полагаєджує справу позички, вважаючи, що Сід напевно поверне жидам довг; тому й більше не вертається до цієї справи.

- Розкажу вам про лицарів, що вістку понесли:
як тільки вчув її мій Сід, що родом з Бівару,
1455 із серця радів він і тішився;
устами своїми почав говорити:
«Доброго хто післанця висилає, такого мусить він сподіватись.
Ти, Муньо Густіос, і Педро Бермудес, що попереду,
і Мартін Антолінес, Бургов'янин вірний,
1460 єпископ Дон Херонімо, духовник шановний,
їдьте із сотнею готовою, як зайде потреба, до бою,
Санту Марію минайте,²¹
до Моліни ви їдьте, що дещо далі лежить,
нею Авенгальвон управляє, мій приятель, що з ним я у мирі,
1465 із другою лицарів сотнею радо потоваришить вам він;
їдьте до Медіни так скоро, як це можна зробити,
жінку мою й дочок з Мінаєю Альвар Фансом,
як мені сказали, знайти там ви зможете;
з великою почесстю скоро мені їх привезіть.
- 1470 А я залишуся в Валенсії, що коштувала багато мене;
нерозум був би великий, якщо б я покинув її;
залишусь я у Валенсії, бо у своєму посіданні її я держу».
Ось так він сказав, вони ж їхати починають,
так скоро, як можна, вперед поспішають.
- 1475 Минули Санту Марію й на нічліг прибули до Брончалес,
а другого дня до Моліни на відпочинок прибули.
Мавр Авенгальвон, коли про це вістку дістав,
вийшов напроти і їх з великою радістю привітав:
«Приходите, о васалі, мого приятеля природного?»
- 1480 Не прикро мені це, знайте, а дуже мені це приємно».
Промовив Муньо Густіос, не чекав на нікого:
«Мій Сід здоровив вас і доручив,
щоб ви із сотнею лицарів скоро йому допомгли;
жінка його і дочки в Медіні перебувають;
1485 щоб ви по них пішли, йому їх сюди привели,
та щоб аж до Валенсії від них ви не відступили».
Сказав Авенгальвон: «Я радо зроблю це».
Того вечора дав їм багато харчів,
а рано їхати починають;
- 1490 про сто мужів просили його, він же їде із двісті.

---

²¹ Санта Марія Де Альваррасін, це містечко залежне від Сіда.

- Переїжджають вони через гори, що дикі в й великі,
 (опісля) через поле Таранське
 14926 без жадного їхали страху,
 долиною Арвухуелью починають з'їздити.
 А в Медіні обережність усю зберігають;
 (побачивши їх, що озброєні прибувають, настрашився
 [Міная Альвар Фансе),
- 1495 він лицарів двох післав, щоб розвідали правду;
 ці не зволікають, бо справу цю на серці мають;
 один залишився із ними, а другий до Альвар Фансеа вернувся:
 « Військові сили Переможця на зустріч нам приходять;
 ось там вам Педро Бермудес (напереді),
- 14996 і Муньо Густіос, що люблять вас вірно,
 1500 і Мартін Антолінес, що родом з Бургосу,
 і Дон Херонімо єпископ, превірний духовник,
 й Авенгальвон губернатор із відділом своїм,
 він іде з бажанням Сіда мого вшанувати.
 Всі як один приходять, зараз прибудуть.»
- 1505 Мовив Міная тоді: « Сідаймо на коней ».
 Зробили це скоро, бо не хочуть баритись вони.
 Повна їх сотня виїхала звідам, не виглядають погано,
 на конях добрих з шовковою збруєю,
 з дзвіночками попруги, й щити в них на шії,
- 1510 а в руках списи з прапорцями,
 щоб знали тамті, який второпний Альвар Фансе
 і як він з Кастилії виїхав із дамами цими.
 Ті, що спереду, як розвідка, їхали,
 зараз за зброєю хапають і герцювать починають;
- 1515 вдовж річки Хальону розходиться радість велика.
 Коли прибувають ті другі, ідуть поклонитись Мінаї.
 Коли Авенгальвон прибув і його побачив,
 обняв його з усміхом на устах,
 цілує його у плече, бо такий його звичай:
- 1520 « Прекрасний цей день, коли я із вами, Мінае Альвар Фансе!
 Везете ви ці дами, — тому то в шані ми зростем, —
 жінку Сіда борця і дочки рідні його;
 вшануєм всі ми вас; така вже доля його,
 що хоч би ми і не любили його, нічого злого зробити йому
 [ми не можем,
- 1525 у мирі чи війні він мати буде те, що наше;
 дуже тупий той, що правди цієї не знає ».

- Веміхнувся Міная Альвар Фанес:
 «Авенгальвоне, ви справді приятель йому!
 Якщо до Сіда Господь мене заведе і при житті його я побачу,
 1530 все те, що ви зробили, намарно вам не піде.
 Ходімо розтаборитись, бо вже готова вечеря».
 Авенгальвон сказав: «Тішить мене уважливість ваша;
 за три дні від сьогодні віддам я вам подвійно її».
 До Медіни вступили вони, служив усім Міная,
 1535 були всі веселі з прийняття, що його дістали,
 короля старшина палатний за нього звелів заплатити;
 вшанований Сід мій, що у Валенсії перебував,
 такою гостиною славною, яку подали в Медінаселі;
 король за це все заплатив, і вільний від коштів лишається Міная.
 1540 Минула ніч, і ранок настав,
 вислухали Службу Божу вони, й негайно від'їхали.
 Медіну залишили, через Хальон перебрались,
 Арвухуельом угору швидко почвалували,
 через Таранське поле проїхали миттю,
 1545 прибули до Моліни, що нею правив Авенгальвон.
 Єпископ Дон Херонімо, добрий християнин, шляхетний,
 днями й ночами він дам пильнував;
 а гарний кінь воєнний по його правиці перед зброєю йде.²²
 І він, і Альвар Фанес трималися разом.
 1550 В Моліну в'їхали, славне й багате містечко,
 цей мавр Авенгальвон їх гарно прийняв і бездоганно,
 нічого їм не забракло, чого лиш вони захотіли,
 навіть за їх підкови він заплатити звелів;
 Мінаю і дами, Боже, як він вшановував їх!
 1555 На другий день уранці від'їхали вони швиденько.
 Він вірно їм служив аж до Валенсії;
 мавр видавав із свого, а від них нічого не брав.
 Із успіхом гарним і радісним настроєм
 близько вони є Валенсії, на три милі якраз.
 1560 Мовму Сідові, що в годину щасливу (припняв до пояса меч),
 вістку післали в Валенсію.

²² Підчас подорожі лицар вживав подорожнього коня. Його боввий (воєнний) кінь все йшов по його правиці, і на нього він пересідав перед боєм.

LXXXV

Веселий був Сід мій, як ще ніколи,
 бо про те, що найбільше любив він, вістка тепер приходить
 [до нього.]

- Лицарів двісті він вислати вмить наказав,
 щоб привітати Мінаю і дами-шляхтянки;
 1565 сам залишився в Валенсії справ берегти,
 бо добре знав, що Альвар Фанс найбільшу обережність зберігає.

LXXXVI

- Всі ось вони Мінаю вітають,
 і дами, і дочки, і все товариство.
 1570 Наказав Сід тим, що на його службі,
 щоб берегли алькасар та інші вежі високі,
 і брами усі та виходи і входи,
 і щоб йому Бавіску привели; недавно тому він його здобув ²³
 (від того короля Севільї, якого переміг);
 Сід мій не знав ще, той, що в годину щасливу припняв
 [до пояса меч,
 1575 чи буде він баский та добре здержатись потрапить;
 при брамі Валенсії, де (був) він зовсім безпечний,
 перед своєю жінкою й дочками зброєю хотів він погратись.²⁴
 Прийнято дами з великою шаную,
 єпископ Дон Херонімо поїхав вперед,
 1580 зіскачив з коня, до каплиці подався;
 всі ті, що їх зібрати міг, що вже відмовили часи, і сам він
 стихарі одягли та, срібні несучи хрести,
 вийшли дам привітати і Мінаю шляхетного.
 Той не барився, що в щасливу годину народився:
 1587 у дорогую туніку вбрався; має він бороду довгу;
 1585 Бавіску йому осіддали, поклали зброю на неї,
 скочив на неї мій Сід і зброю узяв дерев'яну.²⁵
 1589 Іде він на коні, ім'я його — Бавіска,
 1588 погнався на ньому, предивний біг був це,
 1590 коли він мчать перестав, усі здивувались;
 Бавіска став славним в Еспанії всій від дня того.

²³ Бавіска, це ім'я Сідового коня.

²⁴ Щоб показати свою вмілість в орудуванні зброєю. Лицарі робили це на доказ радости та при нагоді різних святкувань.

²⁵ Дерев'яний щит і спис.

- Після закінчення бігу із коня зіскочив мій Сід,
 подався до жінки своєї і до дочок обидвох своїх;
 як побачила Донья Хімена його, до ніг припала йому:
 1595 « Милости, о Переможцю, в годину щасливу ви до пояса
 [меч припняли!
 Мене ви визволили з великого встиду й лиха;²⁶
 ось тут я, пане, я (і) ваші дочки обидві,
 за Божою помічю й вашою вони є добрі й гарно виховані ».

 Маму і дочки сердечно він обняв,
 1600 із радости, яку переживали, їм сльози лилися з очей.
 Усі дружинники його в великім одушевленні були,
 вони пописувались зброєю й збивали дошки.²⁷
 Послухайте, що сказав той, що в годину щасливу
 [(припняв до пояса меч):
 « О Донья Хімено, дружино шановна і дорога,
 1605 і ви, обидві дочки мої, серце моє і душе,
 ввійдіть зо мною до Валенсії міста,
 до замку того, що його здобув я вам ».

 Мати і дочки поцілували в руки його.
 В шані великій такій вони вступали в Валенсію.

LXXXVII

- 1610 До алькасару подався Сід мій із ними,
 запровадив їх там на місце найвище.
 Прекрасні очі на всі сторони глядять;
 на Валенсію дивляться, на положення міста,
 а з другого боку їм перед очима море,
 1615 на Город дивляться Валенсіяньський, густий він, великий,
 (і на інші всі речі, що радість приносили);
 підносять руки, щоб помолитися Богу, подякувати
 за здобич ту воєнну, що добра є і велика.
 Мій Сід і дружинники є незвичайно вдоволені.
 Минула зима і березень має початись.
 1620 Про новини з-за моря вам хочу сказати,
 про короля Юсуфа, що є у Марокко.²⁸

²⁶ Згідно з історією король ув'язнив був жінку й дітей Сіда. Автор натякає тут на це, але не згадує ясно про цю жорстокість.

²⁷ Це було високе ристовання з дошок, в яке лицарі, їдучи конем, кидали списи та старалися влучити й збити з нього поодинокі дошки.

²⁸ Це перший володар альморавідів (1059-1106). Згідно з історією він ніколи особисто не воював проти Сіда, але післав свого небожа.

LXXXVIII

Злий був Марокка король на Сіда мого Дон Родріґа:
« бо у посілостях моїх він міцно усадовився,
не вдячний за це він нікому, хіба Ісусові Христові ».

- 1625 Король той Марокка зібрав своє військо;
повних п'ятдесят тисяч озброєних людей,
прийшли над море вони, на судна повсідали,
до Валенсії ідуть шукати Сіда мого, Дон Родріґа.
Кораблі до порту прибули, вони повиходили з них.

LXXXIX

- 1630 Прибули в Валенсію, що Сід мій завоював,
шатра розбили й отаборились невірні.
Ця вістка до Сіда мого надійшла.

XC

« Подяка Творцеві й Духовному Отцеві!

Добро все, що маю, ось тут є воно;

- 1635 із трудом здобув я Валенсію, і маю її в своїм посіданні,
не можу її залишити, хіба у смерті випадку;
подяка Творцеві й Матері Святій Марії,
за те, що дочки мої і дружина тут є зо мною.
Розкіш до мене прийшла із країн заморських,
1640 надіну зброю, не можу поступитись;
побачать дочки мої та дружина, як борюся я;
побачать, як жити тут треба в чужій стороні,
ясно побачать на власні очі, як заробляється на хліб ».

Дружину та дочки свої до алькасару повів,

- 1645 очі піднесли вони, побачили, як розбиваються шатра:
« Що це є, Сіде, хай Творець же вас збереже! »
« О чеснотлива дружино, хай не тривожить жура вас!
Росте нам багатство, предивне й велике;
ви щойно прибули, а вже вам дарунок хочуть подати:
1650 на виданні є ваші дочки, привовьят вам посаг ».

« Подяка вам, Сіде, й Небесному Отцеві ».

« В цій залі будьте, жінко, в алькасарі;
страху ви не майте, коли ви побачите в бою мене,
за ласкою Бога й Святої Матері Марії,

- 1655 зросте відвага моя, бо ви перебуваєте тут;
із Богом цю битву я виграю ».

ХСІ

- Шатра розбиті, і настає вже світанок,
з великою швидкістю в літаври били;
Сід мій зрадів і сказав: « Який же сьогодні день гарний »!
- 1660 Боїться жінка Сіда мого, серце їй мало що не розірветься,
це саме діялось із дуеньями й двома її дочками;
вони від народження свого не чули шуму такого.
Вхопився за бороду Сід — Переможець шляхетний:
« Не бійтесь, бо все на нашу в користь »;
- 1665 не мине й днів п'ятнадцять, якщо Творець цього захоче,
(здобудем ми) тії літаври,
- 16666 перед вами їх зложать, побачите, які вони,
потім належати будуть вони єпископові Дон Херонімові,
повісять їх у храмі Марії Святої, Матері Творця ».
Склав обітницю таку Сід Переможець.
- 1670 Веселі вже дами, страху позбуваються.
Маври з Марокка ідуть гостро верхом,
в середину городів в'їжджають без страху.

ХСІІ

- Баштовий сторож це побачив і вдарив у дзвін;
скоро зібрались загони людей (Руй Діяса),
- 1675 зброю вбирають старанно вони, із міста виїжджають.
Де тільки маврів стрічають, змісця на них нападають,
ганебно їх дуже із городів проганяють;
дня того вони їх убили п'ять повних соток.

ХСІІІ

- Аж до самих наметів триває погоня,
багато вони доконали, (завертать) починають.
- 1680 Альваро Сальвадорес у полон там попав.
До Сіда мого вернулися ті, що хліб його їли;
він власними бачив це очима, вони ретельно це йому розказують,
радіє мій Сід з усього того, що вчинили вони:
- 1685 « Мене послухайте, лицарі, не може бути інакше воно;
день гарний сьогодні, а краший ще завтра буде:
удосвіта будьте озброєні всі,
- 1689 єпископ Дон Херонімо відпущення дасть нам гріхів,
1688 відправить він нам Службу Божу, і ви починайте на коней сідати;
1690 на них ми ударимо, (не може бути інакше воно),

- 16906 в ім'я Творця й апостола Сантіяга.
Краще, щоб їх ми перемогли, ніж щоб забрали жниво вони ».
Тоді сказали усі: « Це радо й охоче ми зробимо ».
Відізався Міная, не хотів він баритись:
« Якщо такого бажаєте, Сіде, мені доручить ви що інше;
1695 дайте мені сто тридцять лицарів до боротьби потрібних;
коли ви в наступ на них підете, я вдарю із другого боку;
нам Бог допоможе з обох чи з одного ».
Сказав тоді Сід: « Гаразд ».

XCIV

- Минув той день і ніч наступила,
1700 із підготовою не зволікають ті християнськії люди.
При других півнях, перед світанком,
єпископ Дон Херонімо ім Службу Божу співав;
по Службі Божій він повне гріхів відпущення ім уділив:
« Тому, що тут, борячися віч на віч, загине,
1705 гріхи я відпускаю, а Бог до себе душу його прийме.
За вас, о Сіде, Дон Родріго, в годину щасливу ви до пояса
[меч припняли,
за вас я цього ранку Службу Божу відспівав;
прохаю вас про дар один і хай він буде мені даний:
щоб перших ударів міг я завдати ».²⁹
1710 Переможець сказав: « Зараз таки я годжуся на це ».

XCv

- Через баштову браму (Куарто) всі воїни виїхали,
Сід мій васалів своїх дбайливо поучає.
При брамах міста дуже второпних людей залишають.
Мій Сід на Бавієку скочив, свого коня;
1715 різною зброєю дуже дбайливо він забезпечений.
Прапор вони розвивають, з Валенсії виїхали,
чотири тисячі мужів без тридцяти їде при боці Сіда мого,
радо у наступ ідуть на п'ятдесят тисяч маврів;
1719–20 Альвар Альварес і Міная з іншого боку напали на них.
Творцеві так подобалось і їх вони мусіли перемогти.

---

²⁹ Віддаляючися від свого війська, лицар завдає ворогові перших ударів і цим починає битву. Було це почесне завдання і багато лицарів бажало виконати його.

- Мій Сід списа ужив, руку приклав до меча,³⁰
стільки він маврів вбиває, що й почислити не можна було їх;
вдолину по ліктеві йому стікає ворожая кров.
- 1725 Королеві Юсуфові три завдав він удари,
утік цей йому з-під меча, бо кінь його був прудкий,
до Кульєри дістався, до славного замку;
Сід мій, що родом з Бівару, туди аж в погоні прибув,
з своїми іншими шляхетними васаліями, що товаришать йому.
- 1730 Той завернув звідтіля, що в щасливу народився годину,
веселий був дуже з того, що здобули вони;
тоді то вартість оцінив Бавіски від голови до хвоста.
Здобич уся ця у його руках залишилась.
П'ятдесят тисяч маврів вони начислили:
- 1735 більше їх не втекло ніж сто чотири.
Загони мого Сіда табор зрабували;
три тисячі марок золота й срібла знайшли,
іншій здобичі не знати числа.
Веселий був мій Сід і всі його васалі,
що Бог їм ласку вчинив, що виграла битву вони.
- 1740 Коли короля Марокка вони так розбили,
він Альвар Фанєса лишив, щоб увесь підрахунок зробити;
із сотнею лицарів сам він в Валенсію повернувся;
стягнений в нього чепець над обличчям, бо був він без зброї,
- 1745 так в'їхав він на Бавісці, з мечем у руці.
Його вітають дами, що на нього чекають;
зупинився мій Сід перед ними, коня вуздечкою задержав:
« Вам поклоняюсь, пані, великою славу вам я здобув;
Валенсію ви берегли, а я у бою переміг;
- 1750 цього бажав собі Бог з усіма своїми святими,
коли здобич такую із вашим приїздом нам дав.
Погляньте на меч закривавлений та на коня, що весь спочений;
так то маврів перемагається на полі бою.
Моліть Творця, щоб я прожив ще літ багато,
здобудете ви шану і руки ваші будуть цілувати ».
- 1755 Таке мій Сід сказав, злізаючи з коня.
Як побачили його на ногах, бо він зіскочив з коня,
дуєнь і дочки, і жінка, що золота варта,
на коліна упали перед Переможцем:

---

³⁰ Коли Сідові зломився спис, він бився мечем.

- 1760 « До ваших ми послуг, і живить много літ »!
У його товаристві вони ввійшли в палатну залю,
і з ним на пишних лавах посідали.
«Тепер же, о жінко, Донья Хімено, чи не просили мене ви про це ?
Тії дуенї, що ви привели їх, що служать вам так добре,
- 1765 я заміж їх хочу віддати за цих васалів моїх;
кожній із них даю я по двісті марок,
щоб знали в Кастилії, кому так добре служили вони.
А справою ваших дочок займемося дещо пізніше ».
Жінки всі піднялись і в руки його цілували,
- 1770 велика була радість, що розійшлася по залі.
Як Сід сказав, так зроблено це.
На побовищі перебував Міная Альвар Фанес,
списуючи та підчисляючи з людьми цими всіма;
наметів, зброї й коштовних одягів
- 1775 знаходять стільки (вони), що й ліку тому немає.
Бажаю те вам сказати, що найважливіше:
всіх коней порахувати вони не могли,
що бігають у збруї й нема кому їх узяти;
маври місцеві теж щось здобули собі;
- 1780 проте світлому Переможцеві
добрих і вибраних тисяча коней припало;
як Сідові мому припало їх стільки,
- 1782б то й інші залишитись можуть вдоволені дуже.
Скільки то пишних наметів і різьблених стовпів
мій Сід здобув з васалями всіма своїми!
- 1785 Намет короля Марокка, що між іншими всіма є найбагатший,
його два піддержують стовпи, що прикрашені золотом;
мій Сід наказав, (Переможець пресвітлий),
намет цей залишить, розбитий, та щоб його звідтіля ніхто
[не забрав:
« Намет такий як той, що із Марокка прибув,
- 1790 Кастилійському хочу післати Альфонсу,
щоб у вістки він повірив, про Сіда мого, що він щось посідає ».
Із цим величезним багатством вони в Валенсію прибули.
Єпископ Дон Херонімо, духовник бездоганний,
як наситився вже боротьбою обидвома своїми руками,
- 1795 не може й маврів почислити, що їх повбивав;
те, що припало йому, численне дуже було;
мій Сід Дон Родріго, той, що в годину щасливу народився,
із цілої своєї п'ятої частини дати йому доручив десятину.

ХСVІ

- Радіють в Валенсії християнські люди,
1800 стільки добра, і коней, і зброї мали вони;
радіє Донья Хімена й обидві дочки її,
та інші всі дуеньї, що себе вже за заміжних уважають.
Сід мій шляхетний зовсім не зволікав:
« Де ви, лицарю світлий? Сюди, Мінає, прийдіть;
1805 на тее, що вам припало, ви добре собі заслужили;
з п'ятої цієї частки моєї, кажу вам щиро,
беріть, що хочете, а решта хай залишається.
А завтра вранці поїдете зараз
з кіньми з тієї п'ятої частини, яку я здобув,
1810 з сідлами й вуздечками, із мечем при кожному з них;
ради моєї жінки й моїх обох дочок,
тому, що сюди, де задоволені вони, він так їх прислав,
коней цих двісті в дарунку підуть,³¹
щоб погано не говорив король Альфонс про того,
[який Валенсією володіє ».
- 1815 Він Педрові Бермудесові поїхать велів із Мінаєю.
Другого дня уранці на коні вони швидко повсідали,
двісті чоловіків мають у своїм товаристві,
поклін від Сіда везуть, що в руки цілує його:³²
з битви тієї, що виграв (мій Сід),
18196 двісті коней післав у дарунку йому,
1820 « і я служитиму завжди йому, як довго буду я жити ».

ХСVІІ

- Вирушили вони з Валенсії, ідуть,
стільки здобичі везуть, її берегти вони мусять.
Їдуть і вдень і вночі, (відпочинку собі не дають),
і переїхали через сієрру, що інші землі відділяє.
1825 За королем Дон Альфонсом питати починають.

ХСVІІІ

Минають сієрри, і гори, і води,
до Бальядоліду, де був король Альфонсо, прибувають;

---

³¹ Поет забув тут згадати про намет марокканського короля, так як забув перед тим про справу віддання довгу жидам і про те, як Альваро Сальвадорес видістався з полону.

³² Поклін королеві.

післав йому вістку Міная і Педро Бермудес,
щоб це товариство прийнять доручив,
1830 мій Сід з Валенсії дарунок свій пересилає.

XCIX

Зрадів король, таким не бачили ви його,
наказав він дружинникам своїм усім сідати на коней,
між першими виїхав сам же король,
щоб послітку побачити від того, що в годину щасливу народився.
1835 Карріонські інфанти, знайте, були там приявні,
і граф Дон Гарсія, лютий ворог (Сіда).
Одні задоволені з цього, а інші сумують.
Узріли людей вони того, що в щасливу годину народився,
здається їм, що військо це, а не посланці;³³
1840 Перехрестився король Альфонсо.
Міная й Педро Бермудес вперед виїхали,
з коней на землю зіскочили;
на коліна упали перед королем Альфонсом,
землю цілують і його обі стопи:
1845 « Милости просим, королю Альфонсе, такі ви достойні!
В імені Сіда мого Переможця це все вам цілуєм;³⁴
вас він паном своїм називає і себе уважає вашим васалем,
дуже цінить Сід ласку, якої йому ви вділили.
Кілька днів тому, королю, битву він виграв:
1850 того короля Марокка, що його Юсуфом називають,
і п'ятдесят тисяч маврів розгромив він на полі бою.
Добро, що його він здобув, великеє дуже,
стали багатими всі його васалі,
а вам двісті коней він посилав й цілує вам руки ».
1855 Сказав король Альфонс: « Приймаю їх радо.
Я дякую мому Сідові, що дар такий мені прислав;
коби година прийшла, коли я його нагороджу ».
Це багатьом до вподоби й вони цілували в руки його.
Та важко стало графові Дон Гарсії, і він розгніваний був дуже;
1860 відступив він на бік з десятьма родичами своїми:
« Що за диво з тим Сідом, що слава його так росте!

---

³³ Відділ Сіда виглядає дружинникам короля радше на вороже військо, ніж на посланців з дарунками.

³⁴ Зн. землю, по якій ступав король, і його стопи.

Принижені будемо шаную, що він здобуває;
через те, що він так легко королів на полі бою переміг,
немов би мертвими знайшов їх, і коні їм забрав,
1865 через те, що чинить він, потерпимо ми шкоду ».

С

Промовив король Дон Альфонс, (послухайте, що він сказав):
« Подяка Творцеві й Ісідору, панові святому,
за двісті тих коней, що їх мені мій Сід прислав.
За дальшого мого панування ще краще він мені служити зможе.
1870 Вас, Мінає Альвар Фанесе, і Педра Бермудеса ось тут,
я пишно вбрати доручаю,
і одягти в усяку зброю, якої лиш захочете ви тут,
щоб перед Руй Діасом моїм Сідом ви гарно показалися;
даю вам трьох коней і їх ось тут візьміть.
1875 Так воно виглядає й серце каже це мені,
всі ці події вийдуть на добро ».

СІ

Вони його в руки поцілували й відпочивати пішли;
він наказав подати їм все, що лиш душа забагне.
Про Карріонських інфантів я хочу вам розказати,
1880 вони відбувають нараду, таємну мають розмову:
« Справи Сіда сильно вперед поступають,
попросімо про руки дочок його, щоб одружитися з ними;
в шані ми зростемо і великий зробимо поступ.
Із пляном цим потаємним вони до Альфонса прийшли короля.

СІІ

1885 « Милости вашої просимо як у короля і пана;
за вашою згодою ось що зробити ми хочемо,
щоб ви Переможця про його дочок для нас попросили;
одружитися хочемо з ними, для нього це честь, а користь
[для нас ». ³⁵

---

³⁵ Карріонські інфанти походили з родини вельмож, значить належали до кляси, якої члени творили королівський двір. Хоч зубожіли, вони відчують шляхетську гордість і тому вважають, що принесуть честь Сідові — звичайному шляхтичеві, інфансонові, — якщо одружаться з його дочками. Ясно, що вони в першу чергу думають про багатство Сіда.

- Довгу годину роздумував король і міркував;
- 1890 « Прогнав я із рідного краю Переможця шляхетного, і лихо вчинив я йому, а він — мені користь велику, не знаю, чи це подружжя буде йому до вподоби; але тому, що ви так бажаєте, зачнім розмову про це ». Мінаю Альвар Фанса й Педро Бермудеса
- 1895 король Дон Альфонсо покликав тоді, і до кімнати окремої їх попросив:
« Послухайте мене ви, Міна і ви, Педро Бермудесе: служить мені мій Сід (Руй Діяс) Переможець, на це він заслуговує і буде він мати прощення мое;
- 1899б хай на побачення прийде зо мною, якщо є бажання у нього таке.
- 1900 Є інша новина на цьому моему дворі:
Дієго й Фернандо, Карріонські інфанти, одружитися мають охоту з двома дочками його. Добрими будьте ви післанцями, і прошу я вас шляхетному ви Переможцеві це передайте:
- 1905 для нього шана це буде і він у почестях зросте, якщо він посвоячиться з інфантами із Карріону ». Промовив Міная, а Педрові Бермудесові подобалось це:
« Що ви сказали, про те його ми попросимо, а потім Сід хай зробить те, що захоче ».
- 1910 « Скажіть ви Руй Діясові, тому, що народився в щасливу годину, що на побачення піду я з ним, де лиш буде догідно йому; там де він скаже, там буде зустрічі місце. Сідові хочу піти я назустріч в усьому ». З королем вони попрощались, з цим вони повернулись,
- 1915 до Валенсії ідуть вони і їхні всі мужі. Коли довідався про це Переможець шляхетний, скоро він сів на коня, виїхав їх привітати; усміхнувся мій Сід і щиро їх обійняв:
« Вітайте, Міна і ви, Педро Бермудес!
- 1920 В небагатьох є країнах такі два мужі. Які є вістки від Альфонса, пана мого? Чи вдоволений він, чи дари прийняв? »
Сказав Міная: « Душею і серцем вдоволений він, і вам свою любов передає ».
- 1925 Сказав мій Сід: « Творцеві подяка »!
Після цих слів починають розмову про те, що Альфонс з Леону просить його, щоб він свої дочки за Карріонських інфантів віддав,

- 1930 що цим він здобуде пошану і зросте у почестях,
що це він радить йому із серця всього та душі.³⁶
Коли це почув мій Сід, Переможець шляхетний,
довго він думав і міркував:
« Христові, пану мовму, дяка за це.
Із батьківщини прогнали мене, землеволодіння мені відобрали,
- 1935 великим зусиллям здобув я те, що посідаю;
Богові дяка за те, що маю (любов) короля,
і просять мене про дочки для Карріонських інфантів.
(Скажіть, Мінає і ви, Педро Бермудес,
яка є ваша думка про цеє подружжя »?
« Те, що вам до вподоби, за цим і ми ».
Сказав мій Сід: « Із славного роду Карріонські інфанти),
дуже вони є горді й мають ласку на дворі,
на цеє подружжя охоти я не маю;
- 1940 одначе тому, що його дораджує той, що більше вартує ніж ми,
порозмовляймо про це, зробім нараду довірочну.
Ось Бог на небі, хай найкращу раду нам дасть ».
« Крім цього переказав вам Альфонсо,
що на побачення з вами прийде він там, де забажаєте;
- 1945 він вас хотів би зустрінути і вас у ласку свою прийняти.
опісля в усьому ви краще б домовились ».
Сід сказав тоді: « Радо на це я пристаю ».
« Про теє, де ви побачення мати б бажали, —
Міная сказав, — рішайте самі ».
- 1950 « Зовсім не було б дивним, якби король Альфонсо захотів,
щоб ми пішли за ним аж туди, де знайдемо його,
і віддали йому шану велику як королеві (й панові).
Та теє, що він захоче, бажаймо цього і ми.
Над Тахом, (великою) рікою,
- 1955 побачення влаштуймо, коли так хоче мій пан ».
Листи написав, і добре їх запечатав,
та двома лицарями скоро їх вислав:
що лиш король забажає, зробить те Переможець.

СІІІ

- Достойному королеві листи доручили;
1960 коли побачив він їх, радіє серцем усім;

³⁶ Він — зн. король.

« Вітайте Сіда мого, що в годину щасливу припняв до пояса меч;
хай це побачення буде тяжнів за три;
якщо буду живий, обов'язково там піду ».

Не баряться вони, до Сіда мого повернулись.

- 1965 Приготовлялись з обидвох сторін на це побачення;
хто ж у Кастилії бачив стільки мулів знаменитих,
і стільки верхівців, що гарно ступають,
коней міцних і баских бігунів,
стільки чудових прапорців заложених на ратища пишні,
1970 щити то золотом то сріблом опанцирені в центрі,
пелерини і шуби шкіряні та одяги пишні андрійські з шовку? ^{36a}
Король післати наказав харчів багато
над води Таха, де це побачення приготовляють.
Із королем численна дружина.
- 1975 Карріонські інфанти ідуть дуже веселі,
на одне довги затягають, а заплатили за інше;
збільшиться їхнє майно, гадали вони,
і матимуть скільки лиш захочуть добра у золоті та сріблі.
Король Дон Альфонсо швидко їхав верхом,
1968 а з ним графи і потентати і відділи вуже великі.³⁷
Карріонські інфанти мають з собою великий почот.
Ідуть із королем леонці та галісійські полки,
а кастилійських, знайте, і почислити не можна;
поводи звільняють, до місця побачення прямують.

CIV

- 1985 У Валенсії мій Сід Переможець
не бариться, на побачення себе приготував.
Там стільки мулів товстих і стільки чудових верхівців,
стільки зброї прекрасної й стільки пишних коней бігунів,³⁸
стільки чудових нагорток і пелерин, і шуб шкіряних;
1990 барвисто всі повбирані.

---

^{36a} Острів Андрія (сьогодні Андрос) на Егейським морі був славний із шовкових виробів.

³⁷ Потентати, це вельможі нижчі рангою від графів, які управляли якоюсь частиною королівської території.

³⁸ Мули везли тягарі. Що ж до коней, то одних лицарі вживали до подорожі (верхівець, подорожний кінь), інших до бою (воєнний чи боввий кінь, бігун). Цих останніх везли лицарі Сіда на побачення з королем, хоч їх не потребували; та вони належали до повного виряду лицаря.

- 19926 Міная Альвар Фанс і той Педро Бермудес,
Мартін Муньос, (той, що в Монтемайор управляв),
і Мартін Антолінес, бравий Бурґов'янин,
єпископ Дон Херонімо, світлий духовник,
Альваро Альварес і Альваро Сальвадорес,
- 1995 Муньо Густіос, лицар відважний,
Галіндо Гарсія, що з Арагону прибув:
готуються їхати із Переможемцем,
та інші усі, (що тільки) там є.
Альварові Сальвадорес та Галіндові Гарсії, тому, що в Арагону,
- 2000 обидвом ім звелів Переможець,
20006 щоб берегли Валенсію душею і серцем,
та (інших) усіх, які під владою їхньою будуть.
Брами алькасару, (мій Сід наказав),
- 20026 не відчиняти ні вдень ні вночі;
всередині ж жінка його й дочки обидві,
що є частиною його душі та серця,
- 2005 й інші дуеньї, що їм належно служать;
він зарядив, як муж дуже розумний,
що з алькасару жадна вийти не може,
доки не вернеться той, що в годину щасливу родився.
Вийшли вони з Валенсії, остроги пришпорюють.
- 2010 Стільки коней, міцних бігунів, що з-права ідуть,³⁹
мій Сід здобув їх собі, ніхто не дав їх йому в подарунку.
Іде він тоді на побачення, про яке домовився він з королем.
На день скоріше король Дон Альфонсо прибув.
Коли побачили, що приходить Переможець шляхетний,
- 2015 з великою почесстю виходять його привітати.
Короля як вгледів той, що в годину щасливу родився,
усім васалям своїм задержатись він наказав,
крім лицарів тих, що їх сердечно він любив.
Щось із п'ятнадцятьма він на землю зіскочив,
- 2020 так це уплянував той, що в годину щасливу народився;
колінами й руками припав до землі,
пільну траву зубами вкусив,⁴⁰

---

³⁹ Це бовві коні, що їх вели чури по правиці лицаря, коли цей подорожував на верхівці.

⁴⁰ Це залишок давніх германських звичаїв. Лицарі брали траву в уста чи в руки на знак піддання панові, або щоб просити в нього милосердя.

- сльози з очей йому потекли, таку велику радість він мав;
ось так він умів Альфонсові шану віддати, панові своєму.
- 2025 Таким самим способом до стіп він йому припав;
прикрість велику відчув король Дон Альфонсо:
« Станьте на ноги, о Сіде Переможцю,
у руки мене поцілуйте, тільки не в стопи;
як цього не зробите ви, ласки моєї ви не будете мати ».
- 2030 Клячав ще далі Переможець:
« Милости прошу у вас, мій пане природний,
в такій поставі хай ласка мені ваша, любов, буде дана,
20326 щоб чули це (всі) ті, що присутні є тут. »
Король сказав: « Це зроблю з душі я і з серця;
тут вам прощаю і ласку-любов вділяю мою,
2035 і в цілім моїм королівстві даю від сьогодні вам місце ».
Промовив мій Сід, (таке) він сказав:
20366 « Спасибі; Альфонсо, мій пане, я це приймаю;
за це я дякую на небі Богу та вам опісля,
і тим дружинникам, що ось є довкола ».
Ще клячучи, поцілував він у руки його,
2040 а станувши на ноги, в уста його поцілував.
Приявні всі з цього раділи;
та Альваро Діяс засумував і Гарсія Ордонс.⁴¹
Промовив мій Сід, таке він сказав:
20436 « Дяка за це (Отцю) Творцеві,
коли маю ласку Альфонса, пана мого;
2045 допоможе мені Бог і вдень, і вночі.
Прощу, будьте гостем моїм, якщо ви згодні є, пане ».
Сказав король: « Не личить це сьогодні:
ви тільки що прибули, а ми приїхали учора ввечері;
моїм ви гостем будьте, о Сіде Переможцю,
2050 а завтра зробим те, що до вподоби вам буде ».
Поцілував його мій Сід у руку, і погодивсь на це.
Тоді вклонилися йому Карріонські інфанти:
« Вам ми кланяємось, Сіде, в щасливу ви народились годину!
Наскільки це лиш у нашій силі, ми вам прихильні ».
2055 Відповів мій Сід: « Така хай буде воля Творця! »
Мій Сід Руї Діяс, що в годину щасливу народився,
дня того гостем був короля;

---

⁴¹ Альваро Діяс, ворог Сіда, це швагер Гарсії Ордонеса.

- не може цей налюбуватись ним, так він любив сердечно його;
бороду його він оглядав, яка так скоро виросла в нього.
- 2060 Подивляють Сіда мого всі ті, що там є.
День минув і ніч настала.
Уранці другого дня ясне сонце зійшло,
Переможець своїм наказав
приготовить їжу для всіх, що там є;
- 2065 так то гостить їх мій Сід Переможець,
всі веселі були і годяться в одному:
від трьох років не їли кращої їжі вони.
На другий день уранці, як тільки сонце зійшло,
єпископ Дон Херонімо відспівав Службу Божу.
- 2070 Із Богослужби вийшовши, всі зібралися;
король не барився, мову почав:
« Послухайте мене, дружино, графи та інфансони!⁴²
Я хочу пропонувати одно прохання до Сіда мого Переможця;
Христос хай вчинить, щоб це йому на користь вийшло.
- 2075 Про ваші дочки вас прошу, про Донью Ельвіру й Донью Соль,⁴³
щоб дали ви їх за дружин Карріонським інфантам.
Мені видається, що це подружжя почесне й корисне,
вони вас просять про них, а я це вам доручаю.
З одної і другої сторони, всі ті, що тут є,
- 2080 мої та ваші хай сватами будуть;
віддайте за них їх, мій Сіде, хай зберігає вас Творець »!
« Не маю я ще на виданні дочок, — відповів Переможець, —
бо років у них немає багато і молоденькі вони.
Великої слави є Карріонські інфанти,
- 2085 добрі вони для моїх дочок і навіть для кращих від них.
Обом я життя дав, а виховали їх ви,⁴⁴
і я, й вони до вашої розпорядимости є;
у ваших вони ось руках, Донья Ельвіра й Донья Соль,
віддайте їх, кому лиш захочете, а я вдоволений буду ».
- 2090 « Я дякую, — король сказав, — і вам і цьому дворові ».

⁴² Інфансони, це рід шляхти. Вони нижчі від графів і потентатів, а вищі рангою від звичайних шляхтичів. Сід був інфансоном.

⁴³ Хресні імена дочок Сіда, історично задокументовані, це Крістіна і Марія. Та в тих часах жінки часто вживали другого імени, отже Ельвіра й Соль — це ці другі, не хресні імена, або поетичні.

⁴⁴ Згідно з тодішнім звичаєм, сини й дочки шляхтичів виховувалися в королівській палаті.

- Карріонські інфанти зараз же встали,
 ідуть і в руки цілують того, що в годину щасливу родився;
 вони обмінялись мечами перед королем Дон Альфонсом.⁴⁵
 Промовив король Дон Альфоне, як пан дуже добрий:
- 2095 « Подяка вам, Сіде, як доброму дуже мужеві, а перш усього
 [дякую Творцеві,
 за те, що дочки ваші ви мені даєте для Карріонських інфантів.
 Зараз таки беру моїми руками Донью Ельвіру й Донью Соль,
 і їх, як законні жінки, передаю інфантам з Карріон.
 Я у подружжя даю ваші дочки із вашим благословенням,
 2100 хай Творець допустить, щоб з цього ви вдоволені були.
 Ось у ваших руках Карріонські інфанти,
 хай ідуть з вами вони, бо я звідеіля повертаюсь.
 Триста срібних марок на кошти ім я даю,⁴⁶
 щоб їх вони видали на весілля своє, чи там, де захочете ви;
- 2105 тому що будуть вони під опікою вашою в Валенсії великій,
 зяті та дочки, всі вони ваші діти:
 що схочете, робіть, Переможцю, із ними ».⁴⁷
 Мій Сід їх приймає, у руки його поцілував:
 « Я дуже вам вдячний за це, як королеві й панові!
- 2110 Ви заміж дочок моїх видаєте, не я їх ім віддаю ».⁴⁸
 Згоду склали вони, (обіцянку святочну дали),
 бо вранці другого дня, як тільки сонце зійде,
 2112б повернеться кожний туди, звідкіля виїхав.
 Тут незвичайне вчинив щось мій Сід Переможець:
 неодного товстого мула і неодного пишного верхівця,
 2116 неедин прекрасний одяг, що дуже є цінний,
 2115 почав мій Сід давати тим, хто тільки хотів взяти дар його;
 2117 що лиш попросить хтось, нікому він не каже: ні.
 У подарунку коней роздав мій Сід шістдесят.
 Всі, що тільки там є, вдоволені з побачення цього;
 2120 виїжджати хочуть вони, бо ніч вже настала.
 Король інфантів за руки узяв,
 під владсть Переможця Сіда мого їх віддав:

⁴⁵ На знак приязні та щоб припечатати їхнє посвоячення.

⁴⁶ Обов'язком фєвдального пана було дати гроші своєму васалєві на весільні видатки.

⁴⁷ Зн. з грішми.

⁴⁸ Сід не був радий з того, але, шануючи волю короля, не противився виданню своїх дочок за інфантів.

- « Ось тут сини ваші, коли вони є вашими зятями;
ви знаєте, що з ними робити, Переможцю, тепер;
(хай служать як батькові вам та бережуть як пана) ».
- 2125 « Дякую, королю, за це і дар ваш приймаю;
Бог, що є на небі, за те хай дасть вам гарну нагороду.

CV

- 2131 Прошу в вас ласки, королю мій природний:
тому що заміж дочки мої видаєте після вашої впадоби,
повновласника ви назначіть, що їх віддасть, бо ж ви
[їх перебрали;⁴⁹
не передам я їм дочок рукою мою, і ніхто цим чванитись не буде».
- 2135 На це король: « А ось тут Альвар Фанес;
візьміть їх руками своїми і передайте інфантам ви їх,
так як їх я тут здалека приймаю, так наче б там я був,⁵⁰
будьте ви їм старостою на вінчанні;
коли ми стрінемось знову, щоб склали про це ви правдивий
[рахунок мені ».
- 2140 Сказав Альвар Фанес: « Із цим я згідний, пане ».

CVI

- Щоб виконать все це, знайте, запевнення прийнято всі.
« Королю, Дон Альфонсе, пане дуже шановний,
на спомин побачення того, яке ми відбули, прийміть ви щось
[від мене.
Привожу я вам (тридцять) верхівців, вони у гарній збруї,
2145 і тридцять коней бігунів, вони з прегарними сідлами;
це ви візьміть, і руки я ваші цілую ».
Мовив король Дон Альфонс: « Зворушили мене ви дуже.
Дар я приймаю, що його ви мені дали;
хай Творець допустить, з усіма своїми святими,
2150 щоби приємність та, яку мені справляєте, добре винагороджена
[була.
Мій Сіде, Руй Діясе, дуже ви вшанували мене,

---

⁴⁹ Повновласник перебирав молоду від батька та передавав її чоловікові. Сід не хоче передати своїх дочок власними руками, щоб підкреслити, що це король, а не він, віддає їх у подружжя.

⁵⁰ Король виконує акт передачі Сідових дочок повновласникові, так гей би він був фізично приявний у Валенсії.

мені ви служите добре, і задоволений я з цього;
якщо я жити буду, від мене дістанете ще щось!
Богові вас поручаю, з цього побачення я від'їжджаю.

2155 А Бог, що на небі, хай це все оберне в добро ».

CVII

2127 Вискочив Сід мій на Бавіску, свого коня;
« Перед паном моїм, королем Альфонсом, я тут заявляю:
хто на весілля вибратись хоче, чи дар від мене дістати,
2130 хай звідсіля зо мною поїде; гадаю, що з того користь буде
[він мати ».

2156 Тоді попросився мій Сід із своїм паном Альфонсом,
не хоче, щоб цей його відпроваджував; скоро після того
[залишив його.

Побачили б лицарів ви, — добре верхи їздять вони, —
що в руки цілують, із королем Альфонсом прощаються:

2160 « У ласкавості вашій на це нам дозвольте:
підемо ми під владу мого Сіда в Валенсію велику;
і будем ми на весіллі інфантів з Карріон
з дочками Сіда мого, Доньї Ельвіри й Доньї Соль ».

Подобалось це королеві і всіх їх він звільнив;
2165 росте дружина Сіда, а королівська зменшилась,
численні є ті, що з Переможцем ідуть.
Прямують в Валенсію, яку він в хвилині щасливій здобув.

Фернандом і Дієгом він наказав зайнятись⁵¹
Педрові Бермудесові й Муньові Густіосові, —
2170 в оточенні Сіда мого двох кращих нема, —
та із звичаями Карріонських інфантів познайомитись.
І іде там Ансур Гонсалес, що був галасливий,⁵²
він довгий має язик, та в інших справах він не такий знаменитий.
Велику шану віддають інфантам з Карріон.

2175 Ось вони у Валенсії, що Сід мій здобув;
коли її вгледіли, радість стає величезна.
Мій Сід сказав до Дон Педра й Муня Густіоса:
« Дайте приміщення інфантам з Карріон,
(і) ви перебувайте із ними, бо так наказую я вам.

2180 Як ранок настане і сонце зійде,
свої жінки побачать, Донью Ельвіру й Донью Соль ».

⁵¹ Це імена Карріонських інфантів.

⁵² Це мабуть старший брат інфантів.

CVIII

Ночі тієї в приміщення свої всі пішли,
мій Сід Переможець у алькасар ввійшов;
Донья Хімена його привітала й дочки його обидві:

- 2185 « Приходьте, о Переможцю! в щасливу годину ви до пояса
[меч припняли!
щоб днів багато ми вас оглядали очима своїми »!
« Дякувать Творцеві, приходжу, жінко шановна!
зятів вам привожу, на шану це вийде нам;
дочки мої, подякуйте за це ви мені, бо добре вас видав я заміж ».

CIX

- 2190 Поцілували його в руки, і жінка, і дочки,
і дуеньї всі, (що в їхньому служать почоті):
« Дяка Творцеві й вам, Сіде Гарнобородий!⁵³
все, що ви робите — добре.
Не бракуватиме їм нічого у всі дні вашого життя »!
2195 « Як ви нас заміж видасте, багаті будемо дуже ».

CX

- « Жінко, Донья Хімено, Творцеві подяка.
Вам заявляю я, дочки мої, Донья Ельвіро й Донья Соль:
цим вашим подружжям зростемо ми в пошані;
та знайте правду всю, що не від мене вийшло воно:
2200 просив про вас і сватав вас пан мій Альфонсо,
так сильно дуже і наполегливо,
що я ніяк не міг відмови йому дати.
Я вас віддав у руки його, дочки мої обидві;
щиро повірте мені, що він це, не я, вас заміж видає ».

CXI

- 2205 Почали тоді палату прикрашувати,
килимами вислали гарно долівку і стіни;
там стільки матеріялів пурпурових, і шовкових, стільки
[парчі дорогої.
Мило вам було б перебувати в залі головній і пирувати.
Всі лицарі його зібрались швидко.

⁵³ Епітет Сіда.

- 2210 По Карріонських інфантів тоді післали,
іхали верхи інфанти, вперед до палати прямували,
в одягах пишних, причепурені гарно,
пішком і як годиться, о Боже, як скромно вони увійшли!
Привітав їх мій Сід з усіма васаліями своїми;
- 2215 йому і жінці його вони наперед поклонились,
пішли та посідали на чудовій лаві.
Васалі Сіда мого усі надзвичайно уважливі,
на того глядять, що в годину щасливу народився.
Переможець піднявся із місця:
- 2220 « Тому що зробити це маєм, чому ж зволікаєм?
Сюди прийдіть, о Альвар Фанесе, ви, якого я люблю й шаную!
Ось обидві дочки мої, передаю їх у ваші руки;
знайте, що королеві так це я обіцяв,
не хочу завести в нічому його, що він доручив;
- 2225 Карріонським інфантам їх власноручно дайте,
і хай їх в подружжя поблагословлять, і завершімо цю справу ».
Тоді сказав Міная: « Це я з приємністю зроблю ».
Встають вони, і Сід їх у його руки передав.
До Карріонських інфантів Міная промовляє:
- 2230 « Ось ви перед Мінаєю, оба ви є брати.
Рукою короля Альфонса, що мені це був поручив,
даю вам ці дами, — обидві вони шляхтянки, —
щоб ви їх взяли за жінки із пошаною і згідно з законом ».
Обидва вони їх приймають з любов'ю й радо,
- 2235 ідуть та Сіда мого й його жінку у руку цілують.
Коли це зробили, вийшли з палати,
і скоро прямували до церкви святої Марії;
єпископ Дон Херонімо швидко дуже у ризи вбрався,
при брамі церковній на них вже чекав;
- 2240 благословення шлюбне їм дав, Службу Божу співав.
Вийшовши із церкви, скочили швидко на коні вони,
на шутрове поле поїхали коло Валенсії;
Боже, як гарно зброєю гралися Сід і васалі його!
Трьох коней змінював той, що в годину щасливу родився.
- 2245 Мій Сід був дуже задоволений із того, що бачив;
добре іхали верхи інфанти Карріонські.
Вертаються з дамами, в'їхали до Валенсії;
пишне весілля було в алькасарі достойнім,
а на день другий мій Сід наказав сім риштовань поставить:
- 2250 заки ще полуднувать почали, всіх їх розбили.

- Повних п'ятнадцять днів весілля тривало,
після днів п'ятнадцяти шляхта від'їжджає.
- Мій Сід Дон Родріго, той що в щасливу годину народився,
і верхівців, і мулів, і коней бігунів,
2255 самих звірят, нічого іншого не врахувавши, сто подарував;
пелерини й шуби шкіряні роздав, багато ще іншого одіння;
добра грошового не можна було й почислити.
Васалі Сіда мого, так домовились вони,
кожний від себе свої подарунки давав.⁵⁴
- 2260 Хто лише брати добро якесь хоче, обдарували щиро того;
багатими вертаються в Кастилію ті, що на весілля прибули.
Тоді поволі гості ці від'їжджали,
прощаючись з Руй Діясом, тим, що в годину щасливу народився,
і з дамами усіма, і шляхтичами;
- 2265 вдоволені всі від Сіда мого й васалів його від'їжджають.
Багато доброго про них говорять, і справедливо.
Дуже веселі були Дієго й Фернандо;
були це сини графа Дон Гонсалья.⁵⁵
Поїхали гості в Кастилію,
- 2270 Сід із зятями лишилися в Валенсії.
Живуть там інфанти близько два роки,
приятнь, що їм виявляють, була дуже велика.
Веселий був Сід і всі його васалі.
Хай Пресвятая Марія і Отець Святий допустить,
2275 щоб задоволений із того подружжя мій Сід був, чи той,
[що його хотів.⁵⁶
- Цієї пісні рядки кінчаються тут.
Хай зберігає вас Творець з усіма своїми святими.

---

⁵⁴ Не тільки Сід, але й його васалі та свояки й приятелі молодих роздали багато дарунків запрошеним гостям.

⁵⁵ Це граф Гонсальо Ансурес, батько інфантів.

⁵⁶ Зн. король.

ТРЕТЯ ПІСНЯ — НАРУГА В КОРПЕС

СХІІ

- Мій Сід у Валенсії перебував із усіма васаліями своїми,
а з ним обидва його зяті, інфанти із Карріону.
- 2280 Лежав він на лаві собі, спав Переможець,
коли ж бо, знайте, погана їм трапилась пригода:
вийшов із клітки, вирвався на волю лев.
Перелякалися сильно ті, що в залі були всередині;
у пелерини загортаються васалі Сіда мого,
- 2285 і лаву оточують ту, та уставляються до оборони пана свого.
Фернандо Гонсалес, (інфанти Карріонський),
- 2286б не знав де схватись, не бачив кімнати відчиненої ні вежі;
під лаву заліз, такого він страху набрався.
Крізь двері вибіг Дієго Гонсалес
і скрикнув: « Не побачу я вже Карріону! »
- 2290 За балькою винної праси він заховався у страху великим;
пелерину свою і туніку він вимазав зовсім.
Серед того той пробудився, що в годину щасливу народився;
оточену лаву побачив шляхетними своїми мужами:
« Що це таке, панове товариство, що хочете ви »?
- 2295 « О пане шановний, страху нам лев завдав ».
Сід мій ліктем підперся, на ноги зірвався,
під шию стягнув пелерину, й на лева подався;
коли лев побачив його, дуже стурбувався,
перед Сідом моїм голову схилив і пащу в землю встромив,
- 2300 мій Сід Дон Родріго за шию його схопив,
рукою веде, до клітки його запровадив.
Дивуються всі, що там є,
вернулися в залю головну.
- Мій Сід про своїх зятів запитав і їх не знайшов;
- 2305 хоч кличуть їх, не відгукається жаден.
Коли ж їх знайшли, прийшли вони бліді-бліді;
такого ви сміху не бачили, як розносився серед дружини;
заборонив їм сміятись мій Сід Переможець.

Карріонські інфанти завстидалися дуже,
2310 болить їх сильно те, що трапилось з ними.

СХІІІ

Серед таких то обставин дуже прикрих для них,
прибувають сили військові з Марокка, щоб облягати Валенсію;
(отаборились вони на полі Куарто),
п'ятдесят тисяч наметів великих розбили вони;
був це Букар король, може про нього ви чули.¹

СХІV

2315 Радів наш Сід і всі його мужі,
що їх здобич вонна росте, Творцеві подяка!
Та, знайте, у великій журбі, Карріонські інфанти;
бо мавританських наметів побачили стільки, а їм це не
[до вподоби.

Обидва брати на бік відійшли:

2320 « На зиск ми гляділи, а не на втрату;²
тепер у цю битву вступити будемо змушені;
це добре на те лиш, щоб Карріону більше не побачити,
вдовами дочки Переможця залишаться ».

Розмову цю потаємну почув той Муньо Густіос,
2325 прийшов з цією вісткою до Сіда Переможця:
« Ось які дуже відважні ваші зяті,
тому що в бій іти мають, бажають Карріону.
Ідїть, їм духу додайте, хай береже вас Творець,
хай залишаться тут і участи в ньому хай не беруть.

2330 Ми переможемо з вами, і збереже нас Творець ».
Мій Сід Дон Родріго, всміхаючись, вийшов:
« Хай же Бог вас спасе, зяті, Карріонські інфанти,
у ваших раменах ви держите дочки мої такі, як сонце білі!
Я прагну боїв, ви Карріону;

2335 до всієї вашої вподоби в Валенсії відпочивайте,³

---

¹ Це мабуть альморавідський генерал Абу-бекер, одначе історія не знає, щоб він облягав Валенсію. Абу-бекер пережив Сіда і не згинув під Валенсією.

² Зн. коли одружилися з дочками Сіда.

³ Лицар був звільнений від війни повний рік від свого весілля. Хоч тут минуло вже два роки від весілля інфантів, Сід все таки хоче застосувати до них цей звичай.

а з маврами цими я вже розправляюся;
розбити наважуся їх за ласкою Творця...».⁴

СХV

Коли вони так розмовляли, король Букар післав сказати Сідові, щоб він залишив йому Валенсію і відійшов у мирі; інакше заплатить йому за все те, що він йому вчинив. Сід сказав тому, що передав це послання: « Ідіть і скажіть Букарові, тому вражому синові, що не минуть і три дні, як я дам йому те, про що він просить ». На другий день Сід наказав своїм узброїтися і рушив на маврів. Карріонські інфанти попросили його, щоб вони могли йти перші до наступу; і після того, як Сід ушикував свої лави, Дон Фернандо, один з інфантів, виїхав уперед, щоб заатакувати мавра, що називався Алядраф. Коли мавр побачив його, також пішов проти нього; а інфант, із великого страху перед ним, завернув віжки та втік і навіть не важився чекати на нього. Коли Педро Бермудес, що їхав біля нього, побачив це, наступив на мавра, борючись з ним і вбив його. Опісля вхопив коня мавра й поїхав за інфантом, що втікав, і сказав йому: « Дон Фернандо, візьміть цього коня й скажіть усім, що ви вбили мавра, до якого він належав, а я посвідчу це вам ». Інфант сказав йому: « Дон Педро Бермудес, я дуже вам вдячний за те, що кажете.

2338 « Коби то час прийшов, щоб я подвійно вам за це все заплатив ». Оба вони разом повернулись.

2340 Так про все свідчить Дон Педро, як Фернандо хвалиться.
Сідові моєму сподобалось це і всім васалям його;
« Як Бог захоче, Отець що на небі,
браві ще будуть обидва мої зяті на полі бою ».

Так вони розмовляють, а їхні люди збираються,
2345 у війську маврів бють у літаври;
дивувалося цьому багато з тих християн,
ніколи ж бо не бачили такого, вони ж новоприбулі.
Ще більше дивуються Дієго й Фернандо,
із власної волі своєї туди б вони не пішли.⁵

2350 Послухайте, що той промовив, що в годину щасливу народився:
« О Педро Бермудес, небоже мій любий!

---

⁴ Тут бракує одна сторінка збереженої копії « Пісні ». Її зміст передає видавець за « Хронікою Двадцять Королів ».

⁵ Зн. на поле бою.

Дієга мені бережи, бережи і Фернанда,
зятів моїх обидвох, що їх я дуже люблю,
бо маври, за поміччю Божою, на полі бою не залишаться ».

СХVІ

- 2355 « Я, Сіде, вам кажу, на милість усю,
що мене за опікуна інфанти сьогодні не будуть мати;⁶
хай ними піклується, хто хоче, мало мені залежить на них.
З моїми я вдарити спереду хочу (на них);
ви твердо із вашими у задній сторожі держіться;
- 2360 якби настала якась небезпека, ви зможете добре мені допомогти ».
Сюди прибув Міная Альвар Фанс:
- 2361б « Послухайте, Сіде, о Переможцю вірний!
Сам Творець битвою цією буде керувати,
і ви, що гідні є дуже, і ласку маєте в Нього.
Нам накажіть ударить на них, з якого ви тільки боку
[вважатимете за доцільне,
- 2365 обов'язок, що на кожного припадає, виконаний буде.
Візьмемось ми за це при Божій допомозі і з вірою у вашу
[добру долю ».
Сід мій сказав: « Будьмо ми дещо спокійніші ».
А ось єпископ Дон Херонімо (стояв) там дуже озброєний добре.
Станув він перед Переможцем, що завжди добре мав щастя:
- 2370 « Сьогодні за вас я Службу відправив Трійці Пресвятої.
Батьківщину тому я покинув і вас прийшов шукати,
бо мав я бажання маврів убивати;
чин мій і руки мої хотів би я вшанувати,
і до ударів перших я хочу йти вперед.
- 2375 Прапорець із сернами маю та зброю із знаками,⁷
якщо Бог дозволить, я спробувать хочу її,
щоб серце моє могло радість знайти,
а вас, мій Сіде, я більше вдоволив.
Якщо прислуги тієї мені ви не зробите, покинути вас я готов ».
- 2380 Тоді сказав мій Сід: « Те, що бажаєте, мені до вподоби.

---

⁶ Опікун, це лицар, що веде в бій та опікується молодим лицарем, який перший раз бере участь у війні.

⁷ Значення слова « серна » непевне. Видавець приймає його, як свого рода символізм. — У тому часі не було ще дідичних гербів; зброя єпископа була позначена довільними знаками на те, щоб його можна було розпізнати в боротьбі.

Ось перед нами маври, ідїть у наступ на них.
Звідсіля ми побачимо, як то ігумен воює».⁸

СХVII

- Єпископ Дон Херонімо помчав на ралець,
і з боку ворожого табору вдарив.
- 2385 Завдяки щастю своєму і допомозі Бога, що його любив,
ударами першими двох маврів він убив.
Ратище зламалось йому, він захопив рукою меч.
Змагався єпископ, Боже, як відважно боровся!
Двох він списом убив, а мечем п'ятьох.
- 2390 Маврів багато, довкола його оточили,
сильних ударів йому завдавали, та зброї його пробити не можуть.
Той, що в годину щасливу народився, з нього очей не спускав,
свій щит він обняв і спис опустив,
Бавіску вдарив острогами, того коня, що пишно ступав,
- 2395 пішов у наступ на них із серцем і душею.
У перші лави вступив бовві Переможець,
сімох він скинув додолу, а вбив чотирьох.
Така то Божа воля була, це була перемога.
Мій Сід в погоню подається із своїми;
- 2400 ви б бачили, як рвуться численні шнури та вискакують кії
і стовпи вивертаються, вони стільки мали прикрас.⁹
Воїни Сіда мого вояків Букара примушують вийти з наметів.

СХVIII

- Примушують їх вийти з наметів, за ними пускаються в погоню,
рам'я неодна ви побачили б, як відпадає з панциром,¹⁰
- 2405 стільки голов із шоломами, що падають на полі,
коней без пана, як розбігаються на всі сторони.
Повних сім миль погоня тривала.
За королем Букарем Сід мій погнався:
« Сюди вернися, Букаре, ти із-за моря прийшов,
- 2410 побачитись маеш із Сідом довгобородим,
обидва ми привітатися маєм і заключити приязнь ».

---

⁸ Єпископ був ченцем з Клюні у Франції. Сід називає його ігуменом, мабуть у значенні « духовника ».

⁹ Все це відноситься до наметів.

¹⁰ Це очевидно шкіряний панцир.

- Відповів Букар Сідові: « Хай Бог зруйнує таку приязнь!
Меч держиш у руці і бачу, острогами б'вш коня;
так як здається мені, ти на мені бажавш його спробувати.¹¹
- 2415 Та як кінь мій не спотикнеться, чи не впаде зо мною,
аж до моря самого не доженеш ти мене ».
Тут мій Сід відповів: « Не так воно буде ».
Доброго має Букар коня і він великі скоки робить,
та Бавієка Сіда мого його доганяє поволі.
- 2420 Дігнав Сід Букара на сажнів три від моря,
вгору Коляду підніс, сильного удару йому завдав,
карбункули вирвав з шолому йому,¹²
шолом протяв і голову йому розколов,
дійшов аж до пояса меч.
- 2425 Він Букара вбив, короля із-за моря,
і Тісон здобув, що тисячу злотих марок вартує.¹³
Виграв він битву предивну й велику.
Тут увінчав себе славою Сід мій і всі, що з ним (бувають).

СХІХ

- З цією здобиччю воєнною тепер вони вертались;
2430 всі вони, знайте, табір ґрунтовно сплюндрували.
До наметів прибули (з) тим, що в годину щасливу народився.¹⁴
- 2433 Мій Сід Руї Діяс, Переможець пресвітлий,
з двома мечами, що їх він дуже цінив,
2435 через поле бою трупами вкрите їхав поспішно,
чоло мав зморщене, капюшон знятий,
чепець на волоссі поморщений дуже.
- 2455 З усіх сторін з'їжджаються його васалі;
2438 щось побачив мій Сід, з чого був задоволений,
підніс він очі свої, пильно вперед він глядів,
2440 як приходять Дієго й Фернандо побачив;
сини це обидва графа Дон Гонсала.
Мій Сід зрадів, всміхається гарненько:

---

¹¹ Слово « його » відноситься до меча.

¹² Карбункули, це рубіни, що прикрашували шолом.

¹³ Тісон — ім'я меча.

¹⁴ Видавець лучить рядки 2431 і 2432 в один, усуваючи з першого рядка два слова, що затемнюють значення рядків, та додаючи на їх місце прийменник « з ».

- « Приходите, зяті мої, обидва ви є сини мої!
Я знаю, що воюванням ви дуже вдоволені;
2445 добрі вістки про вас підуть до Карріону,
про те, як Букара ми короля розгромили.
Тому що на Бога й святих Його всіх покладаю надію,
ми всі задоволені будем з перемоги цієї ».
Тоді прибув Міная Альвар Фанс,
2450 щит він на шиї несе, що весь мечами позначений;
ударам списа він рахунку не знав;
ті, що їх йому завдали, гірко за це заплатили.
По ліктеві в долину кров стікає йому;
понад двадцять маврів убив він;
2456 « Подяка Богу й Отцеві на висоті,
і вам, о Сіде, що в годину щасливу народились.
Ви Букара вбили і ми перемогу здобули.
Всі ці добра є ваші і ваших васалів.
- 2460 А ваші зяті тут сил пробували своїх,
бажання заспокоїли битися з маврами на полі бою ».
Сказав мій Сід: « Я з цього радий;
коли тепер вони є добрі, пізніше знамениті будуть ».
У добрій вірі Сід це сказав, та вони взяли це як (насмійх).
- 2465 Всі здобуті добра в Валенсію прибули;
веселий мій Сід з (васаліями) всіма своїми,
бо на приділ один припало срібла марок шістсот.
Коли зяті мого Сіда забрали добро
з перемоги цієї, і його в своїм посіданні мали,
2470 подумали, що у своїм житті ніколи біди не зазнають.
Вони до Валенсії прибули прекрасно засібні
в харчі чудові, добрі шуби шкіряні та пелерини.
Дуже радіє мій Сід і його васалі.

СХХ

- Великий був день це (на) дворі Переможця,
2475 після того, як виграли цю битву вони і він короля Букара убив;
підніс він руку й за бороду взявся:
« Подяка Христові, що паном є світа,
бо бачу те, чого я бажав,
щоб разом зо мною на полі бою боролись зяті мої обидва;
2480 добрі вістки підуть про них до Карріону,
що чести вони набули й принесли нам багато користи ».

СХХІ

- Воєнна здобич є величезна, яку здобули усі;
одне беруть (собі), друге ж безпечно ховають.
Мій Сід наказав, той, що в годину щасливу народився,
2485 щоб в битви тієї, яку вони виграли,
всі те дістали, що їм по справедливості належне,
і щоб п'ятої частки (Сіда мого) не забули.
Так то й усі це роблять, бо всі проворні були.
Сідові коней шістсот припало у п'ятій частині,
2490 а інших мулів і численних верблюдів
кількість велика така, що їх не можна б зчислити.

СХХІІ

- Всю цю здобич воєнну здобув Переможець.
« Подяка Богові, що світа є паном!
Був я убогий колись, тепер же багатий,
2495 бо маю рухоме майно і землю, та злото й дідиану,
зяті ж мої — з Карріону інфанти;
я битви виграю, бо того хоче Творець,
маври і християни мають великого страху передо мною.
Там у Марокко, де є мечети,
2500 що напад я вчиню на них котроїсь може ночі,
того вони бояться, та я про це не думаю:
залишуся в Валенсії, шукати їх не піду,
за допомогою Творця вони дадуть мені данину,
мені будуть платити або тому, кого я призначу ».¹⁵
2505 Радість панув у Валенсії (великій)
серед усіх дружинників Сіда мого Переможця,
2508 з перемоги тієї, яку так відважно здобули вони;
2507 велика є радість його зятів обидвох:
2509 вартість марок п'яти тисяч обидва здобули вони;
2510 багатими дуже вважають себе Карріонські інфанти.
Вони прибули з іншими до залі головної;
тут Дон Херонімо є з моїм Сідом, єпископ,
шляхетний Альвар Фанс, лицар-борець,
і інших багато, яких Переможець виховав;
2515 коли Карріонські інфанти ввійшли,

---

¹⁵ Сід мріє про завоювання північної Африки, як дальший крок у боротьбі проти маврів.

привітав їх Міная за мого Сіда Переможця:
« Сюди прийдіть, свояки, бо більш через вас ми вартуєм ».

Як тільки прибули вони, зрадів Переможець:

« Зяті, ось тут моя шановна жінка

2520 і дочки обидві мої, Донья Ельвіра й Донья Соль;
хай щиро вас обіймуть, сердечно пошанують.

2524 Дяка Марії Святій, Матері нашого Господа Бога!

2525 Із ваших подруж цих ви шану будете мати.

Добрі вісті в Карріонські землі підуть ».

СХХІІІ

Фернандо (інфант) відповів на слова ці:

« Дяка Творцеві і вам, Сіде шановний,

стільки багатства ми маєм, що його ми й зчислити не можем;

2530 завдяки вам ми славу маємо, ми воювали,

2522 ми маврів перемогли на полі бою, ми вбили

2523 того короля Букара, зрадника нікчемного.

2531 Про інше ви дбайте, бо наше ми держимо безпечно добро ».

Васалі Сіда мого весь час підсміхались:

хто краще боровся чи участь брав у погоні;

та там не бачили вони ні Дієга ні Фернанда.

2535 Через ті насміхи, що їх вони чинили,

та ночами й днями їх дуже прикро ображали,

рішення дуже погане обидва ці інфанти прийняли.

На бік обидва вони відійшли, справді це рідні брати;

не маймо співучасті в тому, про що вони говорили:

2540 « Ходімо в Карріон, тут довго баримося.

Добро, яке ми маємо, велике є і безмежне,

не зможемо видать його, як довго (ми будем живі) ».

СХХІV

« Сіда попросім, Переможця, про наші жінки,¹⁶

скажім, що їх заберемо до землі Карріону,

2545 покажемо їм, де їхні є володіння земельні.

Забрати мусимо їх із Валенсії, з-під влади Переможця,

опісля, в дорозі, те зробимо ми, що буде нам до вподоби,

поки нас полають за те, що трапилось з левом.

---

¹⁶ Це говорить другий інфант; опісля знову перший.

- Ми ж з роду графів Карріонських!
- 2550 Заберемо з собою багато майна, що вартість має велику;
поглузуєм собі з дочок Переможця ».
« Із добром цим завжди будемо багаті, вельможні,
з дочками королів чи цісарів зможемо ми одружитись,
бо ми є з роду графів Карріонських!
- 2555 Так то собі поглузуєм з дочок Переможця,
поки нас полають за те, що з левом було ».
З таким то рішенням обидва вони повернулись,
промовив Фернандо Гонсалес, просив, щоби дружинники
[замовкли:
« Хай вас зберігає Творець, Сіде Переможцю!
- 2560 За згодою Донї Хімени й вашою перше усього,
та Мінаї Альвар Фанса й усіх, що тут є приявні:
дайте нам наші жінки, з якими ми повінчались;
заберемо ми їх в Карріонські посілості наші,
2564–5 переберуть вони той дар весільний, який ми їм дали в дідизну;
і дочки ваші побачать, що ми там маєм,
і те, що в спадку діти дістануть, яких будемо мати ».¹⁷
- 2569 (Наруги мій) Сід Переможець не передбачав;
2568 « Я передам вам дочки мої і дещо з мого добра;
2570 в дарі весільнім дали ви їм посілості у Карріонських землях,
я хочу їм дати посаг (вартости) трьох тисяч марок;
я дам вам мулів і верхівців, годованих і знаменитих,
і коней, що по правиці йдуть, сильних бігунів,
багато вбрання із тканин та золототканого шовку;
- 2575 мечі два вам дам, Коляду і Тісон,
добре ви знаєте, що я їх здобув як личить це воїну;
обидва ви є моїми синами, коли мої дочки я вам віддаю;
частину серця мого забираєте ви тамтуди.
Хай у Галісії знають і у Кастилії та у Леоні,
2580 з багатством яким відсилаю я моїх зятів обидвох.
Моїх дочок шануйте, бож ваші є це жінки;
якщо шанувати їх будете, нагороду гарну я дам вам ».
Карріонські інфанти йому це приобіцяли.
Тут переймають вони дочок Переможця;

---

¹⁷ Чоловік передавав жінці « весільний дарунок », що згідно з Леонським законом, виносив би половину всього нерухомого маєтку і половину здобичі інфантів. Якщо були діти, то цей дарунок переходив опісля на них.

- 2585 починають і те переймати, що дати Сід наказав.
Коли вже вони цілковито були задоволені,
тоді Карріонські інфанти наказали грузити.
Великі новини ідуть по Валенсії велико великій,
усі зброю вбірають і швидко на коней сідають,
2590 бо Сідових дочок до землі Карріонської відпроваджають.
Тепер вони сідають на коней, прощаються,
Сестри обидві, Донья Ельвіра й Донья Соль,
навколійки впали перед Сідом Переможцем:
« Милости, батьку, просимо у вас, хай береже вас Творець!
2595 Ви нам життя дали, нас породила наша мати;
обов ви перед нами, пані наша і пан.
Тепер висилаєте нас у землю Карріонську,
що ви прикажете, те здійснити нашим є обов'язком.
Так то у вас ласки ми просимо обі,
2600 щоб ви вісті про себе у землю Карріонську прислали ».
Мій Сід обидві їх обійняв та поцілував.

СХХV

- Це він зробив, а мати прощала їх два рази довше;
« Ідіть, о дочки, хай від тепер вас Творець береже!
Мою і батька вашого любов ви маєте щиро.
2605 Ідіть у Карріон, де ваші є посілості земельні,
я добре — так гадаю — вас видала заміж ».
Батька і матір у руки вони поцілували;
вони ж обов їх поблагословили та дали їм любов свою
[і доброзичливість].
Мій Сід та інші їхати верхи почали,
2610 у пишних одіннях, на конях та в зброї.
Тоді з Валенсії ясної виїжджали інфанти,
із дамами й усім військовим товариством попрощавшись.
Виїхали вони почерез городи валенсіяньські, пишаючись зброєю;
мій Сід іде весело з усіма дружинниками своїми.
2615 По знаках той побачив, що в годину щасливу припняв
[до пояса меч,¹⁸
що бездоганними ціі подружжя не будуть.
Віджалувати того не може, що видав заміж обидві.

¹⁸ Забобон. Ці знаки, це лет пtiць, що віщував нещастя. Тому Сід кличе Фелікса Муньоса.

- « Де ти, мій небоже, ти Феліксе Муньосе,
ти ж двоюрідний брат обом моїм дочкам дорогим і любим!
- 2620 Наказую тобі поїхати з ними аж у Карріон,
побачиш землевласності, що їх моїм дочкам дали;
з цими вістками до Переможця повернешся ».
Фелікс Муньос сказав: « Зроблю це з серця і душі ».
Міная Альвар Фансє перед моїм Сідом станув:
- 2625 « Вертаймося, Сіде, в Валенсію велику;
як схоче Бог, Отець наш Сотворитель,
поїдемо відвідати їх до землі Карріонської ».
« Ми Богові вас поручаєм, Донья Ельвіро й Донья Соль,
такі ви речі робить, щоб було це нам до вподоби ».
- 2630 Відповіли зяті його: « Хай це дасть Бог »!
Великий їх біль був при розстанні,
ревно плачуть і батько, і дочки,
плакали так само лицарі Переможця.
« Послухай, небоже, ти Феліксе Муньосе!
- 2635 Поїдете через Моліну, там заночуєте;
здоровте приятеля мого, мавра Авенгальвона;
хай прийме він моїх зятів, як тільки лиш зможе найкраще;
скажи йому, що в Карріонську землю дочки мої висилаю,
чого вони будуть потребувати, хай їм усім послужить,
- 2640 опісля, заради мене, хай їх аж до Медінаселі відпровадить.
За все, що зробить він, я нагороду добру дам йому ».
Як ніготь від тіла, так болізно вони розлучились.
Вернувся тоді до Валенсії той, що в годину щасливу народився.
Їхати починають інфанти Карріонські;
- 2645 біля Санта Марія Де Альваррасін заночували вони,
чвалають так скоро, як можуть, Карріонські інфанти;
ось вони у Моліні з мавром Авенгальвоном.
Коли про все довідався мавр, зрадів він сердечно;
він виїхав їх привітати серед великих веселощів;
- 2650 Боже, як гарно їх погостив, усе їм робить до вподоби!
Вранці другого дня поїхав верхи із ними,
і двісті лицарям звелів він їх проводжати;
переїхали вони через терен лісистий, що його Люсоном
[називають,
- 2656 минули долину Арвухуельо, до річки Хальону прибули,
у місці, що його Ансарера називають, переночували.
- 2654 Дочкам Сіда мавр дарунки дав,

- 2655 Карріонським інфантам — кожному по гарному коневі;
2658 усе це мавр зробив з любови до Сіда Переможця.
Вони багатство побачили, що його мавр віз із собою,
2660 зрадливий вчинок придумали обидва брати:
« Отож тепер, коли ми дочки Сіда Переможця маєм залишити,
якби ми могли мавра Авенґальвона вбити,
то все багатство ми мали б, що він посідає.
Його ми безпечно так матимем, як те, що є в Карріоні;
2665 ніколи від нас вимагати б не міг надолуження Сід Переможець ».
Коли цю нікчемність обговорювали Карріонці,
добре це мавр один зрозумів, що знав мову еспанську;
у тасмниці цього не тримає, сказав усе Авенґальвонові:
« Начальнику, бережись ти оцих, пане мій;
2670 почув я, що Карріонські інфанти смерть твою рішили ».

СХХVII

- Мавр Авенґальвон був дуже сміливий,
із своїми двісті мужами їхав він верхи;
їхав він, зброєю граючись, перед інфантами він задержавсь;
те, що мавр той сказав, інфантам не до вподоби:
2677 « Якби себе не опанував я, ради Сіда мого, що родом з Бівару,
я б вам таке вчинив, що вість про це гуділа б по світі всьому,
і зараз же завіз би я дочки до вірного Переможця;
2680 ніколи б ви не заїхали до Карріону, ніколи.

СХХVIII

- 2675 Скажіть мені, Карріонські інфанти, що я вам зробив!
Я служу вам без лукавства, а ви рішили смерть завдати мені.
2681 Тут я відлучусь від вас, як від поганців — зрадників.
За вашим відійду дозволом, Донья Ельвіро й Донья Соль;
мало я славу ціню Карріонських інфантів.
Хай Бог, що паном є світу всього, захоче й допустить,
2685 щоб із подружжя цього вдоволений був Переможець ».
Таке він сказав їм, і мавр завернувся;
пописувавсь зброєю, Хальон переїздивши;
як второпна людина до Моліни він повернувся.
Тоді з Ансаррери рушили інфанти Карріонські,
2690 стараються їхати і вдень, і вночі,
по лівому боці Атівнесу лишають, дуже велику скалу,
почерез Сіерру Мідес тоді переїхали,

- швидко чвалають почерез Монтес Клярос;¹⁹
 залишають Грісу по лівому боці, яку Алямос заселив,
 2695 там є печери, де Ельфу замкнув він;²⁰
 по правому боці Сан Естеван залишають, та він далеко лежить.
 Ввійшли інфанти в ліс дубовий, Корпес,
 там дерева високі, галуззя пнеться до хмар,
 а дикі звірі ходять довкола.
- 2700 Знайшли вони гайок із чистим джерелом;
 кажуть шатро розбити Карріонські інфанти,
 ніч там проводять з усім своїм оточенням,
 жінкам своїм, обнявши їх, показують любов;
 віддячилися їм погано за все, коли сонце зійшло!
- 2705 Ладувати мулів вони наказали (численним) добром,
 звинули шатро, де ніч провели,
 пішли наперед всі члени прислуги:
 так наказали Карріонські інфанти,
 щоб не лишався ніхто там, ні жінка, ні чоловік,
- 2710 окрім їхніх жінок, Доньї Ельвіри й Доньї Соль:
 веселитися хочуть із ними, так як це їм до вподоби.
 Всі відійшли, четверо їх залишаються самі,
 лихо велике задумали Карріонські інфанти:
 «Будьте ви зовсім певні цього, Донья Ельвіро й Донья Соль,
- 2715 тут ви залишитесь на глум у диких лісах цих.
 Сьогодні розлучимось ми і вас покинемо;
 не будете мати в землях Карріонських частки.
 Підуть про це вісті до Сіда Переможця;
 ми помстимось за справу тую з левом».
- 2720 Здирають тоді пелерини і шуби пкірянні із них,
 лишають на їхньому тілі сорочки і туніки шовкові.
 Остроги мають припняті на собі зрадники ції погані,
 у руки попруги беруть, сильні і тверді.
 Коли це побачили дами, промовила Донья Соль:
- 2725 «На Бога просимо вас, Дон Дієго й Дон Фернандо!
 Ви два мечі посідаєте сильні та гострі,

¹⁹ Це частина гірського пасма, що розділяє східню і західню Іспанію. Не мішати тієї назви з назвою гір в Африці.

²⁰ Гріса — місцевість сьогодні невідома. Алямос — особа невідома в історії. Ельфа — жіноче ім'я, часто вживане в середовіччі; тут воно зв'язане з якоюсь, невідомою нам, місцевою легендою.

- Коляда один зветься, а Тісон цей другий,
зітніть ви нам голови, ми мученицями будем.
Маври і християни осудять цей вчинок,
2730 бо не одержуємо ми того, на що заслуговуємо.
Таких поганих діл супроти нас ви не чиніть:
як вихльостаєте нас, то ганьба буде ваша;
зганяють за це вас на суді чи в трибуналі королівським ».
Прохання дам їм жадної користи не приносить.
- 2735 Тоді Карріонські інфанти починають їх бити;
попругами розпущеними жорстоко хльостають їх дуже;
і гострими острогами, від того біль великий вони відчують,
подерли сорочки на них і тіло обом їм поранили;
спливала кров чиста по їхніх шовкових туніках.
- 2740 Терпіння вони тепер переносять у своїх серцях.
Що то за щастя було б, якби дозволив Творець,
і якби з'явився тоді Сід Переможець!
Так сильно вихльостали їх, що силу вони втратили всю;
скривавлені є їхні сорочки і всі туніки шовкові.
- 2745 Биттям цим змучились обидва вони,
напружуючись дуже, котрий з них удари буде сильніші давати.
Донья Ельвіра й Донья Соль тепер не мають сили говорити,
їх, як мертвих, покинули в дубовому лісі Корпес.

СХХІХ

- Забрали їм пелерини і горностаєві шуби,
2750 та страждущих у туніках і сорочках їх залишають
лісовим птицям на поталу і звірям диким.
Кинули їх радше мертвих, знайте, ніж живих.
Яке б то щастя було, якби тоді з'явився Сід (Руй Діяс)!

СХХХ

- 2754–5 Карріонські інфанти, як мертвих їх залишили,
бо одна одній допомоги не може вділити.
Посеред гущі лісової, кудою йшли, вони хвалились:
« За подружжя наші тепер ми помстились ».
- 2759–60 Ми брати не повинні були їх за любки, якщо нас не просили,
бо рівні нам вони не були у подружжя.²¹
Неслава з левом так буде помщена ».

²¹ Словом « Любка » перекладаю староесп. слово « барраґана », цебто жінка нижчого суспільного походження, ніж її чоловік. Вона мала менші права, ніж жінка,

- Іхали й хвалилися Карріонські інфанти.
 Та розповім я вам про того Фелікса Муньоса;
 2765 небожем був він Сіда Переможця;
 їхати вперед вони дали наказ, та йому це до вподоби не було.
 Серце його віщувало лихо в дорозі, якою ішов він,
 від інших усіх він відбився,
 у місці одним серед лісової гущі Фелікс Муньос заховався,
 2770 аж поки не побачить, як приходять сестри обі його двоюрідні,
 або, що зробили Карріонські інфанти.
 Побачив, як надходять вони і їх почув розмову,
 його вони не бачили ні не підозрівали нічого;
 ви добре знайте, якби вони побачили його, він не минув би смерти.
 2775 Переїжджають інфанти, коней острогами вдаряють.
 По їхньому сліді Фелікс Муньос вернувся,
 у виснаженні смертельнім сестри обі двоюрідні знайшов.
 Гукаючи, «Сестри, сестри двоюрідні!», він скоро зіскочив
 [з коня,
 прив'язав його, подався до них;
 2780 «О сестри, сестри мої двоюрідні, Донья Ельвіро й Донья Соль,
 погано пописались інфанти з Карріон!
 Хай Бог дасть, щоб вони за це заплату погану дістали!»
 Він першу допомогу обидвом їм дає;
 вони ж такі обезсилені, що й слова вимовить не можуть.
 2785 Від болю краялось серце йому,
 він гукав: «Сестри двоюрідні, сестри, Донья Ельвіро
 [й Донья Соль!
 На милість Творця, сестри, збудіться!
 як довго день ще, заки прийде ніч,
 щоб дикі звірі не з'їли нас у гущі цій!»
 2790 До себе приходити починають Донья Ельвіра й Донья Соль,
 відкрили очі й Фелікса Муньоса взріли.
 «Сил наберіть, о сестри, на милість Творця!
 Як не знайдуть Карріонські інфанти мене,

що своїм родом, була рівна свому чоловікові; всетаки такий мезаліанс мав деякі правні основи, і вона не була звичайною тільки любов'ю. Тут показується нікчемність інфантів: це ж вони хотіли одружитися з дочками Сіда, вони просили короля про висватання їх ім, а тепер твердять, що це їх повинні були просити, щоб вони прийняли дочок Сіда хоч би за любов, а не за повноправних собі жінок.

- з великим успіхом будуть шукати мене;
 2795 як Бог не допоможе нам, ми тут загинем ».
 Серед великого болю промовила Донья Соль:
 « Хай вас за це вже нагородить, мій брате двоюрідний,
 [наш батько Переможець,
 дайте води нам, хай береже вас Творець ».
 Брилем, що його має Фелікс Муньос,
 2800 був він новий, щойно набутий, його привіз він з Валенсії,
 набрав він води, і сестрам своїм двоюрідним дав;
 дуже нещасні вони, і він їх обидві напоїв.
 Так довго просив їх, аж поки не сіли вони.
 Він їх підбадьорює постійно і духа їм додає,
 2805 аж сил набрали вони, і їх він обидві узяв
 і швидко їх посадив на коня;
 своєю пелериною обидві накрив,
 коня взяв за віжки і скоро їх звідтам забрав.
 Троє їх, самих, в дубовому лісі Корпес,
 2810 між ніччю й днем вони виїхали із лісової гущі;
 до вод Дуера прибули,
 у Торре Де Донья Уррака він їх залишив.
 До Сан Естеван Фелікс Муньос прибув,
 і Дієга Тельєса знайшов, що Альвар Фанєса васалем був;
 2815 коли цей вчув, що сталося, серце його заболіло;
 взяв він вючні звірята й одіння пишні,
 по Донью Ельвіру й Донью Соль поїхав;
 у Сан Естеван примістив їх,
 таку велику, яку лиш міг пошану виявив він їм.
 2820 Мешканці Сан Естевану, завжди уважливі,
 коли про все довідались, відчули біль у серці;
 дають данину дочкам Сіда в м'ясі й збіжжі.²²
 Там вони перебули, доки не поздоровіли.
 Хвалилися інфанти Карріонські.
 (По землях всіх про це відомість розійшлась);
 2825 сильно це заболіло шляхетного короля Дон Альфонса.
 Приходить вістка ця до Валенсії великої;
 коли це кажуть Сідові Переможецьві,
 він довгий час думав і розмірковував;

---

²² Крім Дієга Тельєса, мусіли там бути ще й інші васали Альвар Фанєса, і вони дають данину родичкам свого пана.

- підніс він руку, за бороду узявся:
- 2830 « Подяка Христові, що світу є паном,
коли таку шану віддали мені інфанти з Карріону;²³
на бороду, що її ніхто не вирвав, обіцяю,
не матимуть із цього користи інфанти з Карріону;
я ще моїх дочок добре видам заміж »!
- 2835 Відчув мій Сід біль і вся його дружина,
2835б і Альвар Фансє цілою душею й серцем.
Верхи поїхав Міная з Педром Бермудесом
і буртов'янином бравим, Мартіном Антолінесом,
і з двісті лицарями, що їм мій Сід наказ дав їхати;
сильно їм наказав, щоб їхали і вдень і вночі,
2840 і привезли його дочок в Валенсію велику.
Не зволікають вони з дорученнями пана свого,
швидко чвалають, днями їдуть й ночами;
прибули до Гормас, дуже сильного замку,
там неодмінно ніч перебули одну.
- 2845 До Сан Естеван вістка прийшла,
що по сестри обидві свої двоюрідні Міная прибував.
Мужі із Сан Естеван, як браві васалі,
приймають Мінаю й усіх його мужів,
дають Мінаї того вечора велику данину в м'ясі й збіжжі;
2850 її він від них не прийняв, та дуже за це їм подякував:
« Подяка вам, мужі із Сан Естеван, ви є второпні,
за шану ту, яку віддали ви в випадку тим, що нам притрапився;
дуже вам вдячний за це, там де він є, мій Сід Переможець;
так само й я, що тут перебуваю.
- 2855 Ось Бог на небі, хай Він дасть вам за це гарну нагороду »!
Всі йому вдячні за це і з нього вдоволені,
подаються до своїх приміщень, щоб ніч ту переспати.
Міная йде відвідати сестри свої двоюрідні там, де вони
[перебувають,
глянуть на нього пильно Донья Ельвіра й Донья Соль:
- 2860 « Так дуже дякуємо вам за це, якби ми побачили Творця;
і ви подякуйте Йому, коли ми живі.
Як дні спокійні прийдуть (у Валенсії великій),
2862б все наше горе потрапимо ми розповісти ».

---

²³ Це іронія.

- Сльози з очей текли цим дамам і Альвар Фансові,
а Педро Бермудес так їм мовить:
- 2865 « Донья Ельвіро й Донья Соль, ви не сумуйте,
коли здорові ви й живі й вільні від іншого лиха.
Ви добре втратили подружжя, краще зможете ви заключити.
Щоб ми дочекали дня, щоб вас могли ми помстити »!
Вони ту ніч проводять там і дуже веселяться.
- 2870 На другий день вранці на коней сідати починають.
Мешканці Сан Естевану їх відпроваджують,
аж до Ріодамор, і потішають;²⁴
там з ними попрощались і завертати починають,
Міная ж з дамами поїхали вперед.
- 2875 Минули Алькосеву, з правого боку Гормас залишають,²⁵
у місці, що Бадоррей зветься, річку перейшли,
в містечку Берлянґа задержалися на ніч.
На другий день вранці вирушають в дорогу,
до місцевости, яку Медіною називають, на ніч прибули,
- 2880 з Медіни до Моліни заїхали за один день;
мавр Авенґальвон сердечно радіє,
виїхав їх привітати з охотою великою,
з любови до мого Сіда пишну вечеру їм дав.
Звідтіль подаються вони на Валенсію.
- 2885 До того, що в годину щасливу народився, вістка прийшла,
швидко він на коня сідав, їх виїздить привітати;
грався він збровю і дуже радів.
Мій Сід свої дочки обняв,
цілуючи їх, усміхатись почав:
- 2890 « Прибуваєте, дочки мої? хай Бог береже вас від лиха!
Я погодився на в'яше подружжя, нічого я іншого сказати не смів.
Хай дасть Творець, що на небі,
щоб колись побачив я вас у кращім подружжі.
На моїх зятях з Карріону хай Бог дозволить помститись мені »!
- 2895 Поцілували батька дочки у руки.
Пишаючись збровю, вони в'їхали в місто;
дочками владувалась дуже Донья Хімена, їх мати.
Той, що в годину щасливу народився, не хотів зволікати,

²⁴ Ріодамор — сьогодні незнана назва річки.

²⁵ Алькосева — місцевість сьогодні незамешкана.

поговорив довірочно з васалями своїми,
2900 до короля Альфонса в Кастилії рішив повідомлення післати.

СХХХІІІ

« Де ти, Муньо Густіосе, мій бравий васалю,
в щасливу годину виховав тебе я на моїм дворі!
Завези послання до Кастилії, до короля Альфонса;
за мене поцілуй його в руку від серця й душі, —
2905 я ж є васалем його, а він моїм паном, —
хай та неслава, яку мені Карріонські інфанти заподіяли,
заболить шляхетного короля на душі й серці.
Це ж він мої дочки заміж віддав, не я їх віддавав;
коли вони їх у великій ганьбі покинули,
2910 якщо неслава яканебудь спадає тут на нас,
мала і велика, вся вона належить до пана мого.
Мої мастки, вони собі взяли, а вони величезні;
це мене також болить разом з тією іншою ганьбою.
Хай, прошу, їх покличе мені він на стрічу судову, чи збори
[повітові, чи на королівський трибунал,²⁶
2915 бо надолуження мені належить від Карріонських інфантів,
і жаль превеликий є в моїм серці ».
Муньо Густіос на коня скоро сів,
з ним лицарі два, щоб служити йому до вподоби,
з ним зброносці, вихованці Переможця.
2920 Виїхали вони з Валенсії та ідуть, як тільки скоро можуть,
не дають собі відпочинку ні вдень, ні вночі.
Короля (Дон Альфонса) у Саагун він знайшов.
Він є королем Кастилії, і королем Леону,
і Астурій аж ген до Сан Сальвадору,
2925 аж до Сантіяга всього він є паном,
і графи галісійські за пана його признають.
Як тільки із коня той Муньо Густіос зліз,
святим поклонився і до Творця помолився;²⁷
подався до палати, де був двір,

---

²⁶ Судова стріча, це зібрання з судовим характером; повітові збори, це повітова судова сесія, де часом предсідником був король; королівський трибунал (кортес), це зібрання королівського двора для полагодження важної справи, на якому предсідником був король.

²⁷ Тоді був звичай поклонятися в молитві перед небом.

- 2930 а в ним два лицарі, його вони, як пана, супроводять.
Як тільки вони на середину залі ввійшли,
побачив їх король і Мунья Густіоса розпізнав;
встав король, гарно дуже їх прийняв.
Перед королем Альфонсом на коліна упав,
- 2935 поцілував його в стопи той Муньо Густіос:
« Милости, королю, багатьох королівств вас називають паном!²⁸
Стопи і руки ваші цілує Переможець;
вашим васалем він є, а ви є його паном.
Ви заміж дочки його віддали за Карріонських інфантів,
- 2940 весілля було величаве, бо його захотіли ви!
Тепер ви знаєте, яка це шана нас стріла,
як нас Карріонські інфанти образили;
погано вихльостали дочок Сіда Переможця;
вихльостаних і нагих, на велику ганьбу,
- 2945 самих їх залишили в дубовому лісі Корпес,
диким звірям на поталу й птахам лісової гуці.
Ось дочки його вже в Валенсії.
Тому він вас просить, як васаль — пана,
щоб ви привели їх на стрічу судову, чи збори повітові,
[чи на королівський трибунал;
- 2950 він обезславленим вважає себе, та ваша неслава є більша,
і щоб, королю, біль ви відчули, ви ж дуже розсудлива людина,
бо надолуження моему Сідові належне від інфантів
[Карріонських ».
- Довгий час король мовчав, роздумував;
« Направду я кажу тобі, боліє серце моє,
2955 і правду, Муньо Густіосе, ти кажеш в усьому,
бо це я видав дочки його за інфантів з Карріону;
я на добро це зробив, щоб вийшло це йому на користь.
Я так нині бажаю, аби подружжя це закрючене не було!
Як Сідове, так і моє боліє серце.
- 2960 Піддержу його я у праві його, так хай мене спасе Творець!
Того не думав робити я тепер,
підуть старшини палатнії мої по цілім моїм королівстві,
щоб до Толеда скликати мій трибунал,
щоб там мені графи пішли та інфансони;

²⁸ Це провінції, що колись були незалежними королівствами.

2965 я накажу, щоб там інфанти пішли з Карріону,
і надолуження щоб дали мовму Сідові Переможцеві,
і щоб не мав він жалю, я все, що можу, зроблю.

СХХХІV

Скажіть Переможцеві ви, який в годину щасливу народився,
щоб від сьогодні тижнів за сім готовий він був з васалями своїми,
2970 щоби приїхав він до Толеда, такий йому даю я реченець.
Цей трибунал скликаю з любови до Сіда мого.
Від мене ви всіх здоровіть, хай радість буде між ними;
з того, що приключилося їм, вони ще вийдуть із честю ».
Попрощався Муньо Густіос, повернувся до Сіда мого.
2975 Так як сказав він, йому ця справа на серці лежала:
Альфонсо Кастилійський зовсім не зволікає,
доручення свої в Леон і Сантіяґо висилає,
до португальців, галісійців,
і до графів Карріонських, і до мужів кастилійських,
2980 що до Толеда трибунал шановний той король скликає,
за тижнів сім, щоб там вони зібрались;
хто ж не прибуде на трибунал, його васалем вважатись не буде.
По всіх землях його готуються васалі так,
щоб не занедбати наказу короля.

СХХХV

2985 Тоді починають журитись Карріонські інфанти,
бо до Толеда скликав король трибунал;
бояться, що прибуде там Сід Переможець.
Радяться вони між собою, як рідні,
і просять короля, щоб їх звільнив від цього трибуналу.
2990 Сказав король: « Не зроблю цього, хай спасе мене Бог!
Бо там прибуде мій Сід Переможець;
ви дасте йому надолуження, бо має жаль він до вас.
Хто зробити цього не схоче і не прийде на мій трибунал,
хай залише своє королівство, бо мені він не до вподоби ».
2995 Тоді побачили Карріонські інфанти, що треба діяти,
радяться, як рідні, вони;
на цій нараді граф Дон Гарсія був,
той ворог Сіда мого, що лиха йому завжди наносив,
він дав пораду Карріонським інфантам.
3000 Реченець зближався, треба було їхати на трибунал;

між першими іде шляхетний король Дон Альфонсо,
граф Дон Енріке і граф Дон Рамон,²⁹ —
батьком був цей шляхетного цісаря, —
граф Дон Фройля і граф Дон Бірвон.³⁰

- 3005 Прибули там із його королівства численні інші знавці права,
в цілої Кастилії найкращі мужі всі.
Граф Дон Гарсія, (Кучерявий із Граньону,
і Альваро Діяс, що Окою управляв),
і Асур Гонсалес, і Гонсальо Ансурес,
(і Педро Ансурес, знайте, був там приявний),³¹
та Дієго і Фернандо є там обидва вони,
- 3010 а з ними людей великий загін, який вони на трибунал привели:
задумують вони зневажити Сіда мого Переможця.
З усюдів усіх зібрались там лицарі.
Ще тільки той не приїхав, що в годину щасливу народився,
тому що він бариться, королеві це не до вподоби.
- 3015 На п'ятий день прибув мій Сід Переможець;
він наперед Альвара Фанеса післав,
щоб короля, його пана, в руки поцілував:
хай певно знає, що ночі тієї він там прибуде.
Коли король це вчув, щиро зрадів;
- 3020 з гуртом великим людей король на коня сів
і привітати того, що в годину щасливу народився, поїхав.
Добре приготований Сід прибуває з усіма своїми,
гарне товариство, що пана такого має.
Коли до нього наблизився шляхетний король Дон Альфонс,
- 3025 зіскочив із коня мій Сід Переможець;
він хоче поклонитися і вшанувати пана свого.
Коли король це побачив, то зараз сказав:
« На Ісідора святого, такого не буде сьогодні!³²
Сідайте, Сіде, на коня; інакше це до вподоби не буде мені;

---

²⁹ Дон Енріке і Дон Рамон, це зяті Альфонса VI. Дон Рамон був батьком цісаря Альфонса VII, народженого 1105 р.

³⁰ Граф Фройля Діяс, це брат Донї Хімени, жінки Сіда. — Граф Бірвон, це постать в історії неznана досі; можливо, що автор має на думці графа Бельтрана, але він був активний щойно після смерти Сіда.

³¹ « Кучерявий », це прізвисько графа Гарсії. — Альваро Діяс, це швагер графа Гарсії. — Асур Гонсалес, це мабуть старший брат Карріонських інфантів. — Гонсальо Ансурес, це батько інфантів, а Педро Ансурес — їх дядько.

³² Король хоче вшанувати Сіда й бажає, щоб той привітав його, як рівний рівного.

- 3030 ми поцілунком привітаємось із душі та серця.
Від того, що вас журить, і мені болів серце;
хай Бог допустить, щоб через вас уславився сьогодні трибунал »!
« Амінь », мій Сід сказав, Переможець (шляхетний);
поцілував його в руку, а опісля в уста;³³
- 3035 « Подяка Богові, коли вас бачу, пане.
Кланяюсь вам і графові Дон Рамонові,
і графові Дон Енріке, й усім тим, що тут є;
хай наших Бог спасе приятелів, а передовсім вас, о пане!
Жінка моя, Донья Хімена, — дама це славна, —
- 3040 цілує ваші руки, благає, — і дочки обидві мої, —
щоб те, що трапилось нам, пане, і в вас викликало біль ».
І відповів король: « Так воно й є, хай Бог мене спасе »!

СХХХVІ

- До Толеда король повертає;
ночі тієї мій Сід перейти ріку Тахо не хотів:
- 3045 « Милости, королю, хай Творець вас спасе!
Готуйтеся, щоб до міста в'їхати, о пане,
а я з моїми перебуду в Сан Сервандо:³⁴
мої дружинники приїдуть цієї ночі.
Я в цім святім буду чувати місці;³⁵
- 3050 завтра уранці в'їду до міста,
й перед полуденком піду на трибунал ».
Сказав король: « Згідний я з цим ».
Король Дон Альфонсо в'їздить у Толедо,
мій Сід Руй Діяс перебуває у Сан Сервандо.
- 3055 Він наказав воскові свічки засвітити і їх на вівтарі покласти;
бажає він у місці цім святім чувати,
молитись до Творця, в тиші німій розмовляти.
Як Міная, так і шляхетні лицарі, що там є,
коли ранок настав, домовились про все.

---

³³ Як васаль, Сід цілує короля в руку; опісля, на знак приязні, цілує його в обличчя.

³⁴ Це базиліка біля Толеда, але по другім боці ріки Тахо, присвячена еспанським мученикам Сервандові й Херманові.

³⁵ Сід проведе ніч у монастирі, навколішках або стоячи, та проситиме Бога про поміч. Так проводили лицарі ніч перед важними подіями.

- 3060 Утренью й часи перші удосвіта відмовили вони,
Службу Божу відслужено, ще заки сонце зійшло
і свою жертву дали, дуже гарну і (цінну).³⁶
« Мінає Альвар Фансе, моя ви права руко,
зо мною ви підете, і єпископ Дон Херонімо,
3065 і Перо Бермудес, і оцей Муньо Густіос,
і Мартін Антолінес, бравий бургов'янин,
і Альвар Альварес, і Альваро Сальвадорес,
і Мартін Муньос, що в щасливу хвилину народився,
і небіж мій Фелікс Муньос;
- 3070 зо мною піде Маль Анда, що добрим знавцем є права,
і Галіндо Гарсія, шляхетний лицар із Араґону;
до них треба сотню додати із васалів шляхетних, що тут є.
На себе туніки вберіть, щоб видержать зброю,³⁷
панцирі зверху, такі як сонце білі;
- 3075 на панцирі — горностаєві й інші шуби шкіряні,
і щоб не видно зброї було, добре стягніть все шнурами;
під пелеринами мечі, загартовані добре та гострі;
так то я хочу йти на трибунал,³⁸
щоб моїх домагатися прав і скласти мою заяву.
- 3080 Якщо Карріонські інфанти зачіпки будуть шукати,
зовсім не матиму страху я там, де буду сотню мати таку ».
Всі відповіли: « Ми того хочемо, пане ».
Всі приготувались так, як він сказав.
Не бариться ніяк той, що в годину щасливу народився:
- 3085 штани із парчі дорогої на ноги надів,
на них черевики пишно прикрашені.
Сорочку вдягнув з полотна ніжнотканого, білу таку, як сонце,
золоті та срібні всі петлі на ній,
в маншеті добре лежать, бо він так вшити звелів;
- 3090 на ній — шовкова пишна туніка,
золотом виткана, прикраси мерехтять, де тільки є вони.
На цьому — шуба ясночервона із золотими обвідками,
мій Сід Переможець вбирає завжди її.

³⁶ Нічне чужання кінчалось утренью, Службою Божою і пожертвою на церкву.

³⁷ На сорочку лицарі вбирали туніку, щоб охоронити тіло від шкіряного панцира чи іншої оборонної зброї-одяжі; ця туніка виставала опісля впід панцира.

³⁸ Сід не має довір'я до зрадницьких інфантів і бажає бути приготованим на все.

- Чепець на волоссі з пишного льняного полотна,
 3095 прикрашений золотом, відповідно зроблений,
 щоб ніхто не вирвав волосся шляхетному Сідові Переможцеві;
 бороду мав довгу, її він шнуром підв'язав,³⁹
 тому це робить, бо добитися він хоче свого.
 Зверху пелерину накинув дуже коштовну,
 3100 його подивляти в ній мусіли приявні усі.
 Із сотнею тією, що її він приготувати казав,
 сідає хутко на коня, виїхав із Сан Сервандо;
 так приготований їхав мій Сід на трибунал.
 При брамі зовнішній злізає із коня, як годиться;
 3105 обережно входить мій Сід з усіма своїми:
 він по середині іде, а сто їх довкруги.
 Коли побачили, що входить той, що в годину щасливу народився,
 на ноги встав шляхетний король Дон Альфонс,
 і граф Дон Енріке, і граф Дон Рамон,
 3110 і, знайте, опісля всі інші, (що були на трибуналі):
 з великими почестями приймають того, що в годину щасливу
 [народився.
- Не хотів встати Кучерявий із Граньону,
 ні інший ніхто із партії інфантів з Карріону.
 Король (мого) Сіда (за руки узяв):
 3114б « Прийдіть сюди й сідайте (коло мене), Переможцю,
 3115 на лаві тій, яку ви дали мені в дарі;⁴⁰
 хоч декому це не до вподоби, ви є кращі ніж ми ».
 Тоді гарненько подякував той, що Валенсію здобув:
 « Сидіть у вашій лаві, як король і пан;
 з оцима усіма моїми я приміщуся ось там ».
- 3120 Сильно сподобалось те королеві, що Сід сказав.
 Тоді на прикрашеній лаві мій Сід примістився,
 сотня, що його супроводить, приміщується довкола.
 Глядять на мого Сіда усі, що на трибуналі перебувають,
 на його бороду, що довга була і підв'язана шнуром;
 3125 у виряді своїм він виглядає як справжній муж.
 Із встиду не можуть глядіти на нього Карріонські інфанти.

³⁹ Щоб уникнути всяких несподіванок з боку інфантів, Сід забезпечує своє волосся на голові чепцем, а бороду стягає шнурком, що ніхто не вирвав її. Це все надає йому величавого й грізного вигляду.

⁴⁰ З « Пісні » нічого невідомо про цей дарунок.

- Тоді встав шляхетний король Дон Альфонс;
« Слухайте, панове-товариство, хай допоможе вам Творець!
Відколи я став королем, лиш скликав трибунал два рази:
3130 один у Бургосі був, а другий в Карріон,
на третій цей прибув я до Толеда, щоб перевести його,
з любови до Сіда мого, того, що в годину щасливу народився,
щоб від інфантів Карріонських він надолуження одержав.
Велику несправедливість вони вчинили йому, ми всі це знаєм;
3135 суддями цього хай будуть граф Дон Енріке і граф Дон Рамон,⁴¹
та інші ті графи, що не належите до партії інфантів.
Ви пильно вважайте усі, бож ви розважливі,
щоб по закону все розсудити, бо за неправдою я не стою.
З одної та другої сторони сьогодні будьмо у мирі.
- 3140 На святого Ісідора присягаю, хто порушить порядок
[на моім трибуналі,
покине мов королівство, втратить любов мою, ласку.
Той, що в праві буде, по того стороні я буду.
Тепер хай свого домагається мій Сід Переможець:
довідаємось, що відповідять Карріонські інфанти ».
- 3145 Мій Сід поцілував у руку короля і встав;
« Я дуже вдячний вам, як королеві й панові,
за те, що скликали ви трибунал цей з любови до мене.
Ось чого вимагаю від Карріонських інфантів:⁴²
за мої дочки, яких вони покинули, я не слави не маю,
3150 бо ви їх заміж видали, королю, ви знати будете, що сьогодні
[зробити;
та коли вони забрали дочки мої з Валенсії великої,
я обидвох їх любив душею й серцем,
я дав їм два мечі, Коляду і Тисон, —
їх я здобув, як годиться мужеві, —
3155 щоб ними здобували вони собі шану й вам служили;
коли вони покинули мої дочки в дубовому лісі Корпес,
рішили вони не мати зо мною нічого спільного і втратили
[мою любов;

---

⁴¹ Тут мова про окремих суддів, призначених королем для вирішення справ переданих до трибуналу. Такими суддями могли бути тільки вельможі, в першу чергу графи.

⁴² Сід, що згідно з історією був добрим знавцем права, сам ставить вимоги до інфантів та домагається надолуження за нечесть, що її вони йому спричинили, надуживаючи його довір'я й любов. Справу покривдження дочок перекидає він на короля.

- хай віддадуть мені мої мечі, коли вони не в зяттями моїми ».
Погоджуються з цим судді: « Все це в справедливе ».
- 3160 Сказав граф Дон Гарсія: « Про це поговорім ми ».
Набік інфанти Карріонські відійшли тоді
із свояками усіма своїми й партією, що там в;
скоро вони це обговорили і погоджуються на плян:
« Велику то показує нам уважливість Сід Переможець,
3165 коли не вимагає від нас сьогодні розрахунку за неславу
[своїх дочок;
гарно ми погодимось із королем Дон Альфонсом.
Мечі його віддаймо йому, коли позов його кінчається на тому,
а він коли матиме їх, трибунал розійдеться;
в майбутньому не зможе більше вимагати надолуження
[від нас Сід Переможець ».
- 3170 По слові цім вони вернулися на трибунал;
« Милости, королю Альфонсе, ви наш пан!
Ми заперечити цього не можемо, бо два мечі нам дав;
коли домагається їх і їх бажає,
їх йому хочемо віддати в вашій приявності ».
- 3175 Вийняли вони мечі Коляду і Тісон,
їх передали в руки короля, їх пана;
з піхов мечі виймають і заля вся блищить,
головки й попережки рукояді в вповні золоті;
шляхетні члени трибуналу чудуються ними.
(Сіда мого король закликав, дав йому мечі);
- 3180 мечі він прийняв, поцілував у руки його,
вернувся до лави свої, де він і став.
У своїх руках держить їх і на оба глянув;
не можуть вони їх замінити, бо Сід їх добре знає;
зрадів цілим своїм еством, сердечно всміхнувся,
- 3185 руку підніс, за бороду взявся:
« На бороду ту, яку ніхто не вирвав, обіцяю,
так будуть помщені Донья Ельвіра й Донья Соль ».
Він свого небожа, (Дон Педра), по імені закликав,
своє рам'я він простягнув, Тісон-меч йому дав;
- 3190 « Візьміть його, небоже, бо він від власника кращає ».
До бравого бургов'янина, Мартіна Антолінеса
він простягнув своє рам'я, і меч Коляду йому дав;
« Мартіне Антолінесе, мій бравий васалу,
візьміть Коляду, її від доброго я власника здобув,
3195 Рамона Беренгера із Барсельони великої.

- На те цей меч даю вам, щоб ви добре дбали про нього.
Я знаю, що як (нагода) вам трапиться (чи прийде),
31976 добудете ви ним велику славу й пошану ».
Його поцілував він в руку і меча прийняв.
Зараз же встав мій Сід Переможець:
- 3200 « Подяка Творцеві і вам, королю-пане!
Тепер я з мечів вдоволений моїх, з Коляди і Тісону.
Інше ще маю зажалення я на інфантів із Карріону:
коли вони з Валенсії зібрали обидві мої дочки,
я дав їм марок три тисячі у золоті й сріблі;
3205 це я зробив, вони ж своє негідне виконали діло;
мені хай звернуть гроші мої, коли вони не є моїми зятями ».
Тут ви побачили б, як нарікають Карріонські інфанти!
Мовить граф Дон Рамон: « Скажіть чи так, чи ні ».
Тоді відповідають Карріонські інфанти:
- 3210 « Тому віддали ми мечі Сідові Переможецьві,
щоб інше щось не вимагав від нас, бо тут позов скінчився ».
(Тоді їм відповів граф Дон Рамон):
« Якщо король з тим згідний, ми кажемо таке:
за те, чого Сід домагається, щоб ви відповідальність узяли ».
Сказав шляхетний король: « Погоджуюсь з цим ».
- 3215 На ноги встав Сід Переможець:⁴³
« Відносно тих грошей, які я дав вам,
3216б скажіть, чи віддасте їх мені, або розрахунок здайте мені з цього ».
Тоді Карріонські інфанти набік відійшли;
виходу не знаходять, бо великі це гроші:
видали їх Карріонські інфанти.
- 3220 Вертаються із рішенням, і згідно з думкою своєю промовили:
« Дуже настає на нас той, що Валенсію здобув,
коли наших грошей бажає він так дуже;
заплатимо йому з посілостей земельних на Карріонській землі ».
Сказали судді, коли ці признали свій довг:
- 3225 « Якщо з цим згідний Сід, не відмовляємо цього йому;
та в нашій присуді так ми наказуем,
щоб ви цю суму повернули тут на трибуналі ».

---

⁴³ Згідно з тодішньою правовою практикою, позовник мав виложити всі точки своїх вимог змістя, одну за одною, бо інакше програвав справу. Та судді й король рішили допустити на суд другу вимогу Сіда, якої важність квестіонували інфанти. Тому Сід встав і вдруге повторяє свою вимогу, бо його перша заява не була важна.

- На ці слова промовив король Дон Альфонс:
« Ми добре розумієм ту заяву,
3230 що справедливої Сід Переможець домагається справи.
З цих тисяч трьох марок я посідаю двісті;
дали їх мені оба Карріонські інфанти.
Звернути їх їм хочу, бо вони зруйновані в дуже,
хай їх повернуть Сідові мовму, тому, що в годину щасливу
[народився;
3235 коли вони ними довг мають заплатити, я їх не хочу ».
Фернан Гонсалес, (почуєте, що він) сказав:
3236б « В грошах майна не посідаєм ».
Хутко граф Дон Рамон відповів:
« Золото й срібло ви видали;
такий ось присуд видаєм в приявності короля Дон Альфонса:
3240 хай заплатять вони натурою йому і хай прийме це Переможець ».
Тоді побачили інфанти Карріонські, що це зробити мусять.
Побачили б ви, як приводять неодного коня бігуна,
неодного товстого мула, неодного пишного верхівця,
неодин меч знаменитий із зброєю всією;
3245 прийняв мій Сід все так, як це на трибуналі оцінили.⁴⁴
За виїнятком тих марок двісті, які король Альфонсо посідав,
інфанти все заплатили тому, що в годину щасливу народився;
запозичаються вони в чужих, бо їхнього їм добра не стає.
Кепьсько вони виходять, знайте, з цієї пригоди.

СХХХVІІІ

- 3250 Товари ці мій Сід забрав,
люди його їх мають, і ними займаються.
Коли ж це він вже осягнув, зайнялися вони скоро чимсь іншим.
« Ласки, королю-пане, на милість Божу!
Найбільшого я скривдження не можу забути.
3255 Послухайте мене, всі члени трибуналу, й біль відчуйте мій;
інфантів Карріонських, що так погано обезславили мене,
без виклику не можу я в спокою залишити.⁴⁵

---

⁴⁴ Цю оцінку перевели відповідні експерти трибуналу.

⁴⁵ Виклик до бою кидали тільки шляхтичі, один проти одного, за зраду, чи кривду й образу проти їх особи, а не їх власності. Виклик мусів відбутися в приявності монарха.

Скажіть, інфанти (Карріонські), як то вас я скривдив, жартом, чи ділом, чи якимсь способом іншим?

32596 Тут це направлю за вироком трибуналу оцього.

3260 Чому ж ви почетвертували серце мов?

При виїзді з Валенсії дочки мої я вам дав,
із шаню великою й значним багатством;
коли їх ви не хотіли, о пси зрадницькі,
чому забрали їх ви з Валенсії, із їх дідизни?

3265 Чому ви порашили їх попругами й острогами?

Самих залишили ви їх в дубовому лісі Корнес,
диким звірям на поталу й птахам лісової гуці.
Через те все, що ви їм вчинили, ви менше вартуєте.⁴⁶
Якщо не виправите цього трибунал хай це осудить».

СХІ

3270 Граф Дон Гарсія на ноги встав:

« Милости, королю, найшляхетніший пане в Еспанії цілій!
До трибуналів звик мій Сід, що їх оповіщають;
він їй рости дозволив і довгу має бороду;
одні бояться його, а інших він залякує.

3275 Карріонські інфанти з роду є дуже (знатного),
не треба їм було дочок його бажати, як любовок,
хто ж бо їх дав був їм за рівні їм, жінки законні?
Зробили вірно вони, коли їх покинули.

Все те, що каже він, не дбаємо зовсім про це ми ».

3280 Тоді за бороду узявся Переможець:

« Подяка Богові, що небом і землею управляє!
Тому то довга вона, що з любов'ю виплекана була.
Що масте, о графе, закинути моїй ви бороді?
Бо відколи вона рости почала, була з любов'ю плекана;

3285 бо не вхопив мені її син жадної ще жінки,
ні вирвати її не вирвав син мавра ні християнки,
як я вам, графе, це зробив у замку Кавра.
Коли я Кавру здобув, і вас за бороду вхопив,

---

⁴⁶ Як вступ до виклику, Сід оскаржує інфантів в тому, що вони « вартують менше », зн. що вони « вкрили себе ганьбою ». Сам він не викликає їх до бою, ні не проголошує звичайних формулок виклику, бо погорджує ними. Виклик проти інфантів перекидає він на своїх васалів.

не був це хлопець, що щипки не вирвав із неї;
3290 та, яку я вирвав, рівно ще не відросла,
(бо ношу я її ось тут заховану в мішечку) ».

СХLІ

Фернандо Гонсалес на ноги встав,
почуєте, що голосом грімким, він сказав:
« Лишіть, о Сіде, цю заяву;
за ваше добро все вже вам заплачено.
3295 Заяви судової не збільшайте ви між нами й вами.
З роду ми є графів Карріонських:
з дочками королів чи цісарів ми одружитися повинні б,
і нам не відповідали дочки інфансонів.
Ми правильно зробили, коли їх покинули;
3300 і більше, а не менше, знайте, ми себе за це шануєм ». ⁴⁷

СХLІІ

Глядить мій Сід Руй Діяс на Педра Бермудеса;
« Говори ти, Педре Німий, мужу, що багато мовчиш!
Для мене дочки вони, для тебе ж сестри двоюрідні;
мені це кажуть вони, тебе ж за вуха тягнуть.
3305 Якщо я відповім, ти до бою не станеш ».

СХLІІІ

Педро Бермудес почав говорити:
язик йому крутиться, слова не може сказати,
та коли вже починає, знайте, відпочинку йому не дає:
« Скажу вам, Сіде, такі ви маєте звичаї,
3310 на трибуналах все Німим Педром мене називаєте!
Добре ви знаєте, що я на це порадити не можу;
та не занедбаю я того, що маю зробити.
Брешеш у тому всьому, що ти сказав, Фернандо:
завдяки Переможцеві ти вартував багато більше.
3315 Про твої звичаї я тобі потраплю розповісти:
пригадай собі, коли ми боролись біля Валенсії великої;
про перші удари просив ти вірного Переможця,
побачив ти мавра, пішов ти на нього;

---

⁴⁷ Фернандо відкидає цим закид, що він « менше вартує ».

- 33186 швидше ти втік, ніж зблизився до нього.
Якби я не прибув, був би мавр той сильно поглумився над тобою;
- 3320 минув я тебе, і стрінувся з цим мавром,
за ударами першими його я переміг;
тобі я дав того коня, задержав я це в таємниці;
аж до дня цього я нікому її не відкрив.
Перед Сідом моїм і перед іншими ти похвалився,
- 3325 що мавра убив ти, та доконав великого чину;
повірили всі це тобі, та правди не знають вони.
І гарний ти, та боягуз!
Язику без рук ти, як говорити смієш?

CXLIV

- Скажи, Фернандо, словам оцим притакни:
- 3330 чи справа з левом у Валенсії тобі на думку не приходить,
коли то спав мій Сід, а лев той вирвався?
А що, Фернандо, зробив ти з переляку?
За лаву Сіда мого Переможця ти заховався!
Сховався ти, Фернандо, тому й вартуєш менше нині.
- 3335 Ми лаву оточили, щоб нашого пана берегти,
аж поки не збудився мій Сід, той, що Валенсію здобув;
він з лави встав і пішов до лева,
лев голову спустив, на мого Сіда зачекав,
за шийку йому дав взяти себе, і він його завів до клітки.
- 3340 Коли повернувся Переможець шляхетний,
васалів своїх він побачив довкола;
він про своїх зятів питав і не знайшов ні одного!
До бою тебе викликаю, як боягуза й зрадника.
Буду боротись за це тут з тобою перед королем Дон Альфонсом,
- 3345 за дочки Сіда, Донью Ельвіру й Донью Соль:
тому що кинули їх ви, вартуєте ви менше;
вони жінки, а ви мужі,
в усякім випадку більше вартують вони ніж ви.
Коли ця боротьба буде, якщо дозволить Творець,
- 3350 як зрадник, ти признаєшся до цього;
у тім усім, що я сказав, залишуся я правдомовний ».
Заява судова обидвох їх тут закінчилась.

CXLV

Дієго Гонсалес, почуєте, що він сказав:
« Родом ми є з графів найчистіших;

- 3355 коби подружжя ці заключені не були,
щоб посвоячитися з Сідом моїм Дон Родрігом!
Тому що кинули ми його дочки, ще ми не жалуєм цього;
як довго жити будуть вони, лементувати можуть над цим:
те, що ми їм учинили, випоминати їм будуть.
- 3359б За це боротимусь із кожним лицарем найхоробрішим:
3360 бо через те, що їх ми кинули, ми (вийшли) із честю ».

CXLVI

- Встав зараз на ноги Мартін Антолїнес:
« Мовчи, віроломнику ти, язика брехливий!
Випадку із левом ти забудь не повинен;
крізь двері ти вийшов і опинився надворі,
3365 пішов ти і сховався за брус від праси на вино;
не вбрав ти більше пелерини ні туніки своєї.⁴⁸
За це боротимусь, не буде воно інакше:
Сідові дочки, тому що ви кинули їх,
в усякому разі, знайте, вартують більше ніж ви.
- 3370 Після закінчення битви, ти скажеш твоїми устами,
що зрадник ти і пробрехався у всьому, що сказав ».

CXLVII

- Заява судова обох їх скінчилась.
Асур Гонсалес входив через залю,
горностаєву пелерину й туніку волік;
3375 ясночервонуватий він приходить, бо поснідав якраз.
У тому, що він сказав, мало глузду було:⁴⁹

CXLVIII

- « О мужі, хто бачив колинебудь лихо таке?
Хто ж мав би вістку нам дати про мого Сіда, того, що родом
[з Бівару! ⁵⁰
Хай би собі пішов він на ріку Увіверну млинські каміння
[штуркати

---

⁴⁸ Бо він їх там дуже вимадав.

⁴⁹ Поет представляє його в неповажному світлі (одяг, об'їдження, промова).

⁵⁰ Значення цього рядка приблизно таке: « Хто ж мав би нам сказати, що ми, Карріонські графи, мали б добути чести через Сіда ».

3380 і за мливо плату зерном забирати, як він це має звичай робити! ⁵¹
Хто ж би йому дозволив посвятичтись з Карріонськими
[графами]?»?

СХLIX

- Тоді встав на ноги Муньо Густіос:
«Мовчи, віроломнику ти, поганцю і зраднику!
Ти перше снідаєш, заки йдеш на молитву,
3385 тих, що цілуєш, відригуванням на всі сторони їх дратуєш.⁵²
Не кажеш правди приятелеві ні панові,
фальшивий ти перед всіма, а більше ще перед Творцем.
У приятні твоїй не хочу мати часті.
Примушу я тебе сказати, що ти такий, як кажу».
- 3390 Сказав король Альфонс: «Хай ця заява судова же скінчиться.
Ті, що викликали до бою, битися будуть, хай Бог мене спасе!»
В хвилині, коли кінчають цю справу,
ось лицарі два на залю ввійшли;
один Охарра зветься, а другий Іньіто Хіменес,
3395 один, це (від) інфанта із Наварри (сват),
а другий, (від) інфанта з Арагону;⁵³
в руки цілують короля Дон Альфонса,
про його дочки просять Сіда Переможця,
щоб королевами були вони Наварри і Арагону,⁵⁴
- 3400 і щоб їм їх віддали у подружжя чесне, як жінки законні.
Замовкли на це всі і слухав увесь трибунал.
На ноги мій Сід Переможець устав:
«Милости, королю Альфонсе, ви пан мій!
За це я вдячний Творцеві,
3405 коли мене просять про дочки із Наварри і Арагону.
Ви їх віддали заміж передше, не я,
ось мої дочки, під вашою вони є владою:

---

⁵¹ Асур Гонсалес по-простацьки випомінає Сідові його походження з дрібно-земельної шляхти, яка вмів займатися тільки господарськими справами (млини). Сід справді мав посілість над тією річкою, недалеко від Бівару.

⁵² Це алюзія до поцілунку миру, що його давали собі учасники латинської Служби Божої, коли священник вимовляв слова «Пакс Доміні».

⁵³ Слово «інфант» має тут значення королівського сина.

⁵⁴ Згідно з історичною дійсністю, жадна з дочок Сіда не стала королевою. Крістіна вийшла заміж за інфанта Наварри, Дон Раміра, внука короля, а Марія — за графа Барсельони, Рамона Беренгера III, небожа того графа, якого переміг був Сід. Зате син Крістіни та пасерб Марії сиділи на тронах Наварри й Арагону.

без вашого наказу нічого я не зроблю ».

Устав король, на залі тишу наказав:

- 3410 « Прохаю вас, Сіде, неперевершений Переможцю,
щоб це до вашої було вподоби, і я на це дам свою згоду,
хай буде дана згода на подружжя це сьогодні в залі цій,
бо вам росте від цього шана, і дідизна, й землеволодіння ».
Мій Сід устав, поцілував у руки короля:
- 3415 « Коли це вам до вподоби, даю на це я згоду свою, пане ».
Тоді сказав король: « Хай Бог за це вам гарну дасть нагороду!
Вам, Охарра, і вам, Інью́го Хіменес,
передаю я згоду на це подружжя
дочок Сіда мого, Доньї Ельвіри й Доньї Соль,
3420 для інфантів Наварри й Араґону,
хай вам їх Сід передасть у подружжя чесне, на жінок законних ».
На ноги встав Охарра й Інью́го Хіменес,
поцілували руки короля Дон Альфонса,
а Сіда Переможця опісля;
- 3425 обітницю зложили, склали святочную присягу,
що буде так, як сказано, або і краще.
Це багатьом з цілого того трибуналу до вподоби,
та не подобається воно Карріонським інфантам.
Міная Альвар Фанс на ноги устав:
- 3430 « Милости вас прошу, як короля і пана,
і хай не заболить це Сіда Переможця:
я часу вам багато дав на цілій сесії цій трибуналу,
дещо від себе сказати я б бажав ».
« Дуже радо, — король сказав, —
3435 Кажіть, Мінає, все, що лиш вам до вподоби ».
« Прохаю вас, щоб ви — цілий цей трибунал — послухали мене,
бо до інфантів Карріонських жаль великий я маю.
Я передав їм сестри мої двоюрідні на короля Альфонса наказ,
вони їх узяли в подружжя чесне і як жінок законних;
- 3440 велике їм багатство дав мій Сід Переможець,
вони їх кинули на наше горе.
Я викликаю їх до бою, як зрадників, поганців.
Родом ви є з Бені-Ґомес,
звідки вийшли графи славні й шановні;
- 3445 та добре знаємо звичаї, що їх сьогодні мають вони.
За це Творцеві я дякую,
коли просять про сестри мої двоюрідні, Донью Ельвіру
[й Донью Соль,

- інфанти з Наварри і Арагону;
передше ви мали їх обидві як рівні вам жінки законні,
3450 тепер будете їх у руки цілувати й панями називати,
будете мусіти служити їм, хоч як це вас боліти буде.
Подяка Богові на небі й тому королеві Дон Альфонсові,
так росте слава Сіда мого Переможця!
В усякому разі такі ви, як кажу я;
3455 якщо є хтось, що відповість на це, чи скаже ні,
я Альвар Фанес є, до всього найкращий ».
Ґомес Пеляес на ноги встав:⁵⁵
« Мінає, що вартує заява ця ціла ?
бо в залі цій мужів для вас є досить,
3460 і хто лиш чогось забажає, нагоду матиме до цього.
Якщо дозволить Бог, що ціло вийдемо з того,
побачите потім, що ви сказали, а чого ні ».⁵⁶
Сказав король: « Хай ця заява закінчиться,
ніхто хай не продовжує диспути.
3465 Завтра хай буде двобій, коли сонце зійде,
цих трьох проти трьох, що викликали себе на трибуналі ».
Промовили скоро Карріонські інфанти:
« Дайте нам, королю, реченець, бо завтра це бути не може.
Зброю і коні ми Переможцеві дали,
3470 передше поїхати мусимо до землі Карріонської ».
Промовив до Переможця король:
« Хай буде цей двобій, де ви накажете ».
Тоді сказав мій Сід: « Не зроблю, пане, цього;
Валенсію волію, ніж Карріонській землі ».⁵⁷
3475 Тоді то сказав король: « Без сумніву, Переможцю.
Дайте мені лицарів ваших із зброєю всією,
зо мною хай ідуть, я їх опікуном буду;
я гарантую вам, як доброму васалеві пан робить,
що жадного насильства вони не потерплять від графа жадного
[ні інфансона.
- 3480 Я назначаю їм реченець тут на трибуналі,
за тижнів три на Карріонській низині врожайній,

---

⁵⁵ Це член партії Карріонських інфантів, історії ближче незнаний.

⁵⁶ Значить, чи те, що ви сказали, вартує щось, чи ні.

⁵⁷ Значення цих рядків приблизно таке: Зроблю тільки те, що ви накажете, і це рішення залишаю за вами; що ж до мене, я волію поїхати до Валенсії ніж до Карріону.

- хай цей двобій відбудуть у приявності моїй;
на реченець хто не прибуде, програє той справу,
до того ж переможеним буде і зрадником стане ».
- 3485 Прийняли цей вирок Карріонські інфанти.
Мій Сід у руки короля поцілував:
« Ці три мої лицарі під владою вашою є,
вам від тепер я їх довіряю, як королеві й панові.
Щоб виконать своє завдання, вони готові;
- 3490 укритих честю пришліть їх мені до Валенсії, на милість Творця!»
Тоді король відповів: « Хай це дасть Бог »!
Зняв тоді шолом свій Сід Переможець,
чепець із полотна ніжнотканого, що був білий як сонце,
і бороду свою він розв'язав, і визволив її із шнура.
- 3495 Не можуть надивитися на нього всі, що є на залі.
Подався він до графа Дон Енріке й графа Дон Рамона;
обняв їх дуже щиро й з серця просить,
щоб узяли собі з його добра, скільки лиш забажають.
Тих то та інших, що до приязної партії належать,
- 3500 усіх він просив, щоб узяли, що лиш бажають;
такі там є, що беруть, такі й є там, що ні.
Тих двісті марок він дарував королеві;
з решти цей стільки забрав, скільки захотів.
« Милости в вас прошу, королю, на любов Творця!
- 3505 Коли так поладжені всі ці справи,
за вашим дозволом цілую ваші руки, пане,
і до Валенсії від'їхати я хочу, з трудом здобув я її ». ⁵⁸

Тоді наказав Сід дати післянцям від інфантів з Наварри й Араґону в'ючні тварини й усе інше, чого вони потребували, і відіслав їх.

Король Альфонсо поїхав тоді верхи з усіма передовими людьми свого почоту, щоб відпровадити Сіда, який виїздив з того міста. А коли вони прибули до Сокодоверу, — Сід їхав на своїм коні, що його називають Бавіска, — сказав до нього король: « Дон Родріґо, справді ви повинні б тепер переїхатися перед нами на тім коні, про якого я чув стільки доброго ». Сід почав усміхатися й сказав: « Пане, тут у вашім почоті є багато передових людей і готових виконати це; ім доручить, щоб випробували своїх коней ». Король сказав йому: « Сіде, вдоволений я з того, що ви кажете; та все таки я бажаю, щоб ви переїхались перед

---

⁵⁸ Тут знову бракує однієї сторінки збереженої копії « Пісні ». Зміст її переданий наступними рядками, що взяті з « Хроніки 20 Королів ».

нами на тім коні, з любови до мене ». Сід ударив тоді коня острогами і так швидко погнався на нього, що всі студувалися їзді, яку він показав.

CL

- Руку підніс король, перехрестився;
« Я присягаю на святого Ісідора, того з Леону,
3510 що на нашій цілій території нема такого славетного мужа ». Мій Сід на коні прибув уперед,
пішов і поцілував у руку Альфонса, пана свого:
« Ви мені доручили переїхати бігуна Бавіску,
3515 між маврами ні християнами другого такого сьогодні нема, я вам його даю у дарунку, пане, забрати його доручить ». Тоді сказав король: « Не до вподоби це є мені;
якби я вам його забрав, цей кінь не мав би такого доброго пана. Та кінь такий, як цей — для такого, як ви,
щоб маврів на полі бою перемагати і брати участь в погоні;
3520 хто б вам його забрати хотів, хай йому не допоможе Творець, бо через вас і такого коня нам шана є ». Попрощалися вони тоді і скоро почот віддаливсь королівський. Тих, що боротися мають, Переможець дбайливо дуже навчав:
« Мартіне Антолінесе, і ви Педро Бермудесе,
3525 і Муньо Густіосе, (мій бравий васалу),
3525б твердо держіться в бою, як мужам пристало;
хай добрі вісті придуть до Валенсії мені від вас ». Сказав Мартін Антолінес: « Чому це кажете, пане?
Взяли на себе ми обов'язок і його ми виконаєм;
може почувте про лицарів мертвих, та не про переможених ».
3530 Радий був з цього той, що в годину щасливу народився;
попрощався з усіма тими, що його є приятелями. Мій Сід до Валенсії, до Карріону король.
Так проминуло тижнів три повних із реченця.
На час приїхали лицарі Переможця,
3535 виконать обов'язок бажають, який їм їх пан доручив;
вони під опікою Альфонса з Леону;
ждали два дні на інфантів з Карріону. Приходять вони приготовані дуже добре, з кіньми і зброєю;
а всі їх свояки з ними разом врадили,
3540 що якби можна було набік взяти васалів Переможця,
щоб десь їх за містом вбити на нечесть їх пана. Цей намір лихий був, так то й виконувати його не почали,
бо перед Альфонсом з Леону великого страху мали.

- Вночі чували вони і до Творця молились.
- 3545 Минула ніч, уже благословиться на світанок;
багато шляхетних зійшлося вельмож,
щоб бачити бій цей, бо в тому приємність вони мали;
крім того є там передовсім король Альфонсо,
щоб дбати про справедливість, до несправедливості не допустити.
- 3550 Тепер вдягнули зброю васалі шляхетного Переможця,
всі три домовляються в усьому, бо належать до пана одного.
На іншому місці узброюються Карріонські інфанти;
навчав їх весь час граф Гарсія Ордонс.
Вступили в переговори вони, сказали королеві Альфонсові,
3555 щоб не було у бою Коляди ні Тісона,
щоб не боролись ними лицарі Переможця;
дуже жалували інфанти того, що їх віддали.
Сказали це вони королеві, та він їм цього не схвалив;
« Ви ж жадного не виключили, коли ми суд відбували.
- 3560 Якщо ви будете добрі мечі мати, вони вам користь принесуть;
там само станеться васаліям Переможця.
Вставайте, та виходіть до бою, Карріонські інфанти,
треба, щоб ви боролись, як мужам годиться,
бо не забракне нічого васаліям Переможця.
- 3565 Якщо щасливо вийдете з бою, славу велику будете мати;
а як переможені будете, нас за це не обвинувачуйте,
бо знають усі, що напители цього ви собі ».
Каються тепер Карріонські інфанти,
того, що вчинили, дуже жаліють;
- 3570 щоб це не сталось було, дали б усе, що мають в Карріоні!
Васалі Переможця всі три узброїлись,
пішов на них поглянуть король Дон Альфонс.
(Тоді йому) сказали лицарі Переможця:
« Прохасмо вас, як короля і пана,
- 3575 щоби суддею ви були сьогодні їм і нам;
у справедливості нам допоможіть, не в жадній неправді, ні.
Ось партію свою тут мають Карріонські інфанти,
не знаєм, що вони придумують, а чого ні;
під вашу опіку нас наш пан передав;
- 3580 хороніть наші права, на любов Творця »!
Тоді сказав король: « З душі та серця ».
Приводять їм коней, добрих і бігунів,
вони сідла перехрестили й швидко ідуть верхом;
на шії щити, що середину з доброго мають металю;

- 3585 в руку списи беруть з гострими кінцями,
ці списи три, кожний з них, мають прапорці;
а довкруги них багато шляхетних мужів.
Вийшли вони тепер на місце бою, де були межові знаки.⁵⁹
Домовились всі три васалі Переможця,
- 3590 що кожний добре буде наставати на противника свого.
А ось по другім боці Карріонські інфанти,
в численім дуже товаристві, бо мають свояків там багато.
Король суддів їм призначив, щоби по справедливості судили
[й ніщо інше;⁶⁰
хай не перечить їм ніхто про так чи ні.
- 3595 Там, де вони перебували на місці бою, промовив король
[Дон Альфонс:
« Послухайте, що кажу вам, Карріонські інфанти:
двобій цей ви могли в Толедо відбути, та не схотіли ви.
Цих лицарів трьох Сіда мого Переможця,
щасливо привів я на землю Карріонську;
справедливості держіться, зла не бажайте,
- 3600 бо хто захоче зло вчинити, рішуче не допущу я до того,
у цілім моім королівстві не матиме спокою ».
Журяться тепер Карріонські інфанти.
Судді й король знаки межові показали,
- 3605 всі інші з поля бою віддалились.
Ясно вказали це усім шістьом, які там є,
що той, хто поза знак межовий вийде, переможений буде.
Всі люди звільнили місце довкруги
на віддалі списів шести, щоби ніхто на знак межовий не вступив.
- 3610 Жеребом поле їм призначили, тоді розділили їм сонце,⁶¹
вийшли судді з середини, віч-на-віч вони стають;
пішли опісля лицарі Сіда мого проти Карріонських інфантів,
а Карріонські інфанти проти лицарів Переможця;
кожний із них приковує свою увагу на противника свого.

---

⁵⁹ Місце двобою було визначене межовими знаками. Хто вийшов поза ці знаки, програвав двобій; його визнавали переможеним.

⁶⁰ Хоч король сам погодився бути суддею двобою, він все таки визначив і інших суддів. Їх завданням було признати, хто є переможцем у бою, хоч би навіть і сам король скоріше заявив, хто виграв.

⁶¹ Судді кидали жереб і призначували кожній групі половину поля двобою. Вони теж мали обов'язок « розділити сонце », зн. так уставити суперників, щоб світло сонця однаково падало на них та не разило одних більше, а других менше.

- 3615 Вони щити собі перед грудьми запинають,
 списи разом із прапорцями опускають,
 над кульбаками лица свої нахилили,
 острогами коней ударили,
 аж земля там дрижала, де вони гнали.
- 3620 Кожний із них приковує свою увагу на противника свого;
 тепер вони всі, три проти трьох, зустрілися:
 думають ті, що докруги стоять, що впадуть тоді трупи.
 Педро Бермудес, що перший виклик зробив,
 з Фернан Гонсалесом зійшовся віч-на-віч;
- 3625 в щити вони себе вдаряли без ніякого страху.
 Фернан Гонсалес щит (Дон) Педрові прошив,
 в порожнє ударив місце, тіла не зачепив,
 ратище йому зламалося цілком у двох місцях.
 Педро Бермудес міцно протистояв, тому й не перевернувся;
- 3630 один удар дістав, та другий дав:
 розбив він металеву середину щита, геть викинув її,
 так зовсім він прошив противникові щит, що цей на ніщо йому
 [не придався.
- Встромив йому списа у груди, (близько серця);
 три верстви у панцирі Фернандо мав, це й стало йому у пригоді,
- 3635 прорвалися з них дві, а третя видержала:
 туніку з сорочкою й зо зброєю оборонною⁶²
 він вбив йому у середину тіла на глибіню руки;
 устами вийшла йому кров;
 порвались попруги, жадна не пригодилась йому,
- 3640 почерез круп коня на землю його скинув.
 Такто думали люди, що на смерть Фернандо поранений.
 (У) ньому Педро залишив списа, а руку на меча він поклав;
 коли побачив це Фернан Гонсалес, Тісона пізнав;
 і радше ніж удару вижити, він сказав: « Я переможений ».⁶³
- 3645 Згодилися судді на це, Педро Бермудес його залишив.

CL I

(Дон) Мартін і Дієго Гонсалес списками зударились,
 такі удари були, що оба їм поламалися.

⁶² Це мабуть третя верства панцира.

⁶³ Цими словами Фернандо признає себе переможеним, а тим самим признає за правдиві всі ті оскарження, що їх Педро Бермудес кинув проти нього в часі формального виклику.

- Мартін Антолінес меч рукою вхопив,
блистить ціле поле, він чистий такий і ясний;
3650 завдав він йому один удар, впоперек його влучив,
вершок металевий шолома скинув йому набік,
всі банти шолома протяв,
і скинув там капюшон йому, аж до чепця дійшов,
зірвав йому цілком чепець і капюшон,
3655 волосся здер йому з голови, дійшов близько тіла,
дещо на поле упало, лишилось ще інше на голові.
Коли цей удар завдала Коляда знаменита,
побачив Дієго Гонсалес, що не втече із життям;
поводами коня завернув, щоб обернутись обличчям,
3662–63 меч він держить у руці, та не вживає його.
3660 Тоді Мартін Антолінес меч на нього підніс,
плоским краєм удар йому завдав, вістрям його не влучив.
3664 Зверещав дуже сильно інфант той тоді:
3665 « Допоможи мені, Боже преславний, Господи, мене Ти від меча
[цього збережи »!
Коня він загнущує й перед мечем його захищаючи,
вивів його поза межовий знак; на полі бою (Дон) Мартін
[залишився.
Тоді сказав король: « Прийдіть ви до почоту мого;
через те все, що ви зробили, ви бій цей виграли ».
- 3670 Годяться на це судді, бо каже він слова правдиві.

CLII

- Ті два перемогу здобули; я вам про Муня Густіоса розповім,
як з Асуром Гонсалесом він дав собі раду .
Вони собі в щити удари дуже сильні завдавали.
Асур Гонсалес, сильний і сміливий,
3675 вдарив у щит Дон Муня Густіоса,
за щитом зброю оборонну він йому пробив;
в порожнє спис попав, бо тіла йому він не зачепив.
Після удару того, від себе удар Муньо Густіос завдав:
3680 почерез металеву середину щит він йому розбив;
цей захистити його вже не міг, і Муньо йому оборонну
[зброю пробив,
трапив його у бік, та не близько серця;
вбив йому списа із прапорцем у тіло,
із другого боку, на сяжень один, спис вийшов,
3685 ним шарпнув у бік він, той на сідлі захитався,

- втягаючи списа на землю скинув його;
ясночервонуватий вийшов держак, і спис, і прапорець.
Думають всі, що він на смерть ранений.
Муньо спис вхопив і станув над ним;
3690 сказав Гонсальо Асурес: « На Бога, не завдавайте більше
[ударів йому!
Двобій є виграний, коли це так скінчилось »!⁶⁴
Сказали судді: « Це схвалюєм ми ».
Поле бою очистити наказав шляхетний король Дон Альфонс,
зброю, що там залишилась, забрав він собі.⁶⁵
3695 У шані відходять лицарі шляхетного Переможця;
виграли бій цей вони, Творцеві дяка.
Великий є смуток на Карріонських землях.
Король васалів Сіда мого вночі відіслав,
щоб ніхто на них не напав, та щоб нічого вони не боялись.
3700 Як на розсудливих мужів пристало, ідуть днями вони й ночами,
ось у Валенсії вони із моім Сідом Переможцем:
як боягузів залишили Карріонських інфантів,
обов'язок сповнили, що його наказав їм їхній пан;
радий був з цього мій Сід Переможець.
3705 Велике приниження Карріонських інфантів.
Хто із шляхетної глузує дами та опісля її кидає,
таке хай станеться йому, чи може щось гірше.
Залишімо справи Карріонських інфантів,
від кари, яку потерпіли, велику мають прикрість;
3710 про того поговорім, що в годину щасливу народився.
Веселість велика в Валенсії славній,
тому що лицарі Переможця із славою великою прибули.
За бороду взявся Руй Діяс, їх пан:
« Подяка Королеві неба, дочки мої помщені!
3715 Тепер хай вільні будуть від Карріонської дідизни!
Без сорому видам їх заміж, чи це буде боліти когось чи ні ».
В переговори вступили інфанти з Наварри й Арагону,
своє побачення відбули з Альфонсом із Леону.

---

⁶⁴ Батько інфантів бачить, що важко ранений Асур не піддається, тому сам встряває в справу і заявляє, замість сина, що цей переможений; тим то рятує його від смерті.

⁶⁵ Згідно з законом, король забрав зброю, що її залишили переможені на полі бою.

- Своє весілля відгуляли Донья Ельвіра й Донья Соль;
3720 перше пишне було, та оце ще краще;
з більшою шаною їх заміж видав, ніж це було першим разом.
Дивіться, як слава росте того, що в годину щасливу народився,
коли його дочки панями є Наварри і Арагону.
Еспанські королі сьогодні є його свояками,⁶⁶
- 3725 усіх сягає слава через того, що в годину щасливу народився.
Із цього світа відійшов (мій Сід, Валенсії пан),
В день П'ятдесятниці; хай від Христа прощення він має!⁶⁷
Так і всім нам хай станеться, праведним і грішним!
Оце є розповідь про діла славні Сіда мого Переможця;
- 3730 на місці цьому кінчається це слово.⁶⁸

---

⁶⁶ Внук Сіда, Гарсія Рамірес, король Наварри, видав заміж свою дочку Блянку за Санча, сина короля Альфонса VII; їх син став королем Кастилії, як Альфонсо VIII (1158-1214).

⁶⁷ Сід помер у 1099 році, за поетом — в день Сошествія Св. Духа. В дійсності, докладний день смерти Сіда невідомий.

⁶⁸ Після цього рядка, в копії «Пісні» є ще 5 рядків, яких зміст не зовсім ясний. М. ін. там сказано, що цю книгу написав (це слово вжите в значенні «переписав») Пер Аббат у 1307 р. (Одне «С» з дати, написаної римськими числами, вимазане, отже залишилась дата 1207 р. Одначе загально приймають, що ця копія походить з початку XIV ст. зн. з 1307 р.).

POEM OF THE CID

This is a complete literal Ukrainian translation of the Old Spanish masterpiece — "Poem of the Cid". The *Introduction* consists of the following parts:

I. *Life of the real Cid*. Rodrigo Diaz de Vivar, known as the Cid Campeador, born around 1043 A.D., was reared at the court of Sancho II, played an important part in the king's affairs, then became a commander in chief of his army. After the king's murder in 1072, he became a vassal of Sancho's brother, king Alfonso VI, after the latter's solemn oath that he had nothing to do with his brother's death. Accused unjustly of disloyalty, he was banished by Alfonso VI. He spent several years (1081-86) at the service of the Moorish king of Zaragoza until Alfonso VI called him back to his service because of the danger from the warlike North-African Almoravides. In 1089 the Cid was again unjustly banished. After having conquered many lands and cities in Eastern Spain, he once more obtained a pardon from the king (1092). Two years later he definitely conquered the city of Valencia, routed the Almoravides, and became absolute ruler of Eastern Spain. He died in 1099 in Valencia. The chief characteristics of the Cid are loyalty to his king, in spite of all the injustice done to him, and fidelity to the Christian faith, and his nation. He paved the way for the future conquerors of Moslem Spain.

II. *Poem of the Cid*. Here authorship, date of composition, and versification of the poem are discussed.

III. *A list of names* with accents occurring in the poem.

IV. *Literature consulted* in preparing this translation.

V. *A map of Spain* in the second half of the XIth century.

After this introduction, the TRANSLATION of the poem follows (3730 lines), based on a masterly edition of the poem by Ramón Menéndez Pidal. The poem is divided into three parts: 1. Banishment of the Cid, 2. Wedding of the Cid's Daughters, 3. Insult at Corpes. This is probably the first complete translation of this poem into a Slavic language.

З М І С Т

	<i>стор.</i>
ВСТУП: I. Життя історичного Сіда	7
II. Пісня про мого Сіда	27
III. Показчик імен і назв	32
IV. Використані матеріяли	35
V. Мапа Еспанії в часах Сіда	36
ПЕРЕКЛАД І ПОЯСНЕННЯ	37
Poem of the Cid	161

НАШІ ВИДАННЯ
NOSTRAE EDITIONES

1. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. I. Romae 1964, p. XXIV+350. Doll. 10.
2. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. II. Romae 1965, p. XX+360. Doll. 10.
3. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. III. Romae 1966, p. XVI+400. Doll. 10.
4. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. IV. Romae 1967, p. XIX+380. Doll. 10.
5. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. V. Romae 1968, p. XX+434. Doll. 10.
6. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. VI. Romae 1968, p. XVI+392. Doll. 10.
7. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. VII. Romae 1969, p. XVI+388. Doll. 10.
8. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. VIII. Romae 1970, p. XV+284. Doll. 10.
9. MONUMENTA UCRAINAE HISTORICA, collegit Metropolita Andreas Šeptuckyj, vol. IX-X, Romae, 1971, p. XX+1000. Doll. 20
10. Wasyl Lencyk, *The Eastern Catholic Church and Czar Nicholas I.* Romae-New York 1965, p. XIII+148. Doll. 5
11. О. д-р Ісидор Нагаєвський, *Історія Римських Вселенських Архієреїв*, частина I. (*Historia Romanorum Catholicorum Pontificum, pars I*). Мюнхен 1964, стор. 363. Doll. 8.
12. Проф. Микола Чубатий, *Історія християнства на Русі-Україні*, том I. (*De historia christianitatis in antiqua Rus-Ucraina, vol. I*). Рим-Нью Йорк 1965, стор. XI+816. Doll. 10.
13. О. Михайло Кравчук, *Книга Псалмів*. (*Liber Psalmorum*). Рим, 1966, стор. 240. Doll. 5
14. Проф. д-р Олекса Горбач, *Три Церковнослов'янські Літургійні рукописні Тексти Ватиканської Бібліотеки*. (*Tres Textus Liturgici Linguae Ecclesiasticae (Paleo) - Slavicae in Manuscriptis Vaticanis*). Рим 1966, стор. 160. Doll. 5
15. О. д-р. Мирослав Марусин, *Чини Святительських Служб в Київському Евхологоні з початку XVI ст.* (*Ordinum Pontificalium in Euchologio Kioviensi saec. XVI expositio*). Рим 1966, стор. XVIII+210. Doll. 6.
16. *Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи і його правна основа*. (*De Universitate Catholica Ucrainorum a S. Clemente Papa eiusque fundamento iuridico*). Рим 1967, стор. 32. Doll. 2.

17. «Обнова» Організація Української Католицької Університетської молоді, Академічних товариств і її статуту. (De organizatione ucrainicae catholicae iuventutis universitariae, academicarum societatum eorumque statutis expositione). Рим 1967, стор. 35. Doll. 2.
18. Проф. д-р Олекса Горбач, *Перший рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Єпіфанія Славинецького*. (De manuscripto primi ucraino-latini vocabularii Arsenii Korec'kuj-Satanovs'kuj et Eriphanii Slavynec'kuj typis nunc mandato). Рим 1968, стор. 335 Doll. 6.
19. О. проф. д-р Исидор Нагаєвський, *Історія Римських Вселенських Архисреїв*, частина II. (Historia Romanorum Catholicorum Pontificum, pars II). Рим 1967, стор. 600. Doll. 10.
20. Кард. Йосиф, *Твори*, зібрані о. проф. д-р Іван Хома і о. Іван Яцків, том I. (Card. Josephus, Opera omnia, collegerunt Johannes Choma et Johannes Jackiw, vol. I). Рим, 1968, стор. 423. Doll. 10.
21. Кард. Йосиф, *Твори*, зібрані о. проф. д-р Іван Хома і о. Іван Яцків, том II. (Card. Josephus, Opera omnia, collegerunt Johannes Choma et Johannes Jackiw, vol. II). Рим, 1969, стор. 316. Doll. 10.
22. Кард. Йосиф, *Твори*, зібрані о. проф. д-р Іван Хома і о. д-р Юрій Федорів, том III-IV. (Card. Josephus, Opera omnia, collegerunt Johannes Choma et Georgius Fedoriw, vol. III-IV). Рим 1970, стор. 950. Doll. 20.
23. Кард. Йосиф, *Твори*, зібрані о. проф. д-р Іван Хома і о. д-р Юрій Федорів, том V. (Card. Josephus, Opera omnia, collegerunt Johannes Choma et Georgius Fedoriw, vol. V). Рим 1971 стор. 416. Doll. 10.
24. DR. EUGENIUS KAMINSKYJ, De potestate Metropolitanorum Kioviensium-Halicensium, (a. 1596-1805), Romae 1969, p. 180. Doll. 6.
25. JULIUS KUBINYI, S.T.D. The History of Prjašiv Eparchy, Romae, 1970, p. 216. Doll. 5.
26. Проф. д-р Михайло Соневицький *Історія грецької літератури*, I том (Litterarum graecarum historia, vol. I) Рим 1970, стор. XIV + 679, Doll. 15.
27. *Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання і діяльності 1963-1968*. (De Ucrainorum catholica Universitate S. Clementis Papae primo quinquennio peracto suae originis et activitatis enarratio) Рим 1969, стор. 290 Doll. 6.
28. Д-р Павло Сениця, *Світильник істини*. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові (1928-1944). Торонто-Чикаго 1971, стор. 1010.